

Paweł Fornal

Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie

## REFERAT DS. BEZPIECZEŃSTWA (SB) KOMENDY POWIATOWEJ MILICJI OBYWATELSKIEJ W KROŚNIE W LATACH 1957–1975. STRUKTURA, KIEROWNICY, DZIAŁALNOŚĆ

Publikacja ta jest wynikiem kilkuletnich badań naukowych prowadzonych przez autora nad strukturą i działalnością powiatowej jednostki komunistycznego aparatu bezpieczeństwa w Krośnie w latach 1944–1975. W 2015 r. na łamach niniejszego periodyku ukazał się artykuł *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1956. Struktura, kierownicy, działalność*<sup>1</sup>, w którym zaprezentowano pierwszych 12 lat istnienia tej jednostki. W tym artykule autor podjął się próby zaprezentowania struktury i działalności Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie w latach 1957–1975, który był *de facto* następcą prawnym działającego w latach 1944–1956 PUBP i PUdsBP w Krośnie. Przyjęta przez autora cezura wynika przede wszystkim z tego, że w roku 1957 powstała nowa jednostka Służby Bezpieczeństwa (SB) w Krośnie, co było konsekwencją reformy całego aparatu bezpieczeństwa PRL, wymuszonej wydarzeniami w kraju z października 1956 r.<sup>2</sup> Podstawą prawną

<sup>1</sup> P. Fornal, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1956. Struktura, kierownicy, działalność*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2015, nr 1(13), s. 193–256.

<sup>2</sup> Szerzej na temat wydarzeń roku 1956 w powiecie krośnieńskim zob. M. Bukała, *Rok 1956 w powiecie krośnieńskim. Wybrane problemy [w:] Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013*, red. Cz. Nowak, Krosno 2015, s. 411–423.

tej reformy była *Ustawa z dnia 13 listopada 1956 r. o zmianie organizacji naczelných organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa publicznego*, w wyniku której Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW) przejęło kompetencje i majątek rozwiązanego 28 listopada tego roku Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego (KdsBP) zarówno na szczeblu centralnym, jak i terenowym<sup>3</sup>.

Po reformie wojewódzkie i powiatowe jednostki SB włączono w struktury komend wojewódzkich i powiatowych Milicji Obywatelskiej (MO). Od początku utrzymano odmiennosc pionów SB i MO. Kierujący pionem SB zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa merytorycznie odpowiadał nie przed komendantem powiatowym MO, lecz przed zastępcą komendanta wojewódzkiego ds. bezpieczeństwa (SB)<sup>4</sup>. Przekształceniom organizacyjnym towarzyszyła redukcja liczby funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa<sup>5</sup>. Ze stanu organizacyjnego SB przesunięto do pionu MO większość jednostek o charakterze pomocniczym, a w strukturach SB pozostawiono jedynie jednostki operacyjne. Na szczeblu powiatów utworzono referaty ds. bezpieczeństwa kierowane przez zastępców komendantów powiatowych MO ds. bezpieczeństwa<sup>6</sup>. W skład dowództwa KP MO wchodził: komendant powiatowy MO, zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa, zastępca komendanta powiatowego ds. MO i zastępca komendanta powiatowego ds. polityczno-wychowawczych. Jak się z czasem okazało, reforma była pozorna. Chociaż początkowo ograniczono liczebność kadr, to w kolejnych latach komunistyczny aparat bezpieczeństwa PRL pod nową nazwą i w ramach nowych struktur odbudował swój potencjał. W szeregach pozostawiono wielu skompromitowanych funkcjonariuszy byłego UB i stalinowskich oprawców, którzy awansowali na kierownicze stanowiska bądź kontynuowali karierę w resorcie, kierując jednostkami powiatowymi i wojewódzkimi SB.

Przyjęcie przez autora jako daty granicznej roku 1975 było podyktowane tym, że w połowie tego roku jednostki powiatowe SB na terenie całego kraju zlikwidowano lub – jak w przypadku Krosna – przekształ-

<sup>3</sup> *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006, s. 7.

<sup>4</sup> *Ibidem*, s. 30–31.

<sup>5</sup> W kwietniu 1956 r. PUdsBP w Krośnie miał na stanie 26 etatów, w tym: kierownik, zastępca kierownika, 16 oficerów operacyjnych, czterech pracowników cywilnych (sekretarz, maszynistka, kierowca i sprzątaczką) i czterech wartowników (komendant ochrony Stacji „P” i trzech wartowników ochrony). Do końca roku jednostkę zredukowano do ośmiu etatów. Zob. P. Fornal, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa...*, s. 208–210.

<sup>6</sup> *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa. Informator personalny*, red. J. Izdebski, K. Kaczmarski, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2007, s. 19–20.

cono w jednostki wojewódzkie. Było to konsekwencją reformy administracyjnej PRL, która całkowicie zlikwidowała powiaty i utworzyła na obszarze kraju większą liczbę województw. To zaś skutkowało koniecznością utworzenia nowych jednostek SB i MO szczebla wojewódzkiego.

## Struktura

Jednostki operacyjne SB na terenie województwa rzeszowskiego utworzono rozkazem organizacyjnym nr 05/Rz/57 komendanta wojewódzkiego MO w Rzeszowie z 14 marca 1957 r. (z mocą obowiązywania od 1 stycznia 1957 r.)<sup>7</sup>. Referatowi ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie zorganizowanemu według etatu nr Rz/KP/08/57 przydzielono osiem stanowisk<sup>8</sup>. W skład nowo utworzonego referatu wchodził: kierujący pionem SB zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa (od 1967 r. nazywany pierwszym zastępcą ds. SB), trzech starszych oficerów operacyjnych, trzech oficerów operacyjnych i sekretarz<sup>9</sup>. W tabeli 1 przedstawiono strukturę referatu obowiązującą od 1 stycznia 1957 r.

**Tabela 1.** Struktura Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie według etatu nr Rz/KP/08/57 (stan od 1 stycznia 1957 r.)

Stanowiska	Liczba etatów
zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa	1
starsi oficerowie operacyjni	3
oficerowie operacyjni	3
sekretarz	1
<b>Łącznie</b>	<b>8</b>

Źródło: AIPN Rz, 00104/12, t. 1, Etaty WUdsBP w Rzeszowie i jego jednostek terenowych z lat 1955–1956. Etaty SB KW MO w Rzeszowie oraz podległych jej komend powiatowych i miejskich z lat 1956–1960, Etat nr Rz/KP/08/57 Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie województwo rzeszowskie, 14 III 1957 r., k. 299.

<sup>7</sup> Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie (dalej: AIPN Rz), 00104/16, Rozkazy organizacyjne KW MO i WUSW w Rzeszowie z lat 1957–1987 (dalej: AIPN Rz, 00104/16), Rozkaz organizacyjny nr 05/Rz/57 komendanta wojewódzkiego MO w Rzeszowie, 14 III 1957 r., k. 1–2.

<sup>8</sup> AIPN Rz, 00104/12, t. 1, Etaty WUdsBP w Rzeszowie i jego jednostek terenowych z lat 1955–1956. Etaty SB KW MO w Rzeszowie oraz podległych jej komend powiatowych i miejskich z lat 1956–1960, Etat nr Rz/KP/08/57 Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie województwo rzeszowskie, 14 III 1957 r., k. 298–299.

<sup>9</sup> *Ibidem*, k. 299.

W myśl instrukcji nr 001/59 MSW z 25 lutego 1959 r.<sup>10</sup> do najważniejszych zadań referatów ds. bezpieczeństwa KP MO stanowiących „najdalej wysunięte ogniowo terenowe w systemie organizacyjnym SB” należało: „Natychmiastowe reagowanie na wszelkie zaistniałe wrogie akty w celu pociągnięcia sprawców do odpowiedzialności karnej, jak też systematyczna praca nad głębokim rozpoznawaniem przejawów oraz form wrogiej, antysocjalistycznej działalności i organizowanie skutecznego przeciwdziałania”<sup>11</sup>. Podstawowym obowiązkiem referatów było: „dostarczanie informacji na temat wrogiej działalności instancjom partyjnym: wojewódzkim i centralnym za pośrednictwem KW MO i Ministerstwa [Spraw Wewnętrznych] oraz stosownie do potrzeb bezpośrednio I sekretarzowi K[omitetu] P[owiatowego PZPR]”<sup>12</sup>. Zgodnie z instrukcją MSW podstawą organizowania pracy operacyjnej powiatowych referatów była tzw. analiza wrogiej działalności w powiecie, ujęta w formie kontrwywiadowczej charakterystyki sporządzanej osobno „po linii Wydziału II i Wydziału III KWMO”, któremu podlegały<sup>13</sup>. Na podstawie tej analizy wyodrębniano tzw. zagadnienia, do których zwykle zaliczano „wrogą działalność kleru i świeckiego aktywu klerykałnego”, „działalność pravicową w ruchu ludowym”, „nacjonalizm ukraiński” i „wrogą działalność byłych bandycko-WiN-owskich elementów”<sup>14</sup>. Część swoich zadań referaty ds. bezpieczeństwa realizowały również poza pracą po tzw. zagadnieniach, ponieważ do ich obowiązków należało zwalczanie każdej „wrogiej działalności, bez względu na to, na jakim odcinku ona występowała”<sup>15</sup>.

Przedstawiona w tabeli 1 struktura Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie utrzymywała się bez zmian w latach 1957–1960. Z początkiem lat sześćdziesiątych XX w. w strukturze organizacyjno-etatowej krośnieńskiego referatu rozpoczął się okres ustawicznych zmian, który trwał nieprzerwanie do końca funkcjonowania tego organu. Już w lutym 1961 r. stanowisko sekretarza zastąpił podoficer ewidencji operacyjnej. Dodatkowo wprowadzono stanowisko starszego oficera ewidencji operacyjnej. Zwiększyło to liczbę etatów jednostki SB z ośmiu do dziewię-

<sup>10</sup> Szerzej na temat Instrukcji nr 001/59 MSW z 25 II 1959 r. o zasadach organizacji pracy referatów do spraw bezpieczeństwa KP MO zob. M. Kasprzycki, *System organizacji pracy powiatowych referatów Służby Bezpieczeństwa i próby jego reform w latach sześćdziesiątych*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2013, nr 1(11), s. 391–399.

<sup>11</sup> *Ibidem*, s. 391.

<sup>12</sup> *Ibidem*, s. 392.

<sup>13</sup> *Ibidem*.

<sup>14</sup> *Ibidem*, s. 393–394.

<sup>15</sup> *Ibidem*, s. 394.

ciu<sup>16</sup>. W kwietniu 1962 r. liczbę etatów jednostki powiększono o kolejne stanowisko – kierowcy<sup>17</sup>. W czerwcu 1963 r. krośnieńskiej jednostce SB przydzielono na wyposażenie samochód osobowy z radiotelefonami w oznakowaniu MO<sup>18</sup>. W połowie lat sześćdziesiątych XX w. przygotowano również plany rozbudowania krośnieńskiej jednostki SB w razie konfliktu zbrojnego<sup>19</sup>.

Kolejne zmiany wprowadzono 1 kwietnia 1967 r., kiedy to powiatowe referaty ds. SB przejęły sprawy paszportowe i wydawanie dowodów osobistych. W związku z tym ponownie zwiększono liczbę etatów krośnieńskiej SB. Rozkazem organizacyjnym nr 013/Rz/67 komendanta wojewódzkiego MO w Rzeszowie z 24 kwietnia 1967 r. w krośnieńskim referacie utworzono Grupę Paszportów i Dowodów Osobistych z dwoma starszymi referentami<sup>20</sup>. Od połowy sierpnia tego roku w skład referatu wchodziły: kierownictwo jednostki w osobie pierwszego zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB, Grupa Operacyjna złożona z jednego starszego inspektora operacyjnego, dwóch inspektorów operacyjnych i trzech

<sup>16</sup> AIPN Rz, 00104/12, t. 3, Etaty Wydziałów SB KW MO w Rzeszowie oraz referatów ds. bezpieczeństwa KP MO województwa rzeszowskiego z lat 1960–1967 (dalej: AIPN Rz, 00104/12, t. 3), Etat nr Rz/KP/07/60 Referat ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 9 II 1960 r., k. 41–42.

<sup>17</sup> *Ibidem*, Etat nr Rz-KP/SB/021/62 Referat ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 1 IV 1962 r., k. 120–121.

<sup>18</sup> AIPN Rz, 00104/12, t. 3, Etat nr Rz/3/Sam/63 pojazdów mechanicznych jednostek ds. bezpieczeństwa województwa rzeszowskiego, 1 VI 1963 r., k. 166–167; AIPN Rz, 00104/12, t. 6, Etaty jednostek terenowych SB województwa rzeszowskiego z lat 1967–1973 (dalej: AIPN Rz, 00104/12, t. 6), Etat nr Rz/KP/079/67 Referat ds. SB KP MO w Krośnie, 14 VIII 1967 r., cz. 10, k. 2.

<sup>19</sup> W razie stanu wojny krośnieński referat ds. bezpieczeństwa miał zostać rozbudowany. Według opracowanej w 1964 r. struktury SB na okres „W” liczba przydzielonych mu etatów powinna wzrosnąć do 26. W skład referatu SB miały wchodzić: 1. Kierownictwo w składzie: szef i zastępca szefa powiatowego SB w randze majora; 2. Referat ogólno-organizacyjny w składzie: starszy oficer ewidencji operacyjnej, dwóch podoficerów ewidencji operacyjnej i dwóch kierowców; 3. Referat do walki z kontrrewolucją w składzie: kierownik, starszy oficer operacyjny i oficer operacyjny; 4. Referat do walki z dywersją i sabotażem w składzie: kierownik, starszy oficer operacyjny i oficer operacyjny; 5. Starszy oficer operacyjny do walki ze szpiegostwem; 6. Starszy oficer operacyjny do walki z reakcyjnym klerem; 7. Starszy oficer śledczy; 8. Referat „A” w składzie: starszy oficer techniki operacyjnej i trzech oficerów techniki operacyjnej; 9. Oficerowie terenowi przy posterunkach MO (czterech starszych oficerów operacyjnych i dwóch oficerów operacyjnych). Na uzbrojenie jednostki składało się 26 pistoletów, dziewięć pistoletów maszynowych i dwa rkm-y. Do przemieszczania się w terenie miały służyć samochód osobowy i osobowo-terenowy oraz sześć motocykli. Zob. AIPN Rz, 00104/12, t. 8, Etaty wydziałów i jednostek SB województwa rzeszowskiego na okres „W” z lat 1964–1965, Etat nr 0418/42 powiatowej jednostki SB w Krośnie na okres „W”, [b.d.], k. 21–22.

<sup>20</sup> AIPN Rz, 00104/16, Rozkaz organizacyjny nr 013/Rz/67 komendanta wojewódzkiego MO w Rzeszowie, 24 IV 1967 r., k. 137–138, 140.

oficerów SB, Grupa Paszportów i Dowodów Osobistych w składzie dwóch starszych referentów, Grupa Rejestracji Cudzoziemców (Grupa „RC”), w której skład wchodził starszy oficer SB, i Sekretariat w składzie sekretarka-maszynistka i kierowca<sup>21</sup>. W tabeli 2 przedstawiono strukturę referatu obowiązującą od 14 sierpnia 1967 r.

**Tabela 2.** Struktura Referatu ds. SB KP MO w Krośnie według etatu nr Rz/KP/079/67 (stan od 14 sierpnia 1967 r.)

<b>Piony SB</b>	<b>Liczba etatów</b>
Kierownictwo	1
Grupa Operacyjna	6
Grupa Paszportów i Dowodów Osobistych	2
Grupa Rejestracji Cudzoziemców	1
Sekretariat	2
<b>łącznie</b>	<b>12</b>

Źródło: AIPNRz, 00104/12, t. 6, Etaty jednostek terenowych SB województwa rzeszowskiego z lat 1967–1973, Etat nr Rz/KP/079/67 Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, cz. 10, k. 1–3.

Po raz kolejny zmiany, tym razem kosmetyczne, wprowadzono 1 marca 1969 r. Nadano wówczas nowe nazwy stanowisk – oficerów SB w Grupie Operacyjnej zastąpili inspektorzy operacyjni<sup>22</sup>.

Do znacznej rozbudowy struktury organizacyjno-etatowej krośnieńskiej jednostki SB doszło z początkiem lat siedemdziesiątych XX w. Pociągnęło to za sobą przyrost liczby przydzielonych jej etatów. Pierwszego dnia maja 1970 r. wyłączono ze składu referatu Grupę „RC” z jednym etatem, który włączono do Grupy Operacyjnej ze stanowiskiem inspektora operacyjnego<sup>23</sup>. Rok później włączono w skład referatu trzyetatową Grupę „T” (technika operacyjna – podsłuchy, podglądy, obserwacja zewnętrzna i kontrola korespondencji) w składzie starszy oficer SB i dwóch oficerów SB. 1 sierpnia 1971 r. do Grupy Operacyjnej przydzielono etat ze stanowiskiem inspektora operacyjnego, a w 1972 r. kolejne dwa etaty – starszego inspektora opera-

<sup>21</sup> AIPN Rz, 00104/12, t. 6, Etat nr Rz/KP/079/67 Referat ds. SB KP MO w Krośnie, 14 VIII 1967 r., cz. 10, k. 1, 3.

<sup>22</sup> AIPN Rz, 00104/16, Rozkaz organizacyjny nr 05/Rz/69 komendanta wojewódzkiego MO w Rzeszowie, 15 II 1969 r., k. 204–205.

<sup>23</sup> *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 06/Rz/70 komendanta wojewódzkiego MO w Rzeszowie, 16 IV 1970 r., k. 237–238.

## Referat ds. bezpieczeństwa (SB) Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Krośnie...

cyjnego i inspektora operacyjnego<sup>24</sup>. Te działania spowodowały, że liczba etatów krośnieńskiej jednostki SB wzrosła do 19<sup>25</sup>. Od połowy lutego 1973 r. w skład referatu wchodziły: kierownictwo jednostki w osobie pierwszego zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB, Grupa Operacyjna złożona z dwóch starszych inspektorów operacyjnych i dziewięciu inspektorów operacyjnych, Grupa „T” w składzie jeden starszy oficer SB i dwóch oficerów SB, Grupa Paszportów i Dowodów Osobistych w składzie dwóch referentów i Sekretariat w składzie sekretarka-maszynistka i milicjant-kierowca<sup>26</sup>. W tabeli 3 przedstawiono strukturę referatu obowiązującą od 17 lutego 1973 r.

**Tabela 3.** Struktura Referatu ds. SB KP MO w Krośnie według etatu nr Rz/KP/070/73 (stan od 17 lutego 1973 r.)

Piony SB	Liczba etatów
Kierownictwo	1
Grupa Operacyjna	11
Grupa „T”	3
Grupa Paszportów i Dowodów Osobistych	2
Sekretariat	2
<b>łącznie</b>	<b>19</b>

Źródło: AIPN Rz, 00104/12, t. 7, Etaty wydziałów i jednostek SB województwa rzeszowskiego z lat 1973–1975, Etat nr Rz/KP/070/73 Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 17 II 1973 r., k. 121–123.

W latach 1974–1975 struktura Referatu ds. SB KP MO w Krośnie nie ulegała już przekształceniom, z wyjątkiem zmian nazw grup i stanowisk wchodzących w jego skład. 1 stycznia 1975 r. Grupę Paszportów i Dowodów Osobistych przemianowano na Grupę Paszportów. Zmieniono też nazwy stanowisk w Grupie „T”, w której starszego oficera SB zastąpił starszy referent SB, a oficera SB – referent SB<sup>27</sup>.

<sup>24</sup> AIPN Rz, 00104/12, t. 6, Arkusze zmian do Etatu nr Rz/KP/079/67 Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, [b.d.], cz. 10, k. 4.

<sup>25</sup> AIPN Rz, 00104/12, t. 7, Etaty wydziałów i jednostek SB województwa rzeszowskiego z lat 1973–1975 (dalej: AIPN Rz, 00104/12, t. 7), Etat nr Rz/KP/070/73 Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 17 II 1973 r., k. 121–122.

<sup>26</sup> *Ibidem*, k. 121–123.

<sup>27</sup> AIPN Rz, 00104/16, Rozkaz organizacyjny nr 01/Rz/75 komendanta wojewódzkiego MO w Rzeszowie, 21 I 1975 r., k. 47; AIPN Rz, 00104/12, t. 7, Załącznik do Rozkazu organizacyjnego nr 02/Rz/75 komendanta wojewódzkiego MO w Rzeszowie, 10 II 1975 r. – wykaz funkcjonariuszy, którym docelowo zachowuje się poszczególne składnikom zaszerogowania na stanowiskach podlegających obniżeniu lub likwidacji, k. 124.

W czerwcu 1975 r., w wyniku reformy administracyjnej PRL i podziału kraju na 49 województw, w południowo-wschodniej Polsce na obszarze byłego województwa rzeszowskiego zorganizowano cztery samodzielne województwa: krośnieńskie, przemyskie, rzeszowskie i tarnobrzesckie. Równocześnie zlikwidowano powiaty. Utworzono nowe komendy wojewódzkie milicji i zniesiono te powiatowe<sup>28</sup>. W Krośnie, jako stolicy nowego województwa, utworzono na bazie KP MO Komendę Wojewódzką MO wraz z jednostką SB szczebla wojewódzkiego. W pierwszych dniach lipca 1975 r. dotychczasowy Referat ds. SB KP MO przestał istnieć<sup>29</sup>. Wraz z przekształceniem jednostki powiatowej MO i SB w wojewódzką przeniesiono jej siedzibę do nowego jedenastopiętrowego budynku przy ul. Lwowskiej 28.

## Kierownicy

W latach 1957–1975 krośnieńska jednostka SB miała trzech kierowników, którzy pełnili funkcję zastępców komendantów powiatowych MO ds. bezpieczeństwa (SB). Odpowiadali za całość pracy podległego referatu SB, kierowali pracą operacyjną i koordynowali ją we wszystkich „zagadnieniach” i na wszystkich „odcinkach” oraz prowadzili kontrolę wykonawstwa zadań przez podległych im funkcjonariuszy. Jako starsi funkcjonariusze operacyjni brali również bezpośredni udział w pracy operacyjnej i werbunku najważniejszej agencji oraz prowadzili najistotniejsze „zagadnienia” i sprawy operacyjne<sup>30</sup>.

Pierwszym kierownikiem krośnieńskiej SB był mjr Franciszek Włodarski<sup>31</sup>. Pochodził on z powiatu opatowskiego i legitymował się

<sup>28</sup> *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 3: 1975–1990*, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008, s. 41.

<sup>29</sup> AIPN Rz, 01/417, Protokół likwidacji agend służbowych Referatu ds. SB KP MO w Krośnie (dalej: AIPN Rz, 01/417), Protokół likwidacji agend służbowych Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 3 VII 1975 r., k. 1.

<sup>30</sup> M. Kasprzycki, *System organizacji pracy...*, s. 397.

<sup>31</sup> Franciszek Włodarski (ur. 1926), mjr MO, z zawodu spawacz, członek PPR/PZPR. W aparacie bezpieczeństwa zatrudniony 10 X 1947 r. na stanowisku młodszego referenta Sekcji 4 Wydziału V WUBP w Rzeszowie. Następnie pracował jako: młodszy referent, referent i starszy referent Sekcji 4 Wydziału V WUBP w Rzeszowie (1948–1949), szef PUBP w Nisku (1950–1951), zastępca naczelnika Wydziału IV WUBP w Rzeszowie (1951–1953), p.o. naczelnik Wydziału IV WUBP w Rzeszowie (1953–1954), naczelnik Inspektoratu Wiejskiego WUBP w Rzeszowie (1954–1955), kierownik PUdsBP w Krośnie (1955–1956), zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie (1957–1965). 30 XI 1965 r. zwolniony ze służby na podstawie orzeczenia Komisji Lekarskiej przy Wojewódzkim Zarządzie Służby Zdrowia KW MO w Rzeszowie jako „trwale niezdolny do służby w MO”. Zob. AIPN Rz, 488/1, Kartoteka funkcjonariuszy WUBP/WUdsBP/KW MO/WUSW w Rzeszowie z lat 1944–1990 (dalej: AIPN Rz, 488/1), Karta ewidencyjna Franciszka Włodarskiego, k. 308; P. Fornal, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa...*, s. 217–218; *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 415).



wykształceniem podstawowym. Od 1943 r. działał w partyzantce AL pod pseudonimem „Zbyszek”, w której przebywał do wkroczenia Armii Czerwonej do Polski. W 1945 r. wstąpił do PPR, a niedługo potem rozpoczął służbę wojskową w jednostce KBW. Tam został zwerbowany do współpracy z Informacją Wojskową pod aelowskim pseudonimem „Zbyszek”. Po zakończeniu służby wojskowej w październiku 1947 r. z rekomendacji rzeszowskiego Komitetu Miejskiego PPR zatrudniono go w WUBP. Początkowo pracował w Wydziale V WUBP w Rzeszowie, a po ukończeniu w 1950 r. rocznej szkoły oficerskiej w Centrum Wyszkożenia MBP w Legionowie kierował PUBP w Nisku i pełnił funkcje kierownicze w wojewódzkich strukturach UB. Do Krosna skierowano go wiosną 1955 r. na stanowisko kierownika UB<sup>32</sup>. Po reorganizacji aparatu bezpieczeństwa PRL na przełomie lat 1956 i 1957 kierował nowo powołaną jednostką SB. Pełnił wówczas funkcję zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie<sup>33</sup>. W 1962 r., po pięciu latach pracy na tym stanowisku, jego przełożony, zastępca komendanta MO ds. bezpieczeństwa w Rzeszowie ppłk Włodzimierz Zwierchanowski<sup>34</sup>, tak go oceniał:



**Franciszek Włodarski** (ze zbiorów IPN).

„Z obowiązków służbowych wywiązuje się dobrze, jest kierownikiem o dobrych zdolnościach operacyjnych, posiada wiele inicjatywy i samodzielności. Pewne braki posiada jednak w racjonalnym gospodarowaniu własnym czasem, za mało udziela bezpośredniej pomocy dla podwładnych w realizacji poważniejszych i więcej złożonych zadań operacyjnych. Również sam nie pracuje z siecią tajnych współpracowników, jak i nie prowadzi spraw operacyjnych. Posiada silną wolę, odwagę w podejmowaniu decyzji i pewność siebie. Potrafi prawidłowo ocenić sytuację operacyjną na swoim terenie i podejmuje właściwe przedsięwzięcia w zagadnieniach walki z wrogią i antysocjalistyczną działalnością. Zna dobrze obowiązujące przepisy i instrukcje MSW, które realizuje w praktycznej

<sup>32</sup> P. Fornal, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa...*, s. 217–218.

<sup>33</sup> AIPN Rz, 00283/53, Kopie rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z lat 1957–1958, Rozkaz personalny nr 28, 10 I 1957 r., k. 64.

<sup>34</sup> Szerzej o Włodzimierzu Zwierchanowskim zob. biogram: *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 430.

pracy operacyjnej. Cechuje go dbałość o wzrost wiedzy i umiejętności zawodowych, politycznych i ogólnych swych podwładnych, co przyczynia się do poprawy pracy operacyjnej i wyciągania trafnych wniosków natury kontrwywiadowczej w realizacji zadań. W życiu partyjnym bierze aktywny udział, cieszy się autorytetem wśród aktywu partyjnego, posiada skryształowany pogląd ideologiczny i stara się oddziaływać wychowawczo na podwładnych pracowników. W świetle przedstawionej oceny należy stwierdzić, że [...] nadaje się do pełnienia obowiązków kierownika jednostki, musi jednak stosować samokrytykę swojego postępowania w życiu służbowym i prywatnym”<sup>35</sup>.

Jako kierownik SB w Krośnie pracował do 31 sierpnia 1965 r., kiedy to odwołano go do dyspozycji szefa wojewódzkich struktur SB w Rzeszowie. Trzy miesiące później zwolniono go ze służby<sup>36</sup>. We wniosku w sprawie jego zwolnienia do ministra spraw wewnętrznych z 12 października 1965 r. zastępca komendanta MO ds. bezpieczeństwa w Rzeszowie płk Mikołaj Maszara<sup>37</sup> tak uzasadniał okoliczności jego odwołania i zwolnienia: „Z zajmowanego stanowiska [...] został odwołany na skutek jego niewłaściwego postępowania w miejscu pracy i zamieszkania. Zwracane mu uwagi przez kierownictwo nie odniosły skutku, a z propozycji przeniesienia na inny teren nie skorzystał, uzasadniając względami rodzinnymi i zdrowotnymi. Wobec tego został skierowany na komisję lekarską MSW, która swym orzeczeniem [...] uznała mjr. Włodarskiego [...] trwale niezdolnym do służby w MO”<sup>38</sup>.

Drugim kierownikiem krośnieńskiej bezpieki po odwołaniu Włodarskiego został mjr Jerzy Grodecki, przeniesiony z Leżajska<sup>39</sup>. Pochodził

<sup>35</sup> AIPN Rz, 0056/3863, Akta personalne Franciszka Włodarskiego (dalej: AIPN Rz, 0056/3863), Charakterystyka służbowa mjr. Franciszka Włodarskiego, 30 XII 1962 r., k. 13–13v.

<sup>36</sup> AIPN Rz, 00283/40, Zbiór zarządzeń personalnych MSW z lat 1962–1965, Zarządzenie personalne nr 3861, 22 X 1965 r., s. 114.

<sup>37</sup> Szerzej o Mikołaju Maszarze zob. biogram: *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 270–271.

<sup>38</sup> AIPN Rz, 0056/3863, Wniosek zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Rzeszowie do Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie zwolnienia ze służby mjr. Franciszka Włodarskiego, 12 X 1965 r., k. 16.

<sup>39</sup> Jerzy Grodecki (ur. 5 V 1930), płk MO, pracownik umysłowy, OMTUR, ZMP i PZPR, mgr prawa. W aparacie bezpieczeństwa od 25 VI 1951 r. na stanowisku referenta Sekcji 6 Wydziału IV WUBP w Rzeszowie. Następnie pracował jako: referent i starszy referent Referatu Wojskowego WSK nr 1 w Rzeszowie (1952–1953), kierownik Sekcji 2 Obiektowego UB nr 5 przy WSK w Rzeszowie (1953–1954), kierownik RW przy Wytwórni Chemicznej w Sarzynie (1954–1955), starszy oficer operacyjny i kierownik Grupy Operacyjnej Wydziału IV w Sarzynie WUdsBP w Rzeszowie (1956), zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Leżajsku (1957–1965), zastępca komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie (1965–1970). Przeniesiony do pionu milicji, w którym pełnił kolejno funkcje: komendanta powiatowego MO w Krośnie

on z powiatu jasielskiego i legitymował się wykształceniem wyższym. W czasie okupacji niemieckiej uczęszczał do szkoły powszechnej w Skołyszynie. Po wkroczeniu Armii Czerwonej w 1945 r. rozpoczął naukę w Państwowym Gimnazjum i Liceum w Bieczu, które ukończył w 1948 r. Następnie zgłosił się na ochotnika do wojska i w latach 1948–1950 odbył służbę wojskową w 11. Brygadzie WOP. Ukończył w tym czasie półroczną szkołę podoficerską, po czym służył jako podoficer polityczny w strażnicach WOP. Po zwolnieniu z wojska zatrudnił się od grudnia 1950 r. w Państwowym Przedsiębiorstwie Budowlanym w Stalowej Woli i jednocześnie kontynuował naukę w miejscowym liceum dla pracujących.



Jerzy Grodecki (ze zbiorów IPN).

W czerwcu 1951 r. zatrudniono go w WUBP w Rzeszowie. Początkowo doświadczenie zawodowe zdobywał w Referacie Wojskowym (RW) przy rzeszowskiej WSK. Od 1953 r. pracował na stanowiskach kierowniczych, m.in. w placówce UB przy Wytwórni Chemicznej w Sarzynie podległej Wydziałowi IV WUBP w Rzeszowie. Po 1957 r. kierował Referatem ds. bezpieczeństwa KP MO w Leżajsku. Do Krosna przeniesiono go 1 września 1965 r. na stanowisko zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie. Po przeszło czterech latach pracy ocenił go w styczniu 1970 r. jego przełożony płk Maszara:

„Wykazuje troskę o systematyczny wzrost poziomu pracy, czego wyrazem jest pozyskiwanie i rozpoznanie interesujących nas grup i środowisk, pracując osobiście z agenturą. Angażuje się w realizację przedsięwzięć

---

(1970–1975), zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Milicji KW MO w Krośnie (1975–1978), zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Milicji KW MO w Chełmie (1978–1980), komendanta wojewódzkiego MO w Nowym Sączu (1980–1983), szefa WUSW w Nowym Sączu (1983–1990). 31 III 1990 r. zwolniony ze służby na podstawie orzeczenia Komisji Lekarskiej przy Wojewódzkim Zarządzie Zdrowia WUSW w Krośnie jako „niezdolny do dalszej służby w MO”. Pracując w resorcie, kontynuował naukę i w 1981 r. ukończył studia magisterskie na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Zob. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie (dalej: AIPN Kr), 0159/2885, Akta personalne Jerzego Grodeckiego (dalej: AIPN Kr, 0159/2885); AIPN Kr, 0172/1, Kartoteka osobowa funkcjonariuszy KW MO/WUSW w Nowym Sączu z lat 1975–1990, Karta ewidencyjna Jerzego Grodeckiego, k. 1076; *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 183–184.

podejmowanych przez podwładnych mu pracowników. Decyzje podejmuje z rozważą. Bardziej złożone sprawy konsultuje z przełożonymi. Jest dobrym organizatorem pracy zawodowej i wychowawcą kadr. Prawdopodobnie ma ułożone stosunki służbowe z przedstawicielami władz Słowacji. Częste jego spotkania szczególnie w złożonej sytuacji politycznej w tym kraju były bardzo owocne i są oceniane bardzo korzystnie. W tych sprawach mjr Grodecki wykazał dużo osobistego zaangażowania i własnej inicjatywy. Sumienny i aktywny członek partii o szerokim poziomie ideowo-politycznym i skryształizowanym światopoglądzie. Jest członkiem Plenum KP PZPR, przewodniczącym Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego oraz lektorem KP PZPR i członkiem Prezydium Klubu Sportowego »Karpaty« Jest w stałym kontakcie z kierownictwem instancji partyjnej, na bieżąco informuje i uzgadnia o ważniejszych sytuacjach w terenie. Udział jego w pracy polityczno-społecznej jest wysoko oceniany w KP PZPR w Krośnie. Wśród aktywu partyjnego i społeczeństwa cieszy się należyty autorytetem. [...] Jego postawa etycznie-moralna jest przykładowa. Jest pełnowartościowym i oddanym funkcjonariuszem Służby Bezpieczeństwa posiadającym perspektywę wzrostu w tym resorcie<sup>40</sup>.

Na stanowisku kierownika krośnieńskiej SB pracował do końca maja 1970 r.<sup>41</sup> Dzięki dobrej opinii awansowano go 1 czerwca tego roku na stanowisko komendanta powiatowego MO w Krośnie<sup>42</sup>. W uzasadnieniu wniosku personalnego kierującego go na to stanowisko komendant wojewódzki MO w Rzeszowie płk Jan Niedbała<sup>43</sup> pisał: „W okresie wieloletniej służby zdobył praktyczne przygotowanie zawodowe i odpowiednie doświadczenie w pracy z ludźmi. Z obowiązków służbowych wywiązuje się należycie. Podległy pion służbowy osiąga odpowiednie wyniki w całokształcie swej działalności. Wykazuje dużo inicjatywy i dobry zmysł organizacyjny. Jest oficerem inteligentnym i zrównoważonym. [...] Z racji zajmowanego stanowiska zorientowany jest w problematyce pracy milicyjnej powiatu krośnieńskiego<sup>44</sup>. Od 1975 r. kontynuował karierę w pionie milicyjnym jako zastępca komendanta, a później komendant wojewódzki MO w Krośnie, Chełmie i Nowym Sączu<sup>45</sup>.

<sup>40</sup> AIPN Kr, 0159/2885, Opinia służbowa dotycząca mjr. Jerzego Grodeckiego, 20 I 1970 r., k. 113–113v.

<sup>41</sup> *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 184.

<sup>42</sup> AIPN Rz, 00283/32, Zbiór zarządzeń personalnych MSW z lat 1970–1971, Wyciąg z zarządzenia personalnego nr 3508, 17 VI 1970 r., s. 7.

<sup>43</sup> Szerzej o Janie Niedbała zob. biogram: *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 283–284.

<sup>44</sup> AIPN Kr, 0159/2885, Wniosek personalny dotyczący mjr. Jerzego Grodeckiego, 4 IV 1970 r., k. 114.

<sup>45</sup> *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 184.

Trzecim i ostatnim kierownikiem krośnieńskiej SB po awansowaniu Grodeckiego na stanowisko komendanta powiatowego MO w Krośnie został kpt. Jan Żak<sup>46</sup>, przeniesiony z Mielca. Pochodził on z powiatu wrocławskiego i – podobnie jak poprzednik – legitymował się wykształceniem wyższym, które uzyskał w trakcie służby w resorcie. Do wybuchu wojny we wrześniu 1939 r. zdołał ukończyć tylko jedną klasę szkoły powszechnej. Okupację niemiecką spędził w domu rodzinnym. Naukę w szkole powszechnej w Brześciu Kujawskim kontynuował w latach 1945–1950. W tym czasie pracował również sezonowo jako robotnik w miejscowej cukrowni. Od 1950 r. był członkiem ZMP. W 1951 r. podjął pracę jako instruktor agitacji i propagandy w Zarządzie Powiatowym ZMP we Wrocławku. W latach 1951–1953 odbył służbę wojskową w WOP. Ukończył wówczas półroczną szkołę podoficerską, a następnie służył jako zastępca dowódcy Strażnicy WOP ds. politycznych. Od 1952 r. był członkiem PZPR. Po zakończeniu służby wojskowej skierowano go do pracy w UB, a w połowie listopada 1953 r. zatrudniono w PUBP w Przemyśle. Po kilku miesiącach



Jan Żak (ze zbiorów IPN).

<sup>46</sup> Jan Żak (ur. 5 XII 1930), płk MO, robotnik, członek PZPR, OMTUR, ZMP, TPPR, TKKS i PTTK, mgr prawa. W aparacie bezpieczeństwa zatrudniony 15 XI 1953 r. na stanowisku referenta Referatu I PUBP w Przemyśle. Po kilku miesiącach skierowany do rocznej Szkoły Oficerskiej w Centrum Wyszkożenia MBP w Legionowie. Po ukończeniu szkolenia w 1955 r. pracował jako: referent Sekcji I i oficer operacyjny Delegatury ds. BP nr 7 w Mielcu WUdsBP w Rzeszowie (1955–1956), oficer operacyjny i starszy oficer operacyjny Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Mielcu (1957–1967), inspektor operacyjny Referatu ds. SB KP MO w Mielcu (1967–1970), I zastępca komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie (1970–1975), naczelnik Wydziału II SB KW MO w Krośnie (1975–1981), zastępca komendanta wojewódzkiego ds. SB KW MO w Krośnie (1981–1983), zastępca szefa WUSW ds. SB w Krośnie (1983–1986), szef WUSW w Przemyśle (1986–1990). 31 VII 1990 r. zwolniony ze służby w związku z przejściem na emeryturę milicyjną. W trakcie służby w resorcie uzupełniał swoje wykształcenie. W 1960 r. ukończył zaoczne technikum mechaniczne w Mielcu. Kontynuował naukę w Zawodowym Studium Administracyjnym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, które ukończył w 1966 r. Później kontynuował studia na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, które ukończył w 1970 r. W 1975 r. ukończył również WUML przy KW PZPR w Rzeszowie. Zob. AIPN Rz, 0093/47, Akta personalne Jana Żaka (dalej: AIPN Rz, 0093/47); AIPN Rz, 489/1, Kartoteka funkcjonariuszy KW MO/WUSW w Przemyśle z lat 1975–1990, Karta ewidencyjna Jana Żaka, k. 271; *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 432–433.

został skierowany do rocznej Szkoły Oficerskiej w Centrum Wyszkożenia MBP w Legionowie, którą ukończył w lipcu 1955 r. Następnie pracował w Powiatowej Delegaturze ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Mielcu. Po 1957 r. zatrudniono go w Referacie ds. Bezpieczeństwa KP MO w Mielcu, a do Krosna przeniesiono 1 listopada 1970 r. na stanowisko I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB KP MO w Krośnie. Pracował tam do 1 czerwca 1975 r., kiedy w wyniku likwidacji powiatowej jednostki SB w Krośnie awansował na naczelnika Wydziału II SB KW MO w Krośnie<sup>47</sup>. Uzasadniając ten awans, we wniosku personalnym komendant wojewódzki MO w Krośnie płk Stanisław Dudło<sup>48</sup> pisał:

„W organach bezpieczeństwa pracuje 22 lata, cały czas operacyjnie, w tym na stanowisku kierowniczym 5 lat. Jest wzorowym oficerem, jednym z wyróżniających się kierowników jednostek, energicznym, dobrym organizatorem pracy zawodowej i wychowawcą młodych kadr. Jest na wysokim poziomie ogólnym i zawodowym. Specyfikę pracy zawodowej zna dobrze, potrafi szybko rozeznaczyć sytuację operacyjną i wyciągnąć prawidłowe wnioski do pracy. Jest wymagający w stosunku do siebie i podległych mu pracowników. Właściwie potrafi układać stosunki międzyludzkie tak wśród aktywu, jak i podległych mu pracowników. W życiu polityczno-społecznym bierze aktywny udział. Członek PZPR od 1950 r. Strona etyczno-moralna nie budzi zastrzeżeń. W związku z likwidacją dotychczasowego stanowiska [...] w pełni odpowiada na proponowane stanowisko”<sup>49</sup>.

W następnych latach awansował – do 1990 r. kierował pionem wojewódzkim SB w Krośnie, a później w Przemyślu<sup>50</sup>.

## Działalność

Ze względu na obszerność tematu nie sposób w niniejszym artykule zaprezentować całości osiemnastoletniej działalności Referatu ds. bezpieczeństwa (SB) KP MO w Krośnie. W związku z tym autor przedstawił tylko najważniejsze przedsięwzięcia, które podejmowała ta jednostka w omawianym okresie. Niektóre aspekty działań SB zostały w tej części artykułu jedynie zasygnalizowane.

Utworzony w 1957 r. Referat ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie od 1967 r. nazywano w nomenklaturze bezpieki Referatem ds. SB. W związku

<sup>47</sup> AIPN Rz, 00283/34, Zbiór rozkazów personalnych MSW z lat 1974–1975, Wyciąg z rozkazu personalnego nr 01928, 1 VI 1975 r., k. 48.

<sup>48</sup> Szerzej o Stanisławie Dudło zob. biogram: *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 147–148.

<sup>49</sup> AIPN Rz, 0093/47, Wniosek personalny dotyczący kpt. Jana Żaka, 24 V 1975 r., k. 96.

<sup>50</sup> *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 433.

## Referat ds. bezpieczeństwa (SB) Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Krośnie...

z tym, aby uprościć nazewnictwo, w tej części artykułu będziemy posługiwać się terminem Referat ds. SB (RdsSB).

Pod koniec 1956 i na początku 1957 r. wraz z reorganizacją aparatu bezpieczeństwa PRL na szczeblu centralnym i wojewódzkim w jednostkach powiatowych analizowano i oceniano prowadzone przez nie sprawy ewidencji operacyjnej. Czynności te realizowano z udziałem komisji z WUdsBP/KW MO z Rzeszowa. Materiały, które nie nadawały się do dalszego prowadzenia, uporządkowano zgodnie z zaleceniami komisji i przekazano do archiwum Wydziału Ewidencji Operacyjnej KW MO w Rzeszowie<sup>51</sup>. Pozostałe sprawy operacyjne, które komisja zakwalifikowała do dalszej realizacji, przekazano do wyjaśnienia<sup>52</sup>.

**Budynek KP MO w Krośnie z boku i od frontu przy ul. Wojciecha Portiusa 4. Referat ds. bezpieczeństwa (SB) zajmował pomieszczenia na drugim piętrze (stan z 2014 r., fot. Paweł Fornal).**



<sup>51</sup> Szerzej na temat ewidencji operacyjnej i archiwum zob. *Ewidencja operacyjna i archiwum organów bezpieczeństwa PRL w latach 1944–1990. Zbiór normatywów*, oprac. M. Komaniecka-Lyp, Kraków 2017.

<sup>52</sup> AIPN Rz, 049/246, Sprawozdania kwartalne PUdsBP i Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnice z lat 1955–1961, Informacja zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnice ze stanu pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnice za IV kwartał 1956 r., 27 III 1957 r., k. 47.

Ocenie i weryfikacji poddano również sieć agenturalno-informacyjną tajnych współpracowników wszystkich kategorii, tj. informatorów, agentów i rezydentów, która od 1 stycznia 1957 r. przeszła na stan RdsSB w Krośnie<sup>53</sup>. Po zakończeniu tych działań i wyeliminowaniu zbędnej agenty krośnieński RdsSB z końcem marca 1957 r. miał na stanie 27 informatorów i sześć lokali kontaktowych (LK), wykorzystywanych do ich obsługi. Spośród wymienionych jednostek sieci agenturalnej w poszczególnych sprawach wykorzystywano 19 informatorów. Z tej liczby tylko z 13 organizowano spotkania w LK, natomiast z pozostałymi – „na wolnym powietrzu”<sup>54</sup>.

Reorganizacja jednostki i redukcja stanu osobowego nie osłabiły specjalnie działalności operacyjnej krośnieńskiego RdsSB. Wynikało to przede wszystkim z tego, że pozostali w jednostce oficerowie operacyjni wraz z jej kierownikiem mieli kilkuletnie doświadczenie w pracy operacyjnej. W związku z tym w pierwszych miesiącach 1957 r. krośnieński RdsSB stale obserwował poszczególne osoby i środowiska antykomunistyczne z pomocą sieci agenturalnej, notując „wrogie wystąpienia” przeciwko PRL, jego władzom centralnym, ale także miejscowym, takim jak KP PZPR w Krośnie i Powiatowa Rada Narodowa (PRN). Na bieżąco informował je o wszelkich wydarzeniach. Działania te uległy intensyfikacji przed wyborami do Sejmu PRL z 20 stycznia 1957 r. i po głosowaniu, kiedy to notowano nieprzychylnie reakcje ludności i „wrogie wypowiedzi”<sup>55</sup>.

RdsSB kontynuował działania operacyjne również wobec osób „wrogo nastawionych do ustroju i władz PRL” bądź podejrzanych o współpracę z okupantem niemieckim. Wiosną 1957 r. prowadził dwie sprawy agenturalno-poszukiwawcze, których figurantami byli Oskar Bäcker<sup>56</sup>, funk-

<sup>53</sup> *Ibidem*.

<sup>54</sup> AIPN Rz, 04/184, Sprawozdania z pracy PUdsBP i Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie z lat 1955–1957 (dalej: AIPN Rz, 04/184), Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Rzeszowie za I kwartał 1957 r., 27 III 1957 r., k. 199.

<sup>55</sup> *Ibidem*, k. 192–193.

<sup>56</sup> Oskar Bäcker *vel* Becker (ur. 2 II 1909), krawiec. Do 1939 r. mieszkał w Warszawie i we Lwowie, gdzie trudnił się krawiectwem. Podczas okupacji niemieckiej 3 IX 1941 r. podpisał folkslistę i zgłosił się do pracy w *Sicherheitspolizei* (SiPo) w GG. Przydzielony do placówki *Geheime Staatspolizei* (Gestapo) w Krośnie, w której pracował jako tłumacz i asystent kryminalny. Zajmował się werbunkiem i prowadzeniem agenty oraz uczestniczył w rozstrzeliwaniu ludności polskiej i żydowskiej. Latem 1944 r. ewakuował się wraz z placówką krośnieńskiego Gestapo. W 1955 r. Sekcja 6 Wydziału II WUdsBP w Rzeszowie prowadziła sprawę agenturalno-poszukiwawczą nr 6/55, której był figurantem. 3 XI 1955 r. w celu dalszego prowadzenia sprawę przekazano do PUdsBP w Krośnie. Po przerejestrowaniu w latach 1956–1959 PUdsBP, a później RdsSB KP MO w Krośnie kontynuował prowadzenie sprawy agenturalno-poszukiwawczej nr 95/56, której był on w dalszym ciągu figurantem. Ostatecznie 4 VIII 1959 r. zakończono tę sprawę. W posta-



cjonariusz krośnieńskiej placówki Gestapo, i jego agent Stanisław Urba<sup>57</sup>. Obaj wymienieni w okresie okupacji niemieckiej działali na terenie Krosna i powiatu krośnieńskiego, przyczyniając się do śmierci obywateli polskich narodowości żydowskiej. Oprócz wspomnianych spraw RdsSB realizował również jedną sprawę agenturalnego sprawdzenia, której figurantem był Jan Kamiński, podejrzany o „utrzymywanie kontaktu z byłymi właścicielami kopalń ropy naftowej mieszkającymi w Palestynie i Francji”<sup>58</sup>.

W tym samym czasie RdsSB w Krośnie prowadził także 23 sprawy ewidencyjno-obszernicze. Spośród najważniejszych figurantów należy wymienić ks. Piotra Mocha<sup>59</sup> (proboszcza parafii Narodzenia Najświętszej

---

nowieniu o zakończeniu i przekazaniu do archiwum Wydziału Ewidencji Operacyjnej KW MO w Rzeszowie starszy oficer operacyjny RdsSB KP MO w Krośnie por. Józef Hoc stwierdził: „w okresie [...] prowadzenia [...] sprawy nie uzyskaliśmy żadnych materiałów, które by wskazywały, że figurant żyje i ukrywa się na terenie kraju pod fałszywym nazwiskiem lub że jest za granicą. Wszelkie przedsięwzięcia wykonywane po powyższej sprawie zmierzające do ustalenia [miejsca ukrywania] się figuranta dały wynik negatywny. Wszelkie sygnały o figurancie zostały sprawdzone i wyjaśnione. Obecnie nie widzę żadnych perspektyw w dalszym prowadzeniu tej sprawy”. Późniejsze działania doprowadziły do tego, że ustalono, iż mieszkał on w RFN. W 1970 r. miał być aresztowany i po półrocznym pobycie w areszcie ze względów zdrowotnych zwolniony. W wyniku działań Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Warszawie i Okręgowej w Rzeszowie w marcu 1973 r. miał odbyć się jego proces przed Sądem Federalnym w Bonn, podczas którego miał zostać skazany na dożywotnie więzienie. Zob. AIPN Rz, 043/308, Sprawa agenturalno-poszukiwawcza dotycząca Oskara Beckera; AIPN Rz, 00112/1, Kartoteka ogólnoinformacyjna WUBP/WUdsBP/KWMO/WUSW w Rzeszowie z lat 1944–1990 (dalej: AIPN Rz, 00112/1), Karta ewidencyjna Oskara Beckera, k. 1405; AIPN Rz, 00147/1, Karta zagadnieniowa dotycząca Oskara Beckera, k. 310; P. Szopa, *Działania władz bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości wobec folksdojczów po zakończeniu wojny* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały...*, s. 180–181.

<sup>57</sup> Stanisław Urba (ur. 29 XII 1914), rejestrowany konfident placówki Gestapo w Krośnie (na kontakcie Oskara Bäckerera). Podejrzany o wydawanie w ręce Gestapo Polaków i Żydów. Po wkroczeniu Armii Czerwonej wyjechał z tego terenu i się ukrywał. W latach 1956–1959 był figurantem prowadzonej przez PUdsBP, a później RdsSB KP MO w Krośnie sprawy agenturalno-poszukiwawczej nr 98/56. Ostatecznie 19 VIII 1959 r. zakończono tę sprawę. W postanowieniu o zakończeniu i przekazaniu do archiwum Wydziału Ewidencji Operacyjnej KW MO w Rzeszowie starszy oficer operacyjny RdsSB KP MO w Krośnie por. Józef Hoc stwierdził: „w okresie [...] prowadzenia [...] sprawy nie uzyskaliśmy żadnych materiałów, które by wskazywały, że figurant żyje i ukrywa się na terenie kraju pod fałszywym nazwiskiem lub jest za granicą. W związku z tym nie widzę żadnych perspektyw w dalszym prowadzeniu tej sprawy”. Zob. AIPN Rz, 061/619, Sprawa agenturalno-poszukiwawcza dotycząca Stanisława Urby; AIPN Rz, 00112/1, Karta ewidencyjna dotycząca Stanisława Urby, k. 707; AIPN Rz, 00147/1, Karta zagadnieniowa dotycząca Stanisława Urby, k. 800.

<sup>58</sup> AIPN Rz, 04/184, Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Rzeszowie za I kwartał 1957 r., 27 III 1957 r., k. 195–196.

<sup>59</sup> Szerzej o inwigilacji ks. Piotra Mocha zob. K. Kyc, *Relacje Kościoła Katolickiego i władz komunistycznych w powiecie krośnieńskim w latach 1944–1956* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały...*, s. 127, 133.

Maryi Panny w Kobylanach), który według bezpieki był „w końcu roku 1956 inspiratorem strajku dzieci szkolnych w celu przywrócenia religii”, i dwóch działaczy WiN: Józefa Długosza<sup>60</sup> (byłego kierownika koła WiN w gminie Nadole) i Józefa Gładysza<sup>61</sup> (działacza koła WiN Nadole), którzy na mocy amnestii w 1956 r. wyszli z więzienia i mieszkali na terenie powiatu<sup>62</sup>. Dwaj ostatni byli inwigilowani przez SB jako osoby zwolnione z więzienia „za przestępstwa antypaństwowe”<sup>63</sup>.

Przez pierwsze półtora roku funkcjonowania RdsSB w Krośnie pracę operacyjną prowadzono w myśl zasady terenowej zgodnie z obowiązującym Zarządzeniem nr 0121/55 o organizacji pracy agenturalno-operacyjnej Powiatowych Urzędów (Delegatur) do spraw Bezpieczeństwa Publicznego ze szczególnym uwzględnieniem pracy na wsi przewodniczącego KdsBP z 23 listopada 1955 r.<sup>64</sup>. Istotą tej zasady było to, że funkcjonariusz bezpieki na terenie przydzielonej gromady, kilku gromad lub miasta powiatowego organizował całokształt pracy agenturalno-operacyjnej nad wszystkimi zagadnieniami, którymi zajmował się aparat bezpieczeństwa PRL, i był odpowiedzialny za stan bezpieczeństwa na przydzielonym terenie<sup>65</sup>. Aby orientować się w sytuacji na podległym terenie, funkcjonariusz był zobowiązany do utrzymywania ścisłej współpracy z aktywnym partyjnym i społecznym danego terenu i posterunkami MO. Jego obowiązkiem był werbunek agentury i wykorzystanie jej do rozpracowania konkretnych osób prowadzących działalność antykomunistyczną lub o poglądach antysocjali-

<sup>60</sup> Szerzej o Józefie Długoszu zob. biogram: Cz. Nowak, *Uczestnicy konspiracji niepodległościowej w Podkarpaciu w latach 1939–1956. Prezentacja wybranych osób i wydarzeń*, Krosno 2019, s. 348–349.

<sup>61</sup> Szerzej o Józefie Gładyszu zob. biogram: *ibidem*, s. 351–352.

<sup>62</sup> Szerzej o działalności Rady WiN Krosno i procesie jej działaczy zob. G. Ostasz, *Krośnieńskie struktury Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”* [w:] *Dzieje Podkarpacia. Areszt śledczy PUBP w Krośnie i jego więźniowie (na tle działań antykomunistycznego podziemia w powiecie krośnieńskim w latach 1944–1956)*, t. 7, red. J. Gancarski, Krosno 2003, s. 193–215; G. Ostasz, *Siatki WiN i Brygad Wywiadowczych na terenie powiatu krośnieńskiego* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956*, red. K. Kaczmarek, M. Krzysztofiński, Cz. Nowak, Rzeszów–Krosno 2009, s. 309–330; Z.K. Wójcik, „WIN”-owcy krośnieńscy [w:] *Dzieje Podkarpacia...*, t. 7, s. 217–229.

<sup>63</sup> AIPN Rz, 04/184, Sprawozdanie zastępcy komendanta ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie do zastępcy komendanta ds. bezpieczeństwa KW MO w Rzeszowie za I kwartał 1957 r., 27 III 1957 r., k. 197–198.

<sup>64</sup> Szerzej o Zarządzeniu nr 0121/55 o organizacji pracy agenturalno-operacyjnej Powiatowych Urzędów (Delegatur) do spraw Bezpieczeństwa Publicznego ze szczególnym uwzględnieniem pracy na wsi zob. *Instrukcje i zarządzenia regulujące organizację i funkcjonowanie powiatowego aparatu bezpieczeństwa PRL w latach 1952–1956*, oprac. M. Kasprzycki, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2009, nr 31, s. 252–261.

<sup>65</sup> *Ibidem*, s. 255.

stycznych w ramach spraw ewidencji operacyjnej<sup>66</sup>. Terenowy układ pracy operacyjnej w jednostkach powiatowych, w tym krośnieńskim RdsSB, zachowano do 1 lipca 1958 r., kiedy MSW pismem nr AZ-582/58 wprowadził tzw. system zagadnieniowy pracy operacyjnej<sup>67</sup>. Formalnie dopiero jednak instrukcją nr 001/59 MSW z 25 lutego 1959 r. uchylono zarządzenie nr 0121/55<sup>68</sup>. W praktyce przygotowania do przejścia na system „zagadnieniowy” pracy operacyjnej jednostek powiatowych SB rozpoczęto już od wiosny 1958 r. W przypadku RdsSB w Krośnie tzw. „ramowy plan ustawienia pracy agenturalno-operacyjnej według zagadnień” opracowali 21–26 kwietnia 1958 r. starszy inspektor Inspektoratu Kierownictwa SB KW MO z Rzeszowa mjr Bolesław Kulikowski<sup>69</sup> i zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie kpt. Franciszek Włodarski<sup>70</sup>. Kilka dni wcześniej, 3–10 kwietnia 1958 r., takie czynności przeprowadzono w jasielskim referacie, a w następnych tygodniach i miesiącach w pozostałych referatach powiatowych SB na terenie województwa rzeszowskiego<sup>71</sup>.

<sup>66</sup> Funkcjonariusze PUdsBP prowadzili dokumentację pracy operacyjnej – zgodnie z Instrukcją nr 03/55 o zasadach prowadzenia rozpracowania agenturalnego i ewidencji operacyjnej w organach bezpieczeństwa publicznego PRL z 11 III 1955 r. i Instrukcją nr 04/55 o zasadach pracy z agenturą w organach bezpieczeństwa publicznego PRL z 11 III 1955 r., która obejmowała: teczki spraw ewidencji operacyjnej, teczki pracy agentów, informatorów i rezydentów. Teczki personalne agentów, informatorów i rezydentów, a także LK przechowywał u siebie kierownik lub zastępca kierownika PUdsBP. Ponadto każdy funkcjonariusz PUdsBP miał mieć teczkę pomocniczą (skoroszyt, segregator). Przechowywał w niej materiały, które nie mogły być włączone do spraw ewidencji operacyjnej lub teczek pracy agentury, np. charakterystykę kontrwywiadowczą przydzielonego odcinka, spis osób pozostających w zainteresowaniu bezpieki zarejestrowanych w kartotece Wydziału X, raporty pokontrolne, wytyczne dotyczące całokształtu pracy operacyjnej, odpisy ważnych meldunków, kalendarzyki spotkań z agenturą, okresowe analizy interesujących zagadnień. Teczka ta nie była rejestrowana w Wydziale X WUdsBP. Funkcjonariusze wyjeżdżali na teren przydzielonego odcinka pracy na czas niezbędny do wykonania konkretnych zadań i przedsięwzięć. Zob. *Instrukcje i zarządzenia regulujące...*, s. 257–259. Szerzej na temat Instrukcji nr 03/55 i 04/55 zob. *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa 1945–1989*, oprac. T. Ruzikowski, Warszawa 2004, s. 47–92.

<sup>67</sup> Szerzej na temat Pisma nr AZ-582/58 MSW z 1 VII 1958 r. do wojewódzkich i powiatowych komendantów MO, zastępców komendantów do spraw bezpieczeństwa zob. M. Kasprzycki, *System organizacji pracy...*, s. 384–390.

<sup>68</sup> *Ibidem*, s. 399.

<sup>69</sup> Szerzej o Bolesławie Kulikowskim zob. biogram: *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 246.

<sup>70</sup> AIPN Rz, 049/290, Ramowe plany pracy referatów ds. bezpieczeństwa KP MO w Jaśle, Kolbuszowej, Krośnie, Lesku, Leżajsku i Lubaczowie z lat 1958–1959 (dalej: AIPN Rz, 049/290), Ramowy plan ustawienia pracy agenturalno-operacyjnej według zagadnień w Referacie ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 25 IV 1958 r., s. 108, 170.

<sup>71</sup> *Ibidem*, Ramowy plan ustawienia pracy agenturalno-operacyjnej według zagadnień w Referacie ds. Bezpieczeństwa KP MO w Jaśle, 10 IV 1958 r., s. 3; *ibidem*, Ramowy plan ustawienia pracy agenturalno-operacyjnej w Referacie ds. bezpieczeństwa KP MO

Podstawą organizowania pracy operacyjnej referatów była tzw. analiza „wrogiej działalności w powiecie” ujęta w formie kontrwywiadowczej charakterystyki<sup>72</sup> sporządzanej osobno „po linii Wydziału II i Wydziału III KW MO”, któremu podlegały<sup>73</sup>. Na podstawie tej analizy wyodrębniano tzw. zagadnienia<sup>74</sup>. W wyniku opracowanej 25 kwietnia 1958 r. w krośnieńskim RdsSB „ogólnej kontrwywiadowczej charakterystyki terenu” powiatu krośnieńskiego wyodrębniono pięć zagadnień:

1. „Organizacja pracy agenturalno-operacyjnej po zagadnieniach Wydziału II”;
2. „Wroga działalność osób i grup byłych reakcyjnych organizacji podziemnych”;
3. „Wroga działalność prawicy społecznej w ruchu ludowym”;
4. „Wroga działalność reakcyjnej części kleru wśród młodzieży”;
5. „Ochrona operacyjna obiektów ekonomicznych”<sup>75</sup>.

Wymienione zagadnienia od pkt. 2 do 4 wchodziły w zakres działalności operacyjnej Wydziału III SB KW MO w Rzeszowie. Tak przyjęty system pracy umożliwiał skoordynowanie go z działaniami Wydziału II i Wydziału III SB KW MO w Rzeszowie, a poprzez to udzielanie pomocy z ich strony i lepszą koordynację przedsięwzięć operacyjnych oraz kontrolę krośnieńskiego RdsSB pod kątem wykonania okresowych planów pracy<sup>76</sup>. Od 28 kwietnia 1958 r., po zatwierdzeniu opracowanego planu przez zastępcę komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa

---

w Lesku, 24 V 1958 r., s. 202; *ibidem*, Ramowy plan ustawienia pracy agenturalno-operacyjnej w Referacie ds. bezpieczeństwa KP MO w Leżajsku, 15 VII 1958 r., s. 245; *ibidem*, Ramowy plan ustawienia pracy agenturalno-operacyjnej według zagadnień w Referacie ds. Bezpieczeństwa KP MO w Lubaczowie, 21 IX 1958 r., s. 282; *ibidem*, Projekt ustawienia pracy agenturalno-operacyjnej w Referacie bezpieczeństwa KP MO w Kolbuszowej w świetle Instrukcji nr 001/59, 27 III 1959 r., s. 104.

<sup>72</sup> Charakterystyka kontrwywiadowcza zawierała: 1. Krótki wstęp z charakterystyką powiatu sporządzany z punktu widzenia zainteresowań pionu służby; 2. Opis przejawów aktualnej wrogiej działalności ze wskazaniem osób i grup prowadzących tę działalność; 3. Ocenę obecnego nasilenia wrogiej działalności w powiecie i określenie zasadniczych kierunków tej działalności; 4. Omówienie zasadniczych kierunków i form wrogiej działalności w przeszłości, ocenę aktualnej postawy osób zaangażowanych wówczas we wrogą działalność, a w szczególności tych, którzy podlegają operacyjnej obserwacji; 5. Uwagi co do ewentualnych braków w rozeznaniu sytuacji w powiecie; 6. Wnioski odnośnie do wyodrębnienia zagadnień oraz wnioski co do organizacji pracy na odcinkach wrogiej działalności pozostających poza zagadnieniami. Zob. M. Kasprzycki, *System organizacji pracy...*, s. 392–393.

<sup>73</sup> *Ibidem*.

<sup>74</sup> *Ibidem*.

<sup>75</sup> AIPN Rz, 049/290, Ramowy plan ustawienia pracy agenturalno-operacyjnej według zagadnień w Referacie ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 25 IV 1958 r., s. 119–120.

<sup>76</sup> *Ibidem*, s. 108.

w Rzeszowie ppłk. Włodzimierza Zwierchanowskiego, RdsSB w Krośnie zaczął wykonywać zadania operacyjne według wspomnianych zagadnień Wydziału II (tzw. pion II) i Wydziału III (tzw. pion III) SB KW MO w Rzeszowie. W ramach opracowanego planu ustalono następujący podział zagadnień i pracy operacyjnej pomiędzy oficerów operacyjnych RdsSB w Krośnie:

- Organizacją „pracy agenturalno-operacyjnej po zagadnieniach Wydziału II” zajmowali się zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa kpt. Franciszek Włodarski i oficer operacyjny ppor. Józef Majdura. Rozpracowywano siatki byłego wywiadu III Rzeszy, który bazował na osobach mieszkających w Krośnie i powiecie, funkcjonariuszy i konfidentów Gestapo, osoby zbiegłe do tzw. krajów kapitalistycznych (kk) i podejrzane o kontaktowanie się drogą korespondencyjną z rodzinami i znajomymi mieszkającymi w Krośnie i powiecie, działaczy mniejszości łemkowskiej i ukraińskiej zamieszkujących w powiecie, a także zabezpieczano operacyjnie międzynarodowy ruch osobowy i odcinek granicy państwowej przed przemytem ludzi i mienia;
- Obserwacją i rozpracowaniem „kierowniczego aktywu byłych reakcyjnych organizacji podziemnych, grup i osób wrogo działających” przeciwko PRL zajmował się oficer operacyjny ppor. Jan Głowacki. Inwigilowano byłych żołnierzy, podoficerów i oficerów AK, NSZ, działaczy WiN, SN i jego młodzieżówki MWP;
- Obserwację i rozpracowanie „grup i osób prawicy społecznej w ruchu ludowym oraz członków byłych band politycznych” prowadził oficer operacyjny ppor. Eugeniusz Pająk. Inwigilowano byłych żołnierzy, podoficerów i oficerów BCh i LSB, działaczy PSL Stanisława Mikołajczyka będących członkami ZSL, byłych żołnierzy oddziału Józefa Cieśli „Topora”<sup>77</sup> i osoby z nim współpracujące;
- Obserwację i rozpracowanie „wrogiej działalności reakcyjnej części kleru wśród młodzieży, organizacji przykościelnych i sekt innych wyznań” prowadził i organizował starszy oficer operacyjny por. Stanisław Pięta. Inwigilacją i rozpracowaniem objęto łącznie 24 parafie rzymskokatolickie, wchodzące w skład trzech dekanatów, pięć zakonów męskich, cztery zakony żeńskie, osiem placówek zakonów żeńskich, 60 księży świeckich, 30 księży zakonnych, 80 braci zakonnych, 140 zakonnic i 75 siostr zakonnych.

<sup>77</sup> Szerzej o Józefie Cieśli zob. W. Syrek, *Józef Cieśla „Topór”. Przeciw brunatnemu i czerwonemu zniewoleniu*, Krosno 2009.

Rozpracowywano również inne wyznania religijne w powiecie, takie jak Chrześcijański Zbór Świadków Jehowy – zwany świadkami Jehowy i Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego;

- Ochronę operacyjną „obiektów ekonomicznych” prowadził i organizował starszy oficer operacyjny por. Franciszek Pietrzak. Zabezpieczano operacyjnie najważniejsze obiekty przemysłowe powiatu, np. kopalnictwo naftowe, przemysł rafineryjny, przemysł lniarski, hutnictwo szkła<sup>78</sup>.

Z końcem kwietnia 1958 r. RdsSB w Krośnie prowadził łącznie 30 spraw ewidencji operacyjnej (12 bez agentury) i miał na stanie 23 jednostki sieci agenturalnej. W najbliższym czasie planowano założenie kolejnych dwóch spraw, po jednej agenturalnego sprawdzenia i ewidencyjno-obszaryjnej. Na 23 tajne osobowe źródła informacji 11 wykorzystywano w prowadzonych sprawach, natomiast pozostałe 12 pracowały nad ustalonymi zagadnieniami<sup>79</sup>. W tabeli 4 przedstawiono podział spraw i agentury w RdsSB w Krośnie na 25 kwietnia 1958 r.

**Tabela 4.** Podział spraw i agentury w Referacie ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie (stan na 25 kwietnia 1958 r.)

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Stanowisko	Liczba i rodzaj prowadzonych spraw	Liczba informatorów
1.	Włodarski Franciszek	kpt.	zastępca kom. pow. MO ds. bezp.	brak spraw	2
2.	Majdura Józef	ppor.	oficer operacyjny	3 agenturalno-poszukiwawcze, 4 ewidencyjno-obszaryjne	4
3.	Głowacki Jan	ppor.	oficer operacyjny	4 ewidencyjno-obszaryjne	3
4.	Pająk Eugeniusz	ppor.	oficer operacyjny	1 ewidencyjno-obszaryjna grupowa, 6 ewidencyjno-obszaryjnych	1

<sup>78</sup> AIPN Rz, 049/290, Ramowy plan ustawienia pracy agenturalno-operacyjnej według zagadnień w Referacie ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 25 IV 1958 r., s. 121–122, 127–170.

<sup>79</sup> *Ibidem*, s. 122–126.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Stanowisko	Liczba i rodzaj prowadzonych spraw	Liczba informatorów
5.	Pięta Stanisław	por.	st. oficer operacyjny	1 agenturalno-śledcza, 1 ewidencyjno-obszernyjna grupowa, 6 ewidencyjno-obszernyjnyc na księży	7
6.	Pietrzak Franciszek	por.	st. oficer operacyjny	1 agenturalnego sprawdzenia, 3 ewidencyjno-obszernyjnyc	6
<b>Łącznie</b>				<b>30</b>	<b>23</b>

Źródło: AIPN Rz, 049/290, Ramowe plany pracy referatów ds. bezpieczeństwa KP MO w Jaśle, Kolbuszowej, Krośnie, Lesku, Leżajsku i Lubaczowie z lat 1958–1959, Ramowy plan pracy agenturalno-obszernyjnyc według *zagadnień* w Referacie ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 25 IV 1958 r., s. 122–126.

W pierwszej połowie lutego 1959 r., na kilka dni przed wprowadzeniem Instrukcji nr 001/59 o zasadach organizacji pracy Referatów do spraw bezpieczeństwa KPMO z 25 lutego 1959 r., zaktualizowano plan pracy operacyjnej w krośnieńskim RdsSB. Dokonał tego już samodzielnie kierujący jednostką kpt. Franciszek Włodarski, a zatwierdził 18 lutego 1959 r. jego przełożony ppłk Włodzimierz Zwierchanowski<sup>80</sup>. Ustalone z końcem kwietnia 1958 r. zagadnienia nie uległy jednak większym zmianom. Ponownie wyodrębniono pięć: „praca operacyjna po zagadnieniach Wydziału II”, „zagadnienie byłych reakcyjnych organizacji, grup wrogo działających”, „zagadnienie byłych członków band politycznych i prawicy ludowej”, „zagadnienie reakcyjnej części kleru i jego działalności wśród młodzieży oraz organizacji religijnych”, „ochrona operacyjna obiektów ekonomicznych”<sup>81</sup>. W myśl obowiązującej instrukcji referaty powiatowe miały również prowadzić pracę operacyjną poza ustalonymi zagadnieniami, która obejmowała m.in.:

- niezwłoczne wyjaśnienie sygnałów, sprawdzenie uzyskanych informacji odnoszących się do tych odcinków wrogiej działalności, które

<sup>80</sup> AIPN Rz, 049/290, Zaktualizowany plan pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 13 II 1959 r., s. 172, 200.

<sup>81</sup> *Ibidem*, s. 172–200.

nie zostały uznane za zagadnienia, oraz reagowanie na fakty wrogiej działalności przestępczej w myśl przepisów prawa;

- obserwację osób z tytułu ich przeszłości (nieobjętych zagadnieniami);
- rozpracowanie lub obserwację osób, które przejawiały „wrogą antypaństwową działalność”, różną od ustalonych zagadnień, a brak było podstaw do ujmowania jej w odrębne zagadnienia (małe nasilenie, brak bazy społeczno-politycznej i możliwości aktywizacji)<sup>82</sup>.

W 1960 r. bardzo istotną zmianę w pracy operacyjnej powiatowych referatów ds. bezpieczeństwa wprowadzono także Zarządzeniem nr 0121/60 MSW z 2 lipca 1960 r. w sprawie nowych przepisów o podstawowych środkach i formach pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa, którego załącznikiem była nowa Instrukcja nr 03/60 z 2 lipca 1960 r. o podstawowych środkach i formach pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa. Przedstawiono w niej m.in. nowe kategorie tajnych osobowych źródeł informacji i spraw operacyjnych<sup>83</sup>.

Bardzo duży zakres działań operacyjnych referatów powiatowych przy jednocześnie małej liczbie przydzielonych etatów powodował, że konieczna była pomoc powiatowych jednostek milicji w realizacji niektórych zadań. Kwestię współpracy SB i MO na szczeblu jednostek wojewódzkich i powiatowych regulowało Zarządzenie nr 0034/59 MSW o zakresie pomocy terenowych ogniw milicji w realizacji zadań służby bezpieczeństwa MO z 24 lutego 1959 r.<sup>84</sup> W myśl tego zarządzenia komendanci wojewódzcy i powiatowi MO oraz zastępcy komendantów ds. bezpieczeństwa byli zobowiązani do zapoznania kadry MO na terenie województwa i poszczególnych powiatów z problemami „walki z wrogiem politycznie i antypaństwową działalnością” i wynikającymi z tego konkretnymi potrzebami pomocy ze strony terenowych jednostek MO w realizacji zadań SB. Kierownicy jednostek SB mieli opracować konkretne zadania dla jednostek MO, konsultując się z właściwymi komendantami MO co do możliwości, czasu i sposobu ich wykonania. Do obowiązków funkcjonariuszy jednostek terenowych MO należało m.in. „informowanie o wszelkich dostrzeżonych faktach i sygnałach dotyczących: wrogich wystąpień, wrogiego oddziaływania na ludność ze strony kleru i świeckie-

<sup>82</sup> M. Kasprzycki, *System organizacji pracy...*, s. 397.

<sup>83</sup> Szerzej na temat Zarządzenia nr 0121/60 MSW z 2 VII 1960 r. i Instrukcji nr 03/60 z 2 VII 1960 r. o podstawowych środkach i formach pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa zob. *Instrukcje pracy operacyjnej...*, s. 93–120.

<sup>84</sup> AIPN By, 729/28, Zarządzenie nr 0034/59 MSW z 24 II 1959 r. o zakresie pomocy terenowych ogniw milicyjnych w realizacji zadań SB, Zarządzenie nr 0034/59 Ministra Spraw Wewnętrznych o zakresie pomocy terenowych ogniw milicyjnych w realizacji zadań służby bezpieczeństwa MO, 24 II 1959 r., s. 1–3.



go aktywu klerykalnego, wrogiej politycznej działalności reakcyjnych elementów na wsi, usiłujących przeciwstawić chłopów polityce władzy ludowej, podejrzanej działalności byłych elementów bandyckich, wypuszczonych z więzień przestępców antypaństwowych”<sup>85</sup>. Jednostki terenowe MO były również zobowiązane do udzielania SB pomocy w działaniach kontrwywiadowczych – informowania jej o „podejrzanych zachowaniu przebywających na danym terenie cudzoziemców z państw kapitalistycznych, przyjezdnych przedstawicieli dyplomatycznych tych państw i ich kontaktach z miejscową ludnością oraz o wszelkich momentach nasuwających podejrzenia szpiegowskiej lub innej przestępczej działalności”<sup>86</sup>. Jednostki MO, tj. posterunki gminne i komisariaty w miastach, musiały także realizować zlecenia dla SB dotyczące sprawdzeń, ustaleń i obserwacji wskazanych imiennie osób lub kategorii osób. Oczywiście sposób wykonania tych działań miał nie naruszać normalnego toku służby funkcjonariuszy MO<sup>87</sup>.

Komórki organizacyjne milicji i bezpieki, których prace przeplatały się na pewnych odcinkach, miały ze sobą współpracować i zapewnić wgląd SB do materiałów milicyjnych w celu umożliwienia ich wykorzystania w pracy operacyjnej. W wypadku „wrogich publicznych wystąpień” SB była zobowiązana zabezpieczyć operacyjnie działania sił MO. Zastępcom komendantów wojewódzkich i powiatowych MO ds. bezpieczeństwa nakazano także udzielać się na odprawach i naradach służby milicyjnej, stale informować służbę, by orientowała się w aktualnych „problemach walki z wrogią działalnością na danym terenie”, i wskazywać ogniom milicyjnym wynikające z tej działalności pomocnicze zadania. Mieli oni również analizować na okresowych roboczych posiedzeniach wyniki współdziałania obu służb, oceniać pomoc udzielaną przez służbę MO i ustalać, stosownie do bieżących potrzeb, wytyczne do dalszej pracy<sup>88</sup>.

Służba MO miała wspomagać pion SB także podczas czynności dochodzeniowo-śledczych. Ten stan częściowo zmieniło dopiero Zarządzenie nr 076/62 Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie upoważnienia funkcjonariuszy operacyjnych Służby Bezpieczeństwa do wykonywania niektórych czynności dochodzeniowych z 14 kwietnia 1962 r.<sup>89</sup> W jego myśl

<sup>85</sup> *Ibidem*, s. 2.

<sup>86</sup> *Ibidem*, s. 3.

<sup>87</sup> *Ibidem*.

<sup>88</sup> *Ibidem*.

<sup>89</sup> Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), 01225/427, Zarządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z 1962 r., Zarządzenie nr 076/62 MSW w sprawie upoważnienia funkcjonariuszy operacyjnych służby bezpieczeństwa do wykonywania niektórych czynności dochodzeniowych, 14 IV 1962 r., k. 73–73v.

w razie „faktu noszącego cechy przestępstwa antypaństwowego”, w którym zachodziła potrzeba przesłuchania świadków i zabezpieczenia dowodów przestępstwa, a wezwanie w tym celu oficera śledczego z KW MO spowodowałoby zwłokę grożącą utratą tych dowodów, oficer operacyjny SB mógł sam wszcząć postępowanie przygotowawcze w sprawie w trybie tzw. dochodzenia przedśledczego w celu bezzwłocznego przeprowadzenia czynności dochodzeniowych. Utrwalenie śladów innych dowodów przestępstwa miało odbywać się przy udziale technika dochodzeniowego MO<sup>90</sup>. Równoległe z wszczęciem dochodzenia miały być realizowane wszystkie przedsięwzięcia operacyjne, aby ustalić okoliczności przestępstwa i wykryć sprawców. O wszczęciu dochodzenia zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa powiadamiał Wydział Śledczy SB KW MO, a po dokonaniu niezbędnych czynności (przesłuchaniu świadków przestępstwa i zabezpieczeniu innych dowodów i śladów) przekazywał całość sprawy do Wydziału Śledczego (naczelnikowi wydziału lub oficerowi śledczemu) w terminie 48 godz. od chwili wszczęcia dochodzenia, a w wypadkach aresztowania podejrzanego – najpóźniej w ciągu 24 godz. od chwili zatrzymania. Po otrzymaniu sprawy Wydział Śledczy ustalał zasadność wszczęcia dochodzenia, powiadamiał o jego wszczęciu prokuratora i kontynuował dochodzenie aż do zakończenia sprawy. Do czynności dochodzeniowych mieli być dopuszczeni wybrani funkcjonariusze operacyjni SB, którzy przeszli odpowiednie przeszkolenie i zdali egzamin świadczący o nabyciu kwalifikacji oficera dochodzeniowego<sup>91</sup>. Na szczeblu jednostek wojewódzkich i powiatowych SB i MO blisko ze sobą współpracowały podczas realizacji zadań operacyjnych i dochodzeniowo-śledczych. Dzięki tej współpracy referaty SB, pomimo szczupłości kadrowej, mogły z powodzeniem wykonywać powierzone im zadania, ponieważ miały wsparcie znacznie liczniejszych jednostek powiatowych MO. Przykładowo: w grudniu 1968 r. RdsSB miał 12 etatów, natomiast pion milicyjny KP MO w Krośnie – 143 etaty, w tym 92 milicjantów i 51 zomowców<sup>92</sup>.

Krośnieński RdsSB prowadził pracę operacyjną „po zagadnieniach Wydziału II”, tj. kontrwywiadowcze zabezpieczenie powiatu przed działalnością szpiegowską kk, w ścisłej współpracy z Wydziałem II SB KW

<sup>90</sup> *Ibidem*, k. 73.

<sup>91</sup> *Ibidem*, k. 73–73v.

<sup>92</sup> AIPN Rz, 00104/16, Pismo komendanta wojewódzkiego MO w Rzeszowie do dyrektora Departamentu Kadr MSW w Warszawie w sprawie przeszerogowania etatów komendantów powiatowych MO, zastępców komendantów powiatowych MO i zastępców komendantów powiatowych MO ds. SB, 23 XII 1968 r., k. 202.

MO w Rzeszowie (oraz pod jego nadzorem) odpowiedzialnym za zabezpieczenie kontrwywiadowcze całego województwa.

Pod koniec lat pięćdziesiątych i w latach sześćdziesiątych XX w. ze względu na wzrastający z każdym rokiem międzynarodowy ruch osobowy coraz większą rolę w pracy operacyjnej odgrywało zabezpieczenie kontrwywiadowcze powiatu przed działalnością wywiadowczą kk. W latach 1956–1970 Wydział II SB KW MO w Rzeszowie wraz z podległymi pionami II powiatowych referatów SB, w tym także krośnieńskim, prowadził teczkę zagadnieniową krypt. „Dyplomaci”, w której ramach zabezpieczano operacyjnie województwo rzeszowskie przed penetracją ze strony pracowników ambasad kk.

Na początku lat sześćdziesiątych XX w. kontrwywiad SB ustalił, że teren województwa znalazł się w „aktywnym zainteresowaniu placówek dyplomatycznych” tych krajów, co miało skutkować częstymi przejazdami samochodów akredytowanych w PRL placówek dyplomatycznych USA, Kanady, Wielkiej Brytanii, Francji, Włoch, Szwajcarii i Japonii przez teren województwa rzeszowskiego. Od stycznia 1960 do połowy września 1961 r. zanotowano 10 przejazdów dyplomatów USA, pięć – Kanady, cztery – Wielkiej Brytanii, trzy – Francji i po jednym Włoch, Szwajcarii i Japonii<sup>93</sup>. Aby zabezpieczyć się przed takimi „incydentami”, Wydział II SB KW MO w Rzeszowie i podległe mu pioniki II RdsSB do 15 stycznia 1963 r. przeszkoliły po tzw. „zagadnieniu dyplomatów łącznie 370 tajnych współpracowników (TW) i tzw. kontaktów obywatelskich<sup>94</sup>. Krośnieński RdsSB miał w tym czasie po tym zagadnieniu jednego TW i pięć jednostek tzw. pomocy obywatelskiej (PO). W sąsiednich RdsSB w Jaśle było to odpowiednio trzech TW i 11 jednostek PO, w Sanoku – 10 TW i 14 PO, a w Brzozowie – siedmiu TW i 30 PO<sup>95</sup>.

Kontrwywiad krośnieńskiej SB stale monitorował kontakty korespondencyjne mieszkańców powiatu z osobami, które nielegalnie wyostały się z komunistycznego kraju i zamieszkały w kk. Według danych krośnieńskiej RdsSB w latach 1945–1959 powiat opuściło w ten sposób 17 osób, w tym czterech oficerów AK, działacz WiN, trzech żołnierzy NSZ, działacz PSL

<sup>93</sup> AIPN Rz, 055/49, Teczka zagadnieniowa krypt. „Dyplomaci” dotycząca zabezpieczenia terenu województwa rzeszowskiego przed penetracją ze strony pracowników ambasad krajów kapitalistycznych, Meldunek dotyczący zabezpieczenia terenu województwa rzeszowskiego przed penetracją przez pracowników placówek dyplomatycznych państw kapitalistycznych, 29 IX 1961 r., k. 67–68.

<sup>94</sup> *Ibidem*, Analiza penetracji terenu województwa rzeszowskiego przez placówki dyplomatyczne państw kapitalistycznych za okres 1 I – 21 XII 1962 r., 15 I 1963 r., k. 95.

<sup>95</sup> *Ibidem*, Wykaz tajnych współpracowników i pomocy obywatelskiej wykorzystywanych do zabezpieczenia terenu województwa przed penetracją dyplomatów przez poszczególne Referaty ds. bezpieczeństwa KP MO, 15 I 1963 r., k. 106.

i dwóch członków UPA. W tej grupie byli m.in. oficer AK Antoni Holik<sup>96</sup> (w drugiej połowie 1946 r. zbiegł do Szwecji, a później wyjechał do Argentyny), działacz WiN Edward Habrat<sup>97</sup> (w 1947 r. zbiegł do Szwecji, a następnie wyjechał do USA), żołnierz NOW-AK Stanisław Czekaj<sup>98</sup> (w drugiej połowie 1945 r. zbiegł do Niemiec Zachodnich, a następnie wyjechał do Wielkiej Brytanii) i oficer UPA Michał Fedak<sup>99</sup> (w 1947 r. zbiegł do Niemiec Zachodnich)<sup>100</sup>. SB sprawdzała, czy te osoby nie kon-

<sup>96</sup> Antoni Holik ps. „Pancernik”, „Gazda” (ur. 28 VIII 1916), absolwent Szkoły Podchorążych Broni Pancernej Centrum Wyszkożenia Broni Pancernej w Modlinie, ppor. sł. st. broni pancernej (1939), por. AK (1943), kpt. AK (1944), mjr AK. Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. Od połowy 1940 r. w konspiracji ZWZ. Oficer broni w sztabie Obwodu ZWZ Jasło (1940–1942), oficer dywersji w sztabie Obwodu AK Jasło (1942–1944), zastępca komendanta Obwodu AK Jasło (1942–1943), oficer broni w sztabie Inspektoratu Rejonowego AK Jasło (1943–1945), uczestnik akcji „Burza”, latem 1944 r. dowodził oddziałem partyzanckim AK krypt. „ZN-24” na terenie Obwodu AK Krosno, organizator Nie i DSZ na terenie Inspektoratu Rejonowego AK Jasło (1945). 23 IX 1945 r. nielegalnie opuścił kraj ukryty na statku handlowym płynącym do Szwecji. W 1950 r. zamieszkał wraz z rodziną w Argentynie, gdzie pracował w firmach zajmujących się elektryfikacją kraju. Zmarł 19 II 2001 r. w Argentynie. Zob. Cz. Nowak, *Działalność niepodległościowa ppor. Władysława Barana, ps. „Bekas” w latach 1939–1945 i okoliczności jego śmierci w 1949 r.* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały...*, s. 428.

<sup>97</sup> Edward Habrat ps. „Śmiały”, „Łącki” (ur. 26 X 1913), żołnierz AK, działacz WiN, kierownik referatu informacji i bezpieczeństwa Rady WiN Krosno (1945–1946). Od sierpnia 1946 r. ukrywał się, a na początku 1947 r. wyjechał przez Szwecję do Wielkiej Brytanii, a następnie do USA. Utrzymywał kontakty korespondencyjne z rodziną mieszkającą w Krośnie. Zob. AIPN Rz, 05/4, Charakterystyka faktologii nr 3 „nielegalnej” organizacji pod nazwą Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość” Okręg Rzeszów, Kwestionariusz osobowy członka „nielegalnej” organizacji WiN dotyczący Edwarda Habrata, 8 X 1977 r., s. 318; AIPN Rz, 00112/1, Karta ewidencyjna dotycząca Edwarda Habrata, k. 558; AIPN Rz, 00147/1, Karta zagadnieniowa dotycząca Edwarda Habrata, k. 524.

<sup>98</sup> Szerzej o Stanisławie Czekaju zob. S.F. Czekaj, *Pomiędzy złem a złem. Opis życia w Polsce pod niemiecką i sowiecką okupacją*, oprac. Cz. Nowak, Krosno 2019.

<sup>99</sup> Michał vel Mychajło Fedak ps. „Smyrnyj”, „Czernyk”, „Inżynier” (ur. 9 IX 1924), od 1938 r. działacz OUN, oficer UPA. Od 1944 r. pełnił funkcję kierownicze w 6. Rejonie Nadrejonu „Beskyd” I Okręgu OUN. W latach 1946–1947 był prowidykiem 2. Rejonu Nadrejonu „Beskyd” I Okręgu UPA, a następnie Rejonu 1. w Nadrejonie „Werchowyna” I Okręgu OUN-UPA. Od października 1947 r. do września 1948 r. ukrywał się na Słowacji. Następnie przedostał się do amerykańskiej strefy okupacyjnej w Niemczech. Zob. *Kwestia ukraińska w działalności Służby Bezpieczeństwa PRL. Dokumenty i materiały*, oprac. A. Słabig, Warszawa 2016, s. 141. Szerzej zob. B. Halczak, M. Śmigiel, *Działalność oddziału UPA Mychajło Fedaka „Smyrnego” w Beskidzie Niskim w latach 1945–1948* [w:] *In Gremium. Studia nad Historią, Kulturą i Polityką*, t. 1, Zielona Góra 2007, s. 69–80.

<sup>100</sup> AIPN Rz, 049/247, Sprawozdania z pracy PUdsBP/Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie z lat 1956–1962 (dalej: AIPN Rz, 049/247), Sprawozdanie Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie ze stanu pracy „po problematyce” Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie, 17 XI 1959 r., k. 28–30.

taktują się z rodziną lub bliskim znajomymi zamieszkującymi powiat krośnieński, a jeżeli tak, to czy te relacje nie mają natury szpiegowskiej<sup>101</sup>.

Głównym zadaniem pionu II RdsSB w Krośnie było zabezpieczenie operacyjne międzynarodowego ruchu osobowego, zwłaszcza z kk. Według danych krośnieńskiej bezpieki w latach 1958–1959 oficjalnie wyjechało za granicę 245 mieszkańców powiatu, w tym 120 osób na pobyt stały. Spośród tych, które wyjechały na czasowy pobyt za granicę, 12 odmówiło powrotu do kraju (11 kobiet i jeden mężczyzna). Były to osoby przeważnie w podeszłym wieku i mające krewnych za granicą. Zarejestrowano je w Wydziale Ewidencji Operacyjnej SB KW MO w Rzeszowie. Spośród osób, które powróciły z czasowego pobytu za granicą w kk, 15 wytypowano do okresowej obserwacji operacyjnej. Z tej liczby kolejnych siedem poddano ścisłej kontroli operacyjnej, podejrzewano je bowiem o współpracę z wywiadem kk<sup>102</sup>. W latach 1958–1959 na terenie powiatu przebywało 235 cudzoziemców (w tym 32 osoby z obywatelstwem polskim) z takich krajów, jak: USA (143), Francja (43), Holandia (10), Kanada (9), Republika Federalna Niemiec (8), Austria (8), Wielka Brytania (7), Włochy (4) i po jednej ze Szwecji, Szwajcarii i Australii. Ścisłej kontroli operacyjnej poddano siedem osób, w tym pięciu obywateli USA i po jednym Włoch i RFN<sup>103</sup>.

W listopadzie 1959 r. kontrwywiad krośnieńskiego RdsSB prowadził pięć spraw ewidencji operacyjnej: sprawę agenturalno-poszukiwawczą, której figurantem był Rudolf Mauer (podejrzany o współpracę z wywiadem III Rzeszy przed 1939 r.), sprawę agenturalnego sprawdzenia, której figurantem był Marian Bugała (podejrzany o „prowadzenie wrogiej działalności” po powrocie z czasowego pobytu w NRD), i trzy sprawy ewidencyjno-obserwacyjne, których figurantami byli: Tadeusz Janocha *vel* Kania („dowódca grupy”, który w latach 1946–1949 ukrywał się przed aresztowaniem na Ziemiach Odzyskanych, a następnie w 1949 r. zbiegł nielegalnie za granicę do RFN, gdzie wstąpił do Legii Cudzoziemskiej i w 1956 r. został wysłany do Algierii), Aleksander Doroba (w 1950 r., gdy pracował w kuchni statku SS „Lublin”, opuścił go w jednym z portów Wielkiej Brytanii; był podejrzewany o prowadzenie „wrogiej działalności przeciwko PRL” i utrzymywanie kontaktów korespondencyjnych z rodziną

<sup>101</sup> Szerzej o działaniach SB wobec osób zbiegłych w kraju zob. P. Skubisz, *Slużba Bezpieczeństwa wobec osób zbiegłych z kraju. Stenogram wykładu wygłoszonego przez Zenona Polaka w marcu 1958 r.*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2011, nr 1(8–9), s. 531–585.

<sup>102</sup> AIPN Rz, 049/247, Sprawozdanie Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie ze stanu pracy „po problematyce” Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie, 17 XI 1959 r., k. 30.

<sup>103</sup> *Ibidem*, k. 32–34.

w kraju) i Anna Lukes (podejrzana o to, że podczas pobytu u krewnych w Monachium w 1958 r. nawiązała „szereg podejrzanych kontaktów” z osobami tam zamieszkującymi, a po powrocie do kraju „wychwalała panujące stosunki w RFN”)<sup>104</sup>.

W listopadzie 1959 r. RdsSB miał po „zagadnieniach Wydziału II” dwóch informatorów o pseudonimach „Odważny” (taksówkarz) i „Kunin” (inwigilował rodzinę Edwarda Habrata). W opracowaniu pozostawiali dwaj kolejni kandydaci na informatorów i jeden LK w Krośnie przy ul. Nowotki 18<sup>105</sup>. Wiosną 1960 r. RdsSB w Krośnie realizował po tym zagadnieniu po jednej sprawie agenturalno-poszukiwawczej i agenturalnego sprawdzenia i pięć spraw ewidencyjno-obszernych. W tym czasie liczbę informatorów zwiększono do trzech i pozyskano jeden LK krypt. „Wisłok”. W planach SB był werbunek kolejnego informatora i jednego LK<sup>106</sup>. Pod koniec grudnia 1962 r. kontrwywiad krośnieńskiej RdsSB realizował już tylko jedną sprawę operacyjnej obserwacji i miał na stanie po jednym TW i LK<sup>107</sup>. Rok później liczba konfidentów pracujących po tym zagadnieniu wzrosła do trzech TW, a do spotkań z nimi wykorzystywano nadal tylko jednego LK<sup>108</sup>.

W latach 1961–1962 w powiecie krośnieńskim, według danych krośnieńskiego RdsSB, przebywało 287 osób z kk, w tym w 1961 r. – 169 osób, a w 1962 r. – 118. Cudzoziemcy przybyli z: USA (162 osoby), Wielkiej Brytanii (35), Francji (32), Kanady (16), Austrii (11), RFN (11), Szwajcarii (6), Danii (5), Holandii (5), Belgii (2) i po jednej z Izraela i Jugosławii. W zainteresowaniu operacyjnym SB było 81 osób, z tego kontrolą operacyjną objęto siedmiu cudzoziemców podejrzewanych o działalność szpiegowską<sup>109</sup>. Krośnieńska SB ustaliła, że największą koncentrację

<sup>104</sup> *Ibidem*, k. 34–35.

<sup>105</sup> *Ibidem*, k. 36–37.

<sup>106</sup> *Ibidem*, Zestawienie cyfrowe ze stanu pracy operacyjnej Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Krośnie „po linii” Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie, 25 III 1960 r., k. 52.

<sup>107</sup> AIPN Rz, 04/188, Sprawozdania z pracy Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie z lat 1962–1964 (dalej: AIPN Rz, 04/188), Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie „po pionie II, III i IV” za IV kwartał 1962 r., 2 I 1963 r., k. 84.

<sup>108</sup> AIPN Rz, 049/250, Analizy, meldunki, sprawozdania, charakterystyki kontrwywiadowcze PUDsBP/Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie z lat 1956–1965 (dalej: AIPN Rz, 049/250), Analiza pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie „po zagadnieniu Wydziału II” za 1964 r., 7 XII 1964 r., k. 275.

<sup>109</sup> *Ibidem*, Analiza sytuacji operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie na odcinku cudzoziemców z państw kapitalistycznych przyjeżdżających na teren powiatu krośnieńskiego w latach 1961–1962, 9 IV 1963 r., k. 241–246.

przyjazdów cudzoziemców z kk zanotowano w Krośnie, Iwoniczu, Dukli i Jedliczu, w związku z tym planowano zintensyfikować werbunek sieci TW i organizować tam PO w celu zapewnienia należytego „dotarcia operacyjnego” do tych osób<sup>110</sup>. W całym 1964 r. na teren powiatu przyjechało 180 cudzoziemców z kk, w tym z: USA (78 osób), Francji (27), Wielkiej Brytanii (27), Kanady (16), RFN (12), Austrii (8), Danii (5), Belgii (4) i po jednym z Brazylii, Egiptu i Sudanu. RdsSB w Krośnie wyselekcjonowała 21 cudzoziemców, których poddano okresowej kontroli operacyjnej ze względu na podejrzenia o ich szpiegowską działalność<sup>111</sup>.

Z każdym cudzoziemcem zgłaszającym się do rejestracji w Grupie „RC” RdsSB w Krośnie oficer ewidencji operacyjnej przeprowadzał tzw. rozmowę sondującą, z której notatki przekazywał do Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie. Spośród 180 cudzoziemców z kk w krośnieńskim RdsSB zarejestrowało się 156 osób, pozostali obowiązek ten dopełnili w innych jednostkach SB na terenie województwa lub kraju. Jak ustaliła SB, pobyt większości z nich był bardzo krótki (1–4 dni) i wiązał się z zawieraniem umów handlowych z Krośnieńskimi Hutami Szkła Technicznego i Gospodarczego (KHS) „Krosno” lub montażem maszyn zakupionych w kk. W 1964 r. z powiatu krośnieńskiego wyjechało na pobyt czasowy do kk 45 osób, w tym do: USA (14), Francji (12), Wielkiej Brytanii (8), Austrii (6), RFN (3) i po jednej do Włoch i Kanady. Pion II RdsSB przeprowadził rozmowy z 11 wytypowanymi osobami, z tego z sześcioma wspólnie z oficerami operacyjnymi Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie. Były to osoby wyjeżdżające do kk służbowo, z którymi po ich powrocie z zagranicy przeprowadzono rozmowy operacyjne. Nie uzyskano jednak wartościowych informacji wywiadowczych i kontrwywiadowczych. W 1964 r. zabroniono wyjazdu za granicę dwóm osobom, natomiast trzy osoby, które wyjechały na pobyt czasowy do kk, odmówiły powrotu do kraju<sup>112</sup>.

W 1964 r. RdsSB w Krośnie ustalił, że 240 mieszkańców powiatu otrzymywało paczki, przesyłki pocztowe i przekazy pieniężne z RFN. W wyniku działań operacyjnych kontrwywiad SB zdobył dane 168 nadawców paczek, mieszkających w tym państwie. Wszystkich odbiorców przesyłek, listów i przekazów poddano operacyjnej kontroli w celu ustalenia rodzaju ich powiązań z nadawcami zamieszkałymi za granicą. W 1964 r. pion II RdsSB w Krośnie prowadził tylko jedną sprawę operacyjnej obserwacji, której

<sup>110</sup> *Ibidem*, k. 246.

<sup>111</sup> AIPN Rz, 049/250, Analiza pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie „po zagadnieniu Wydziału II” KW MO w Rzeszowie za 1964 r., 7 XII 1964 r., k. 264–265.

<sup>112</sup> *Ibidem*, k. 261–264, 266–267.

figurantem był Edward Zuzak, zbiegły nielegalnie do Austrii. Nadzorował ją Wydział II SB KW MO w Rzeszowie<sup>113</sup>.

W 1965 r. w powiecie przebywało 260 cudzoziemców z kk, a wyjechało na czasowy pobyt do kk 42 mieszkańców powiatu. Grupa „RC” RdsSB w Krośnie przeprowadziła z 19 cudzoziemcami rozmowy operacyjne, a kontrolą operacyjną objęto trzy osoby spośród nich, podejrzewane o działalność szpiegowską<sup>114</sup>.

Pod koniec lat sześćdziesiątych i na początku siedemdziesiątych XX w. działania kontrwywiadu krośnieńskiej SB po tym zagadnieniu uległy intensyfikacji z powodu znacznego wzrostu liczby obywateli kk przyjeżdżających na teren powiatu, w tym także handlowców i specjalistów w ramach wymiany gospodarczej i w celu zakupu maszyn i urządzeń w kk dla miejscowego przemysłu. Wzrost liczby przejezdnych wiązał się ze zwiększeniem możliwości penetracji wywiadowczej terenu powiatu i jego ważnych obiektów gospodarczych. W 1968 r. w powiecie krośnieńskim przebywało prywatnie i służbowo 231 cudzoziemców, w 1969 r. – 177, a w 1970 r. – 249. Spośród 249 cudzoziemców przybyłych do powiatu w 1970 r. 73 osoby to handlowcy i specjaliści, którzy przebywali m.in. w Fabryce Amortyzatorów (FA) „Polmo” w Krośnie (29) i KHS „Krosno” (44). Kontrolą operacyjną objęto wówczas 11 wytypowanych cudzoziemców, których podejrzewano o szpiegostwo gospodarcze. W marcu 1970 r. kontrwywiad RdsSB w Krośnie ustalił dane 294 mieszkańców powiatu, którzy otrzymywali paczki, przesyłki pocztowe i przekazy pieniężne z RFN. Kontrolą operacyjną objęto trzy rodziny systematycznie wspierane taką pomocą<sup>115</sup>. Według analiz kontrwywiadu SB na terenie powiatu było zlokalizowanych siedem obiektów mogących pozostawać w zainteresowaniu wywiadów kk, do których zaliczono: Przedsiębiorstwo Państwowe Rafineria Nafty w Jedliczu (Rafineria Jedlicze), Wytwórnię Sprzętu Komunikacyjnego (WSK) PZL w Krośnie, FA „Polmo” w Krośnie, Lotnicze Zakłady Naprawcze w Krośnie, Zakłady Naprawcze Urządzeń Naftowych (ZNUN) w Krośnie, Oddział Terenowy Instytutu Naftowego (OTIN) w Krośnie, Aeroklub Podkarpacki. Oprócz tego kontrwywiad

<sup>113</sup> *Ibidem*, k. 274–275.

<sup>114</sup> *Ibidem*, Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do zastępcy komendanta wojewódzkiego ds. bezpieczeństwa w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie za 1965 r., 29 XII 1965 r., k. 282–283.

<sup>115</sup> AIPN Rz, 049/102, Protokoły i sprawozdania z przeprowadzonych kontroli referatów ds. SB KP MO z terenu województwa rzeszowskiego z lat 1964–1975 (dalej: AIPN Rz, 049/102), Sprawozdanie z kontroli pracy operacyjnej „po zagadnieniu” pionu II Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 30 X 1970 r., k. 228–234.



RdsSB w Krośnie, przy wydatniej pomocy Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie i we współpracy z placówką WOP, zabezpieczał operacyjnie podległy mu odcinek granicy polsko-czechosłowackiej przez wspólną kontrolę międzynarodowego ruchu osobowego zwiększającego się z każdym rokiem<sup>116</sup>. Stan zarejestrowanej agentury pracującej po tym zagadnieniu nie przedstawiał się jednak imponująco, ponieważ z początkiem czwartego kwartału 1970 r. RdsSB w Krośnie miał na stanie tylko jednego TW i jeden LK. W związku z tym w najbliższym czasie planowano pozyskać kilku TW<sup>117</sup>.

Znaczny wzrost międzynarodowego ruchu osobowego zanotowano na początku lat siedemdziesiątych XX w. Tylko w całym 1972 r. w powiecie przebywało 442 cudzoziemców z kk<sup>118</sup>. W tym samym roku wyjechało do kk 278 mieszkańców, z tego najwięcej do USA (88), NRF (53), Francji (38) i Wielkiej Brytanii (34)<sup>119</sup>. W całym 1972 r. granicę państwową przebroczyło 148 tys. obywateli polskich i innych krajów bloku sowieckiego<sup>120</sup>. Na paszporty konsularne w 1972 r. przyjechały 74 osoby z kk, m.in. z: USA (43), Francji (12), Wielkiej Brytanii (7), Holandii (5), Kanady (3), RFN (2) i po jednej z Belgii i Australii<sup>121</sup>. Według ustaleń kontrwywiadu RdsSB w Krośnie w latach 1956–1972 odmówiło powrotu do kraju z czasowego pobytu w kk 30 mieszkańców powiatu: z USA (10), Wielkiej Brytanii (8), Francji (6), Kanady (4) i po jednej z Danii i Belgii<sup>122</sup>.

Przyrost liczby cudzoziemców odwiedzających powiat krośnieński i wzrost liczby wyjeżdżających mieszkańców powiatu do kk wymusił konieczność kompleksowych działań operacyjnych ze strony kontrwywiadu krośnieńskiej SB. W związku z tym w latach 1971–1972 pion II krośnieńskiego RdsSB wraz z Wydziałem II SB KW MO w Rzeszowie realizował sprawę obiektową (SO) kryptonim „Kraj”, w ramach której poddano inwigilacji i rozpracowaniu osoby wyjeżdżające prywatnie

<sup>116</sup> AIPN Rz, 049/173, Sprawozdania z pracy referatów ds. SB KP MO z terenu województwa rzeszowskiego za 1967 r. (dalej: AIPN Rz, 049/173), Sprawozdanie I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. SB KP MO w Krośnie za 1967 r., 28 XII 1967 r., s. 297.

<sup>117</sup> AIPN Rz, 049/102, Sprawozdanie z kontroli pracy operacyjnej „po zagadnieniu” pionu II Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 30 X 1970 r., k. 225–228, 233–234.

<sup>118</sup> AIPN Rz, 049/81, Projekty dotyczące modelowej struktury SB KW MO i KP MO województwa rzeszowskiego oraz korespondencja z tym związana z lat 1971–1973 (dalej: AIPN Rz, 049/81), Pismo I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie, 8 I 1973 r., k. 113.

<sup>119</sup> *Ibidem*, k. 113.

<sup>120</sup> *Ibidem*, k. 114.

<sup>121</sup> *Ibidem*.

<sup>122</sup> *Ibidem*.

i służbowo do kk<sup>123</sup>. Wykorzystywano do tego 12 TW. Osoby wytypowane do obserwacji dodatkowo poddawano kontroli operacyjnej w ramach jednej sprawy operacyjnego sprawdzenia (SOS) krypt. „Samotny” i trzech kwestionariuszy ewidencyjnych (KE)<sup>124</sup>. W listopadzie 1972 r., po zakończeniu tej sprawy<sup>125</sup>, uzyskane w jej trakcie materiały operacyjne, agenturę i figurantów po przerejestrowaniu włączono do realizowanej w latach 1972–1975 SO krypt. „Zasłona”<sup>126</sup>. Prowadzono wówczas całościowe kontrwywiadowcze zabezpieczenie powiatu przez organizowanie i realizowanie przedsięwzięć operacyjnych zapewniających dopływ informacji dotyczących:

- cudzoziemców przebywających na terenie powiatu w celach turystycznych i służbowych z kk, podejrzanych o powiązania z obcym wywiadem lub prowadzących inną „wrogą działalność skierowaną przeciwko PRL”;
- obywateli polskich, którzy podczas pobytu za granicą byli indagowani przez służby specjalne, w przeszłości lub obecnie znajdowali się w zainteresowaniu tych służb, mieli rodziny za granicą lub odmówili powrotu do kraju, a na terenie kk zetknęli się z pracownikami wywiadu lub kontrwywiadu tych państw<sup>127</sup>.

Do realizacji zadań operacyjnych w tej sprawie wykorzystywano aż 23 TW, z których w Krośnie mieszkało 13, w Iwoniczu, Jedliczu i Jaśle po dwóch i po jednym w Korczynie, Miejscu Piastowym, Rogach, Dukli i Barwinku<sup>128</sup>. Oczywiście w ramach tej sprawy SB inwigilowała także osoby, które podejrzewano o działalność szpiegowską i kontakty z wywiadem lub kontrwywiadem kk, mimo że w rzeczywistości takiego nigdy nie utrzymywały.

W ramach działań operacyjnych „po zagadnieniach Wydziału II” RdsSB w Krośnie inwigilował i obserwował mniejszości narodowe zamieszkujące powiat krośnieński. Według danych bezpieczeństwa w grudniu 1972 r. powiat krośnieński zamieszkało mniej więcej tysiąc osób narodowości łemkow-

<sup>123</sup> AIPN Rz, 053/171, t. 10, Sprawa obiektowa krypt. „Kraj” dotycząca osób wyjeżdżających prywatnie i służbowo do krajów kapitalistycznych z terenu powiatu krośnieńskiego, Wniosek o wszczęcie sprawy obiektowej krypt. „Kraj”, 2 X 1971 r., k. 5.

<sup>124</sup> *Ibidem*, Wykaz tajnych współpracowników i kontaktów operacyjnych, [b.d.], k. 6; *ibidem*, Wykaz prowadzonych spraw, [b.d.], k. 7.

<sup>125</sup> *Ibidem*, Wniosek o zakończenie sprawy obiektowej krypt. „Kraj”, 3 XI 1972 r., k. 10.

<sup>126</sup> AIPN Rz, 062/6, t. 4, Sprawa obiektowa krypt. „Zasłona” dotycząca kontrwywiadowczego zabezpieczenia powiatu krośnieńskiego, Wniosek o wszczęcie sprawy obiektowej krypt. „Zasłona”, 16 X 1972 r., k. 5.

<sup>127</sup> *Ibidem*.

<sup>128</sup> *Ibidem*, Wykaz tajnych współpracowników wykorzystywanych do sprawy obiektowej krypt. „Zasłona”, [b.d.], k. 6–9.

skiej (ukraińskiej) i dziewięć narodowości żydowskiej<sup>129</sup>. W latach 1957–1958 część ludności łemkowskiej i ukraińskiej powróciła po wysiedleniu w 1947 r. podczas akcji „Wisła” z tzw. Ziem Odzyskanych i zamieszkała w miejscowościach południowej części powiatu (np. Zydranowa, Tylawa, Myscowa). To wobec niej pion II RdsSB w Krośnie od początku istnienia prowadził działania operacyjne. Krośnieńska SB objęła obserwacją i inwigilacją przede wszystkim łemkowskich działaczy Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego<sup>130</sup> (UTSK) i osoby utrzymujące kontakty korespondencyjne z działaczami Łemko-Sojuzu mieszkającymi w USA i Kanadzie oraz ukraińskimi organizacjami nacjonalistycznymi<sup>131</sup>. W latach 1958–1959 RdsSB w Krośnie obserwował aktywnych działaczy łemkowskich, m.in. Jana Gubika, Jana Macka i Teodora Fesza. Wykorzystywał w tym celu agenturę wywodzącą się z miejscowej ludności. SB interesowały zwłaszcza ich kontakty z działaczami UTSK z Zielonej Góry i Wrocławia oraz z organizacjami łemkowskimi w USA. RdsSB w Krośnie planował również sprawdzenie, czy Teodor Fesz nie prowadzi działalności nacjonalistycznej. Poddano go więc okresowej kontroli w ramach sprawy agenturalnego sprawdzenia<sup>132</sup>. Oprócz tego kontrwywiad RdsSB w Krośnie obserwował za pomocą agentury działalność kilku mieszkańców Barwinka i Zydranowej podejrzanych o nielegalne przekraczanie granicy polsko-czechosłowackiej i działalność przemytniczą<sup>133</sup>.

Wiosną 1959 r. w zainteresowaniu operacyjnym RdsSB znalazł się mieszkający w Krośnie Mikołaj Fedak, który według informacji bezpieki miał być bratem zbiegłego nielegalnie z kraju Mychajło Fedaka, przebywającego w „centralnym ośrodku OUN(B) w RFN”, utrzymującego kontakty korespondencyjne z krewnymi i znajomymi mieszkającymi w powiecie krośnieńskim. Bezpieka zamierzała wyjaśnić charakter tych kontaktów, zwłaszcza w kwestii Łemków zamieszkujących Zydranową i Tylawę<sup>134</sup>.

W drugiej połowie lat sześćdziesiątych XX w., wraz z rozwojem działalności kulturalno-oświatowej Łemków, pion II RdsSB w Krośnie uważnie ją obserwował, zwłaszcza Teodora Gocza z Zydranowej i jego bliskie

<sup>129</sup> AIPN Rz, 049/81, Pismo pierwszego zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie, 8 I 1973 r., k. 113.

<sup>130</sup> Szerzej na temat działalności tej organizacji zob. J. Syrynek, *Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (1956–1990)*, Wrocław 2008.

<sup>131</sup> AIPN Rz, 049/290, Ramowy plan ustawienia pracy agenturalno-operacyjnej według zagadnień w Referacie ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 25 IV 1958 r., s. 119, 167.

<sup>132</sup> *Ibidem*, s. 167–168.

<sup>133</sup> *Ibidem*, s. 168.

<sup>134</sup> *Ibidem*, Zaktualizowany plan pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 13 II 1959 r., s. 199.

kontakty z działaczami łemkowskimi z Gorlic i Rzeszowa<sup>135</sup>. RdsSB w Krośnie miał w tym czasie zapewniony stały dopływ informacji dzięki tzw. poufnyemu źródłu informacji wśród miejscowych Polaków, którzy „wyczuleni byli na wszelkie przejawy działalności nacjonalistycznej” wśród miejscowej ludności<sup>136</sup>.

Na początku lat siedemdziesiątych XX w. SB kontynuowała obserwację i inwigilację działaczy łemkowskich. Krośnieński RdsSB jedynie wspomagał w tym Wydział II i Wydział III SB KW MO w Rzeszowie<sup>137</sup>. W kwestii kilkusobowej mniejszości żydowskiej zamieszkującej powiat RdsSB w Krośnie w 1969 r. ocenił, że „nie posiada ona warunków do prowadzenia działalności syjonistycznej”<sup>138</sup>. W latach 1958–1975 pracę operacyjną „po zagadnieniach Wydziału II” realizowali: ppor. Józef Majdura, por. Józef Hoc<sup>139</sup>, ppor. Władysław Gajecki, ppor. Stanisław Janas<sup>140</sup> i por. Eugeniusz Pająk, natomiast rejestrację cudzoziemców – ppor. Władysław Gajecki i ppor. Eugeniusz Pająk.

W ramach działań operacyjnych „po zagadnieniu byłych reakcyjnych organizacji i grup wrogo działających” od końca lat pięćdziesiątych i w początku lat sześćdziesiątych XX w. krośnieński RdsSB objął kontrolę operacyjną za pomocą agentury i PO najaktywniejszych żołnierzy i działaczy byłego podziemia niepodległościowego AK-WiN, NSZ i SN mieszkających na terenie powiatu, których komunistyczna bezpieka stała podejrzewała o działalność antykomunistyczną, antypaństwową i antysocjalistyczną<sup>141</sup>.

W połowie lutego 1959 r. RdsSB w Krośnie po tym zagadnieniu realizował trzy sprawy ewidencyjno-obszernicze, których figurantami byli: Jan Malinowski<sup>142</sup> (były działacz Rady WiN Krosno i kierownik „Straży”

<sup>135</sup> AIPN Rz, 04/450, Sprawozdanie z pracy referatów ds. SB KP MO z terenu województwa rzeszowskiego za 1969 r. (dalej: AIPN Rz, 04/450), Sprawozdanie I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. SB KP MO w Krośnie za 1969 r., 2 I 1970 r., s. 67.

<sup>136</sup> *Ibidem*.

<sup>137</sup> Szerzej na ten temat zob. J. Syrnyk, *Analiza historyczno-antropologiczna działań organizacji bezpieczeństwa w kwestii tzw. nacjonalizmu ukraińskiego na Podkarpaciu w latach 1947–1989*, Wrocław–Warszawa 2015, s. 147–178; *Kwestia ukraińska w działalności...*, s. 69–88.

<sup>138</sup> AIPN Rz, 04/450, Sprawozdanie I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. SB KP MO w Krośnie za 1969 r., 2 I 1970 r., s. 66.

<sup>139</sup> Szerzej o Józefie Hoc zob. biogram: *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 192–193.

<sup>140</sup> Szerzej o Stanisławie Janasie zob. biogram: *ibidem*, s. 196.

<sup>141</sup> AIPN Rz, 049/290, Zaktualizowany plan pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 13 II 1959 r., s. 172–176.

<sup>142</sup> Szerzej o Janie Malinowskim zob. P. Fornal, *Casus Stanisława Turka „Orla” i Jana Malinowskiego „Rolskiego” jako przykład manipulacji materiałami śledztwa stoso-*

Rejonu WiN Krosno), Józef Gładysz (były działacz koła WiN Nadole) i Władysław Pikul (żołnierz AK i NSZ). Do kontroli operacyjnej w ramach tych spraw SB korzystało z czterech informatorów<sup>143</sup>. W kwietniu 1962 r. w operacyjnym zainteresowaniu krośnieńskiego RdsSB znajdowało się po tym zagadnieniu już 11 Żołnierzy Niezłomnych, w tym: Franciszek Kochan<sup>144</sup> (były oficer dywersji Obwodu AK Krosno), Tadeusz Kubit<sup>145</sup> (były kierownik koła WiN Krosno-Białobrzegi), Stanisław Nitka<sup>146</sup> (były żołnierz NOW-AK i działacz SN), Władysław Stronczak<sup>147</sup> (były kierownik Rady WiN Krosno), Józef Tarnawski (żołnierz oddziału NSZ Jana Stefki „Mściciela” i Józefa Kurasia „Ognia”), Edward Judek, Stanisław Mędrala (były żołnierz NSZ), Maria Niezgoda (była działaczka WiN-u) i wspomniani wcześniej Józef Gładysz, Jan Malinowski i Władysław Pikul. Większość z nich była wcześniej rozpracowywana w ramach spraw ewidencji operacyjnej, które w tym czasie złożono już do archiwum Wydziału „C” SB KW MO w Rzeszowie. SB wciąż ich jednak obserwowała jako osoby znane z „prowadzenia wrogiej działalności przeciwko PRL”<sup>148</sup>. Od maja 1962 r. kontrolą operacyjną zamierzano objąć jeszcze dwóch byłych żołnierzy oddziału Józefa Czuchry<sup>149</sup> „Orskiego” – Józefa Zajdla i Władysława Moskała<sup>150</sup>. W grudniu 1962 r. RdsSB w Krośnie realizował „po zagadnieniu byłego reakcyjnego podziemia” jedną sprawę operacyjnej obserwacji, której figurantem był Stanisław Mędrala, a do inwigilacji tych osób wykorzystywał dwóch TW<sup>151</sup>.

wanej przez oficerów śledczych Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie w latach 1952–1954 [w:] *Piony śledcze aparatu bezpieczeństwa publicznego 1944–1990*, red. M. Dźwiągł, P. Skubisz, Szczecin 2017, s. 465–468, 473–478.

<sup>143</sup> AIPN Rz, 049/290, Zaktualizowany plan pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 13 II 1959 r., s. 173–176.

<sup>144</sup> Szerzej o Franciszku Kochan zob. biogram: Cz. Nowak, *Uczestnicy konspiracji niepodległościowej...*, s. 223–225.

<sup>145</sup> Szerzej o Tadeuszu Kubicie zob. biogram: *ibidem*, s. 356–357.

<sup>146</sup> Szerzej o Stanisławie Nitka zob. biogram: Cz. Nowak, *Nitka Stanisław „Szpagat”, „Szech”, „Sudyka” (1912–2005)* [w:] *Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 12, Kraków 2007, s. 116–119.

<sup>147</sup> Szerzej o Władysławie Stronczaku *vel* Strończaku zob. biogram: Cz. Nowak, *Uczestnicy konspiracji niepodległościowej...*, s. 365–366.

<sup>148</sup> AIPN Rz, 049/250, Charakterystyka kontrwywiadowcza byłego „reakcyjnego podziemia” z terenu powiatu Krosno, 9 IV 1962 r., k. 215–216.

<sup>149</sup> Szerzej o Józefie Czuchrze zob. biogram: Cz. Nowak, *Czuchra Józef, ps. „Bogumil”, „Mnich”, „Orski”, „Podhalańczyk” (1911–1945)* [w:] *Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 1, Kraków 1997, s. 46–48.

<sup>150</sup> AIPN Rz, 049/250, Uzupełnienie kontrwywiadowczej charakterystyki byłego „reakcyjnego podziemia” z terenu powiatu Krosno, 14 V 1962 r., k. 217–218.

<sup>151</sup> AIPN Rz, 04/188, Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do zastępcy komendanta wojewódzkiego ds. bezpieczeństwa w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie „po pionie II, III i IV” za IV kwartał 1962 r., 2 I 1963 r., k. 79.

W styczniu 1963 r. RdsSB w Krośnie ponownie zwrócił uwagę na Franciszka Kochana, który na zebraniu Oddziału ZBoWiD-u w Krośnie miał występować „przeciwko byłemu pracownikowi UB Józefowi Dubielowi”<sup>152</sup>, domagając się zdjęcia go ze stanowiska kierownika referatu zatrudnienia” Prezydium PRN (PPRN) w Krośnie. Według SB Kochan uzasadniał swoje wystąpienie tym, że Dubiel „jako były pracownik UB nie załatwia właściwie spraw byłych członków AK, którzy przychodzą w sprawie pracy”. Ponadto miał wypowiadać się że, „gdy Dubiel pracował w UB, znęcał się nad członkami podziemnych organizacji”<sup>153</sup>. W ocenie komunistycznej bezpieki Kochan miał „przy każdej nadążającej się okazji wrogo występować przeciwko PRL”<sup>154</sup>. Oprócz Kochana pion III RdsSB zamierzał w najbliższym czasie „rozpoznać działalność byłych współpracowników” oddziału Józefa Cieśli „Topora” mieszkających w Wojkówce – Bolesława Zemanka<sup>155</sup> i Lubomira Szarka<sup>156</sup> oraz Stanisława Krasowskiego<sup>157</sup> z Odrzykonii i Franciszka Śnieżka<sup>158</sup> z Przybówki<sup>159</sup>.

Przez cały 1963 r. i w pierwszych miesiącach 1964 r., pomimo wzmożonej kontroli operacyjnej, SB nie uzyskała informacji potwierdzających ich „wrogą działalność przeciwko PRL”. Stwierdzono natomiast, że „osoby te w większości wykazywały bierną postawę do ustroju PRL”<sup>160</sup>. Oficerowie

<sup>152</sup> Józef Dubiel (ur. 28 V 1921), chor., członek PPR/PZPR. W aparacie bezpieczeństwa zatrudniony 1 V 1946 r. na stanowisku wartownika ochrony PUBP w Krośnie. Następnie pracował jako: młodszy referent PUBP w Krośnie (1946–1947), młodszy referent Referatu IV PUBP w Gorlicach (1947), młodszy referent Referatu III PUBP w Gorlicach (1947–1948) i referent Referatu III PUBP w Gorlicach (1948–1950). 30 IV 1950 r. zwolniony dyscyplinarnie ze służby. Zob. AIPN Rz, 488/1, Karta ewidencyjna Józefa Dubiela, k. 858.

<sup>153</sup> AIPN Rz, 049/250, Uzupełnienie kontrwywiadowczej charakterystyki „po problemie byłego reakcyjnego podziemia i pojedynczych osób wrogo działających” z terenu powiatu krośnieńskiego na podstawie uzyskanych materiałów w 1962 r., 8 I 1963 r., k. 221, 224–225.

<sup>154</sup> *Ibidem*, k. 224.

<sup>155</sup> Szerzej o Bolesławie Zemanku zob. biogram: W. Syrek, *Józef Cieśla „Topór” ...*, s. 347–348.

<sup>156</sup> Szerzej o Lubomirze Szarku zob. biogram: *ibidem*, s. 309–311.

<sup>157</sup> Szerzej o Stanisławie Krasowskim zob. biogram: Cz. Nowak, *Uczestnicy konspiracji niepodległościowej ...*, s. 176–177.

<sup>158</sup> Szerzej o Franciszku Śnieżku zob. biogram: W. Syrek, *Józef Cieśla „Topór” ...*, s. 314–315.

<sup>159</sup> AIPN Rz, 049/250, Uzupełnienie kontrwywiadowczej charakterystyki „po problemie byłego reakcyjnego podziemia i pojedynczych osób wrogo działających” z terenu powiatu krośnieńskiego na podstawie uzyskanych materiałów w 1962 r., 8 I 1963 r., k. 224.

<sup>160</sup> *Ibidem*, Uzupełnienie kontrwywiadowczej charakterystyki dotyczącej „byłego podziemia oraz pojedynczych osób wrogo działających” na terenie powiatu krośnieńskiego na podstawie uzyskanych materiałów w 1963 r., 2 IV 1964 r., k. 259.

operacyjni RdsSB przeprowadzali z nimi rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze w celu ich zastraszenia. Jedną z nich odbyli z Kochanem, który pomimo tego na kolejnym zebraniu ZBoWiD-u, na którym przyjęto w szeregi kilku funkcjonariuszy MO, wypowiedział się, że „ZBoWiD winien zmienić nazwę na MO, to wtedy będzie spokój i od tej pory nie bierze udziału w pracach ZBoWiD-u”<sup>161</sup>. Obserwacja agenturalna Lubomira Szarka, Bolesława Zemanka i Stanisława Krasowskiego nie wykazała z ich strony „wrogich wystąpień”, a do ustroju PRL mieli mieć „obojętny stosunek”<sup>162</sup>. Również ze strony Józefa Tarnawskiego i Jana Malinowskiego SB nie odnotował „wrogich wystąpień”<sup>163</sup>. Pomimo tych ustaleń RdsSB w Krośnie do końca lat sześćdziesiątych XX w., wykorzystując byłych TW i PO, inwigilował te osoby. Sprawdzał, czy nie prowadzą działalności antykomunistycznej i opozycyjnej wobec totalitarnego reżimu PRL. SB ustalała, z kim utrzymują kontakty towarzyskie i jaką prowadzą działalność społeczno-polityczną<sup>164</sup>. Przykładowo: po wydarzeniach marcowych 1968 r. RdsSB w Krośnie odnotował wypowiedzi Franciszka Kochana, który miał „potępić MO za ostre wystąpienia przeciwko studentom”<sup>165</sup>.

W latach 1959–1975 krośnieńska bezpieka w czasie działań operacyjnych „po zagadnieniu byłych członków band politycznych i prawicy ludowej” prowadziła teczkę zagadnieniową nr 1512, w ramach której organizowano pracę agenturalno-operacyjną przeciwko byłym żołnierzom BCh-LSB i działaczom PSL, określanym w terminologii resortu „prawicą społeczną w ruchu ludowym”. Zamierzano sprawdzić, czy nie prowadzą oni działalności antykomunistycznej i opozycyjnej wobec reżimu PRL. Z uzyskanych przez SB informacji w latach 1957–1959 wynikało, że mieli uaktywnić się politycznie, inspirując „wrogą działalność na wsi”. Miała się ona uwidocznić zwłaszcza w okresie kampanii wyborczej do Sejmu PRL i Rad Narodowych w pierwszych miesiącach 1957 r. w Przybówce, Kobylanach i Iwoniczu. W Przybówce SB ustaliła, że „wrogі stosunek do ustroju PRL” prezentowali Walenty Stefanik, Józef Stefanik i Kazimierz Gardzina, a ich „wroga działalność skierowana była przeciwko członkom partii i polityce rządu wobec wsi”. Inspiratorem

<sup>161</sup> *Ibidem*.

<sup>162</sup> *Ibidem*.

<sup>163</sup> *Ibidem*.

<sup>164</sup> *Ibidem*, k. 260.

<sup>165</sup> AIPN Rz, 04/444, Sprawozdania z pracy referatów ds. SB KP MO za terenu województwa rzeszowskiego za 1968 r. (dalej: AIPN Rz, 04/444), Sprawozdanie I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. SB KP MO w Krośnie za 1968 r., 31 XII 1968 r., k. 107.

tych działań miał być mieszkający w Krośnie Franciszek Bożek, który w ubiegłych latach uchodził za „zwolennika polityki Mikołajczyka”<sup>166</sup>. Według danych pozyskanych od sieci agenturalnej zasadniczym celem działalności tych osób w okresie kampanii wyborczej była „chęć uzyskania większej ilości mandatów do Gminnej Rady Narodowej w Wojaszkówce, a następnie dążenie do zniesienia obowiązkowych dostaw i innych należności finansowych wobec państwa”<sup>167</sup>. Według SB w Kobyłanach do tzw. środowisk o poglądach prawicowych należeli: Antoni Głowa<sup>168</sup>, były sekretarz Zarządu Powiatowego PSL w Krośnie i okupacyjny komendant Obwodu Sch-LSB Krosno, i byli działacze PSL – Szczepan Soliński, Józef Węgrzyn, Roman Wierdak i Karol Wierdak. Według informacji agenturalnych wszyscy wymienieni „wrogo wypowiadali się o polityce partii i rządu” i starali się w ten sposób „wyrobić sobie autorytet i zaufanie wśród miejscowej ludności”<sup>169</sup>.

W Iwoniczu bezpieka ustaliła, że działaczami „prawicy w ruchu ludowym” byli Karol Groszek i Józef Tomkiewicz, którzy podczas kampanii wyborczej do Sejmu PRL w 1957 r. kontaktowali się w Rzeszowie z działaczami „prawicy ludowej” z Krakowa. SB notowała tu również liczne przypadki występowania członków ZSL z partii. Uzasadniali oni swoją decyzję tym, że „organizacja ZSL-owska nie odgrywa żadnego poważniejszego znaczenia politycznego”<sup>170</sup>. Krośnieński RdsSB wskazał także działaczy „prawicy w ruchu ludowym” w Dobieszynie, Jedliczu, Jaszczwi i Komborni. Ze względu na brak sieci agenturalnej nie był jednak w stanie w tym czasie poddać ich inwigilacji<sup>171</sup>. Na początku czerwca 1975 r. wraz ze zmianami organizacyjnymi SB i likwidacją jednostki powiatowej w Krośnie zakończono prowadzenie teczek zagadnieniowej nr 1512 i złożono ją do archiwum Wydział „C” SB KW MO w Krośnie<sup>172</sup>.

Śpośród działaczy tzw. prawicy w ruchu ludowym RdsSB w Krośnie najaktywniej inwigilowano i rozpracowywano Antoniego Głowę, który

<sup>166</sup> AIPN Rz, 053/174, t. 1, Teczka zagadnieniowa dotycząca członków PSL i „elementów prawicowych” w ruchu ludowym na terenie powiatu krośnieńskiego (dalej: AIPN Rz, 053/174, t. 1), Plan pracy operacyjnej na III kwartał 1959 r. „po zagadnieniu prawicy w ruchu ludowym”, [1959 r.], k. 128.

<sup>167</sup> *Ibidem*.

<sup>168</sup> Szerzej o Antonim Głowie zob. biogram: W. Syrek, *Józef Cieśla „Topór”*..., s. 244–245.

<sup>169</sup> AIPN Rz, 053/174, t. 1, Plan pracy operacyjnej na III kwartał 1959 r. „po zagadnieniu prawicy w ruchu ludowym”, [1959 r.], k. 129.

<sup>170</sup> *Ibidem*, k. 129–130.

<sup>171</sup> *Ibidem*, k. 130.

<sup>172</sup> AIPN Rz, 053/174, t. 2, Teczka zagadnieniowa dotycząca osób podejrzanych o prowadzenie działalności antykomunistycznej, duchownych, byłych członków PSL i podziemia antykomunistycznego na terenie powiatu krośnieńskiego, Postanowienie o złożeniu w archiwum teczek zagadnieniowej nr 1512 „po prawicy ludowej”, 3 VI 1975 r., k. 50.



w latach 1957–1960 był figurantem sprawy ewidencyjno-obszaryjnej<sup>173</sup>. W listopadzie 1960 r. sprawę tę przeklasyfikowano na sprawę operacyjnej obserwacji grupowej, a w jej ramach inwigilacją objęto także jego najbliższych współpracowników – Szczepana Solińskiego i Józefa Węgrzyna<sup>174</sup>. Według danych agenturalnych Głowa „twierdził, że organizacja ZSL nie przedstawia swym istnieniem żadnej wartości politycznej, a założenia jej są sprzeczne z ideologią ruchu ludowego, dlatego też oficjalnie z ZSL wystąpił”<sup>175</sup>.

W styczniu 1963 r. RdsSB w Krośnie prowadził przeciw byłym działaczom PSL trzy sprawy operacyjnej obserwacji grupowej, a do ich inwigilacji wykorzystywał trzech TW. Do obsługi tej agentury skorzystano z jednego LK krypt. „Baza”<sup>176</sup>.

W lipcu 1965 r., w wyniku kilkuletnich działań operacyjnych i agenturalnych wobec Głowy, Solińskiego i Węgrzyna, SB ustaliła, że „zaniechali oni prowadzenia wrogiej działalności i życiem politycznym przestali się interesować”. W związku z tym zakończono prowadzenie tej sprawy, a materiały złożono do archiwum Wydziału „C” SB KW MO w Rzeszowie<sup>177</sup>. Pomimo tego Głowa nadal był obserwowany przez bezpiekę, m.in. odnotowano jego wypowiedzi po wydarzeniach marcowych 1968 r., kiedy to – według informacji SB – miał wypowiadać się, że „studenci mają rację, gdyż są to ludzie o dużym poziomie intelektualnym i z całą słusznością dochodzą swych praw”<sup>178</sup>. Co do innych tzw. wrogich faktów zanotowanych na

<sup>173</sup> AIPN Rz, 070/211, Sprawa operacyjnej obserwacji grupowej dotycząca Antoniego Głowy i in. (dalej: AIPN Rz, 070/211), Streszczenie sprawy ewidencyjno-obszaryjnej nr 2207/57 dotyczącej Antoniego Głowy, 10 III 1958 r., k. 6.

<sup>174</sup> *Ibidem*, Arkusz rejestracyjny rozpracowywanego w sprawie operacyjnej obserwacji grupowej nr 212/60 o „zabarwieniu prawicowym” dotyczący Antoniego Głowy, 17 X 1961 r., k. 3; *ibidem*, Arkusz rejestracyjny rozpracowywanego w sprawie operacyjnej obserwacji grupowej nr 212/60 o „zabarwieniu prawicowym” dotyczący Józefa Węgrzyna, 17 X 1961 r., k. 4; *ibidem*, Arkusz rejestracyjny rozpracowywanego w sprawie operacyjnej obserwacji grupowej nr 212/60 o „zabarwieniu prawicowym” dotyczący Szczepana Solińskiego, 17 X 1961 r., k. 5.

<sup>175</sup> *Ibidem*, Wniosek o zaniechanie dalszego prowadzenia sprawy operacyjnej obserwacji grupowej nr 1504 dotyczącej Antoniego Głowy, Józefa Węgrzyna i Szczepana Solińskiego, 20 VII 1965 r., k. 37–38.

<sup>176</sup> AIPN Rz, 04/188, Sprawozdanie zastępcy komendanta MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do zastępcy komendanta SB KW MO w Rzeszowie „po pionie II, III i IV” za IV kwartał 1962 r., 2 I 1963 r., k. 77.

<sup>177</sup> AIPN Rz, 070/211, Wniosek o zaniechanie dalszego prowadzenia sprawy operacyjnej obserwacji grupowej nr 1504 dotyczącej Antoniego Głowy, Józefa Węgrzyna i Szczepana Solińskiego, 20 VII 1965 r., k. 38.

<sup>178</sup> AIPN Rz, 04/444, Sprawozdanie I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. SB KP MO w Krośnie za 1968 r., 31 XII 1968 r., k. 107.

terenie powiatu w tym okresie – SB wskazała dwa incydenty. Pierwszy dotyczył rozrzucenia ulotek na trasie Iwonicz Zdrój–Iwonicz wieś, w których wzywano do poparcia studentów, natomiast drugi – rozwieszenia afiszu w Krośnie szkalującego MO i ORMO o treści „Czerwone gestapo z MO i ORMO szczuje psami młodzież żądającą poszanowania konstytucji. Precz z czerwonymi gestapowcami Moczara”<sup>179</sup>.

Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. RdsSB w Krośnie ze względu na brak informacji o przejawach opozycyjnej działalności wobec reżimu komunistycznego wśród obserwowanych byłych działaczy podziemia niepodległościowego i PSL ograniczył ich inwigilację, co uwidoczniło się podczas kontroli przeprowadzonej 29 października 1970 r. przez komisję w składzie: inspektor Inspektoratu Kierownictwa SB KW MO w Rzeszowie mjr Czesław Broda<sup>180</sup> i starszy inspektor operacyjny Wydziału III SB KW MO w Rzeszowie kpt. Jan Urbanik. Po ocenie pracy operacyjnej krośnieńskiego referatu komisja stwierdziła, że „po zagadnieniu byłego podziemia i prawicy w ruchu ludowym” pion III RdsSB w Krośnie nie ma żadnego TW ani kontaktów operacyjnych (KO), a do rozpoznania sytuacji w „środoisku byłych aktywnych działaczy nielegalnych organizacji i band” wykorzystuje doraźnie tylko PO<sup>181</sup>. W związku z tym zalecano analizę materiałów pod kątem wytypowania figurantów do operacyjnego zainteresowania w ramach KE. W typowaniu figurantów nowych spraw miano uwzględnić nie tylko osoby „spośród byłego aktywu nielegalnych organizacji”, lecz także te „bez przeszłości politycznej”, które w określonych sytuacjach mogły podjąć „wrogą działalność ze względu na ich poziom i autorytet w środowisku”<sup>182</sup>. SB miała również zwrócić uwagę na osoby, które utrzymywały kontakty korespondencyjne z Kołem Światowego Związku Żołnierzy AK w Londynie i starają się o odznaczenie Krzyżem AK, organizują spotkania rocznicowe, piszą pamiętniki i wspomnienia z działalności w AK. Kontroli operacyjnej zamierzano poddać na nowo ludzi wywodzących się z „byłych środowisk PSL-u, znanych z prawicowej działalności w ruchu ludowym”<sup>183</sup>. Wszystkie wytypowane osoby miały być inwigilowane i obserwowane w ramach nowo założonych KE, podczas których prowadzenia zamierzano ustalić ich „wypowiedzi, kontakty towarzyskie i sposób oddziaływania na środowisko”<sup>184</sup>.

<sup>179</sup> *Ibidem*, k. 106–107.

<sup>180</sup> Szerzej o Czesławie Broda zob. biogram: *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 111.

<sup>181</sup> AIPN Rz, 049/102, Sprawozdanie z kontroli pracy operacyjnej „po zagadnieniu pionu III-go” Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 29 X 1970 r., k. 244–245.

<sup>182</sup> *Ibidem*, k. 245.

<sup>183</sup> *Ibidem*.

<sup>184</sup> *Ibidem*.

Kontrolą operacyjną (z udziałem oddelegowanego inspektora operacyjnego z Wydziału III SB KW MO w Rzeszowie) planowano objąć również tzw. nielegalne grupy młodzieżowe: Krośnieński Oddział Tajnej Organizacji „Herkules” i „Daltonów”, wykryte przez SB w szkołach zawodowych i średnich w Krośnie<sup>185</sup>. Aby w przyszłości zapobiec ich powstawaniu, SB zamierzała nawiązać ścisłą współpracę z kierownictwem szkół, internatów i organizacji społeczno-politycznych, żeby wspólnie przeciwdziałać powstawaniu podobnych organizacji i prowadzić działania profilaktyczne<sup>186</sup>. Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. RdsSB w Krośnie po tym zagadnieniu nie prowadził dużej liczby spraw operacyjnych. Przykładowo: w czwartym kwartale 1970 r. realizował tylko jedną sprawę operacyjnego rozpracowania (SOR) krypt. „Napisy”, założoną na „fakt kolportażu wrogich afiszy na terenie Krosna”<sup>187</sup>. W latach 1958–1975 pracę operacyjną „po zagadnieniu byłego reakcyjnego podziemia i prawicy w ruchu ludowym” realizowali: ppor. Jan Głowacki, ppor. Eugeniusz Pająk, ppor. Jerzy Pelczar i sierż. Ireneusz Płatek.

Kościół rzymskokatolicki, główny nośnik wartości etyczno-moralnych i niepodległościowych, w związku z brakiem w omawianym okresie zorganizowanej opozycji antykomunistycznej w kraju był postrzegany przez władze PRL i aparat bezpieczeństwa (od centrali MSW po jednostki wojewódzkie i powiatowe SB) jako największy przeciwnik zbrodniczej ideologii marksistowsko-leninowskiej i socjalizmu „w walce o duszę narodu”. W związku z tym RdsSB w Krośnie, w ramach działań operacyjnych po tzw. zagadnieniu reakcyjnej części kleru i jego działalności wśród młodzieży oraz innych organizacji religijnych, od końca lat pięćdziesiątych i na początku lat sześćdziesiątych XX w. objął kontrolą operacyjną i inwigilacją za pomocą agentury najaktywniejszych księży rzymskokatolickich pełniących posługę duszpasterską w parafiach powiatu krośnieńskiego, wykazujących antykomunistyczną postawę i wyrażających się krytycznie o reżimie PRL<sup>188</sup>. W połowie maja 1960 r. RdsSB w Krośnie realizował sześć spraw ewidencyjno-obszernych, których figurantami byli: ks. Jan Zawada<sup>189</sup> (generał Zgromadzenia Świętego Michała

<sup>185</sup> Szerzej na ten temat zob. *Młodzież antysystemowa w Polsce południowo-wschodniej w latach 1957–1989. Wybór dokumentów*, oprac. B. Wójcik, Rzeszów 2016, s. 59, 205–211.

<sup>186</sup> AIPN Rz, 049/102, Sprawozdanie z kontroli pracy operacyjnej „po zagadnieniach pionu III-go” Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 29 X 1970 r., k. 246.

<sup>187</sup> *Ibidem*, k. 240–241.

<sup>188</sup> AIPN Rz, 049/290, Zaktualizowany plan pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 13 II 1959 r., s. 177.

<sup>189</sup> Szerzej o ks. Janie Zawada zob. P. Fornal, *Działalność niepodległościowa Zgromadzenia Świętego Michała Archaniola w Miejscu Piastowym i działania operacyjne organów*

Archaniola w Miejscu Piastowym – w skrócie Zgromadzenia Michalitów), ks. Tadeusz Warchoń (dyrektor Domu Zakonnego Zgromadzenia Michalitów), ks. Władysław Moroz<sup>190</sup> (prefekt, przełożony konwentu i asystent generalny Zgromadzenia Michalitów), ks. Bronisław Żołnierczyk (gwardian Zakonu Braci Mniejszych – franciszkanów i proboszcz parafii Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Krośnie), ks. Mieczysław Kędzior (proboszcz parafii Trójcy Przenajświętszej w Krośnie) i ks. Piotr Moch (proboszcz parafii w Kobylanach)<sup>191</sup>. Do rozpracowania i inwigilacji kapłanów SB wykorzystywała sześciu informatorów (trzy osoby świeckie i trzy duchowne)<sup>192</sup>. W najbliższych tygodniach RdsSB w Krośnie zamierzał wszcząć kolejnych sześć spraw ewidencyjno-obszaryjnych, których figurantami mieli być księża świeccy i zakonnicy, i jedną sprawę ewidencyjno-obszaryjną grupową. Planowano także zwerbować do współpracy agenturalnej trzech informatorów i jeden LK potrzebny do ich obsługi<sup>193</sup>.

RdsSB w Krośnie poddawał kontroli operacyjnej również inne związki wyznaniowe działające w powiecie, np. Chrześcijański Zbór Świadków Jehowy, który władze komunistyczne postrzegały krytycznie ze względu na aktywność misyjną, odmowę służby wojskowej, kolportaż wśród wyznawców literatury religijnej i podejrzane kontakty korespondencyjne z kk, zwłaszcza z USA. W połowie maja 1960 r. krośnieńska SB prowadziła jedną sprawę ewidencyjno-obszaryjną, której figurantem był Wojciech Mamot, określany w materiałach komunistycznej bezpieki jako „aktywny wyznawca sekty świadków Jehowy, u którego w Polance-Karol mieściła się melina ich wyznania”<sup>194</sup>. Do jego inwigilacji wykorzystywano jednego informatora z wyznawców tego zboru. Według informacji uzyskanych przez SB świadkowie Jehowy w powiecie krośnieńskim mieli w tym czasie dziewięć zborów: w Krośnie, Polance, Dukli, Wietrznie, Równem, Łękach Dukielskich, Iwoniczu Zdroju, Żeglcach i Jedliczu. Według danych bezpieki w powiecie zamieszkiwało w tym okresie 153 wyznawców świadków Jehowy. Najaktywniejszy był zbor w Polance, do którego „przyjeżdżali wyznawcy z okręgu i kierownictwa”<sup>195</sup>.

*bezpieczeństwa PRL wobec Zgromadzenia [w:] Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały..., s. 167–168.*

<sup>190</sup> Szerzej o ks. Władysławie Morozie zob. *ibidem*, s. 168.

<sup>191</sup> AIPN Rz, 049/249, Informacje i notatki służbowe Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie z lat 1957–1965 (dalej: AIPN Rz, 049/249), Informacja dotycząca sytuacji agenturalno-operacyjnej „po zagadnieniu kleru katolickiego” w powiecie krośnieńskim, 23 V 1960 r., k. 82–83.

<sup>192</sup> *Ibidem*, k. 83.

<sup>193</sup> *Ibidem*, k. 82.

<sup>194</sup> *Ibidem*, k. 83.

<sup>195</sup> *Ibidem*, k. 83–85.

Tylko w trzecim kwartale 1960 r. w celu zastraszenia księży o antykomunistycznych poglądach i aktywnych działaczy organizacji religijnych przeprowadzono osiem rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych z księżmi parafialnymi i 10 z tzw. aktywem klerikalnym. Skierowano również jeden wniosek do Kolegium Karno-Administracyjnego Prezydium PRN (KKAPPRN) w Krośnie o ukaranie ks. Wincentego Stankowskiego ze Zgromadzenia Michalitów, „który dokonał nielegalnej zbiórki pieniężnej na cel KUL-u w Lublinie”, i 31 takich wniosków dotyczących osób świeckich (22 na tzw. aktyw klerikalny i dziewięć na „członków sekty świadków Jehowy”)<sup>196</sup>.

W październiku 1960 r. KKAPPRN w Krośnie ukarał ks. Stankowskiego i 14 osób świeckich, natomiast wobec siedmiu sprawy umorzył. Łączna wysokość kar finansowych wyniosła 1,5 tys. dla ks. Stankowskiego i 10,7 tys. zł dla 14 osób świeckich<sup>197</sup>. Powodem represji wobec wspomnianych osób w języku resortowym SB były „nielegalne budownictwo i remonty obiektów sakralnych i gospodarczych parafii”, „udział w różnych grupach i delegacjach zakłócających porządek publiczny i normalny tok pracy instytucji państwowych” i „inne wykroczenia naruszające przepisy państwowe”<sup>198</sup>.

Kilka miesięcy później, w lutym 1961 r., RdsSB w Krośnie „po zagadnieniu reakcyjnej części kleru” prowadził sześć spraw operacyjnej obserwacji, których figurantami byli ks. Eugeniusz Sabat (katecheta parafii w Kobylanach), ks. Jan Wais (katecheta parafii Świętego Marcina w Krościenku Wyżnym), ks. Jan Mierzwiński (gwardian Klasztoru Zakonu Braci Mniejszych – Bernardynów Sanktuarium Świętego Jana w Dukli), ks. Mieczysław Kędzior, ks. Bronisław Żołnierczyk i ks. Piotr Moch<sup>199</sup>. Oprócz tego krośnieński RdsSB realizował także trzy sprawy operacyjnej obserwacji grupowej, których figurantami byli: ks. Edward Kot (gwardian Zakonu Braci Mniejszych – kapucynów i proboszcz parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Krośnie), ks. Marian Orczykowski (z zakonu kapucynów), ks. Władysław Moroz, siedmiu innych księży ze Zgromadzenia Michalitów, Wojciech Mamot i czterech świadków Jehowy

<sup>196</sup> AIPN Rz, 04/185, Sprawozdania z pracy Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie z lat 1958–1961 (dalej: AIPN Rz, 04/185), Tabela statystyczna Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie za III kwartał 1960 r., 1 X 1960 r., k. 178; *ibidem*, Omówienie części opisowej zestawienia statystycznego za II kwartał 1960 r. odnoszące się do stosowanych represji przeciwko reakcyjnym księżom i fanatykom religijnym w powiecie Krosno, 1 X 1960 r., k. 179–181.

<sup>197</sup> *Ibidem*, Tabela statystyczna Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie za III kwartał 1960 r., 1 X 1960 r., k. 178.

<sup>198</sup> *Ibidem*.

<sup>199</sup> AIPN Rz, 049/250, Analiza pracy operacyjnej „po zagadnieniu kleru” Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie za 1960 r., 1 II 1961 r., k. 168–169.

ze zboru w Polance<sup>200</sup>. Do inwigilacji księży świeckich i zakonnych oraz świadków Jehowy krośnieńska SB wykorzystywała w tym czasie sześciu TW (dwóch księży, jednego świadka Jehowy, trzy osoby świeckie). W najbliższym czasie planowano także zwerbować do współpracy agenturalnej trzech kolejnych TW, a do ich obsługi dwa LK<sup>201</sup>.

Ostatniego dnia września 1961 r. zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie mjr Franciszek Włodarski raportował do kierownictwa SB w Rzeszowie:

„Nadal otrzymujemy materiały, które wskazują, że rozpracowani księża zajmują wrogą postawę, to znaczy wrogo występują z ambon, jak również oddziałują na wiernych. Na bieżąco i systematycznie informujemy o sytuacji na odcinku kleru Komitet Powiatowy [PZPR] i przewodniczącego PPRN. Na podstawie tych informacji jest przeciwdziałanie tych czynników poprzez przeprowadzenie ostrzegawczych rozmów lub też wzywanie ich na Kolegium Karno-Administracyjne, co przynosi skutki. Biorąc pod uwagę włączenie służby MO do pracy po zagadnieniu kleru, stwierdzić należy, że w miarę możliwości uzyskujemy interesujące nas informacje na bieżąco”<sup>202</sup>.

Pod koniec 1961 r. RdsSB w Krośnie objął inwigilacją w ramach kolejnych trzech spraw operacyjnej obserwacji dodatkowo jako figurantów: ks. Franciszka Kojdra<sup>203</sup> (proboszcza parafii Matki Boskiej Królowej Polski w Polance k. Krosna), ks. Józefa Kluza (katechetę w parafii w Kobyłanach) i Tadeusza Klarę – świadka Jehowy z Cergowej<sup>204</sup>. Łącznie w ostatnich dniach grudnia 1961 r. RdsSB w Krośnie realizował po tym zagadnieniu aż 13 spraw operacyjnej obserwacji i wykorzystywał siedmiu TW<sup>205</sup>. Rok później liczba prowadzonych po tym zagadnieniu spraw operacyjnej obserwacji spadła do 11, wzrosła zaś liczba wykorzystywanej agentury do ośmiu TW. Do obsługi tej agentury wykorzystywano tylko jeden LK<sup>206</sup>.

<sup>200</sup> *Ibidem*, k. 168–170.

<sup>201</sup> *Ibidem*, k. 168, 170.

<sup>202</sup> AIPN Rz, 04/185, Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do zastępcy komendanta SB KW MO w Rzeszowie „po zagadnieniach Wydziału III” Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie za III kwartał 1961 r., 30 IX 1961 r., k. 259.

<sup>203</sup> Szerzej o ks. Franciszku Kojdrze zob. P. Fornal, *Ksiądz major Franciszek Kojder „Ojciec”, „Brzoskwinia”, kapelan AK i działacz WiN, „Zeszyty Historyczne WiN-u”* 2014, nr 40, s. 129–137.

<sup>204</sup> AIPN Rz, 049/250, Analiza „wrogich form i metod działalności kleru katolickiego” w powiecie krośnieńskim oraz pracy operacyjnej po tym zagadnieniu Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie za IV kwartał 1961 r., 20 XII 1961 r., k. 186.

<sup>205</sup> *Ibidem*, k. 187.

<sup>206</sup> AIPN Rz, 049/247, Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do zastępcy komendanta SB KW MO w Rzeszowie z pracy

Od czerwca 1962 r., po utworzeniu na szczeblu centralnym MSW Departamentu IV<sup>207</sup>, działania operacyjne „po zagadnieniu reakcyjnej części kleru i jego działalności wśród młodzieży oraz organizacji religijnych” w referatach ds. bezpieczeństwa realizowano nie jak do tej pory w ramach Wydziału III SB KW MO w Rzeszowie (tzw. pionu III), lecz Wydziału IV SB KW MO w Rzeszowie (tzn. pionu IV). Rok później Zarządzeniem nr 00114/63 MSW z dnia 6 lipca 1963 r. w sprawie prowadzenia ewidencji i dokumentowania działalności kleru katolickiego wprowadzono z terminem realizacji do 31 grudnia 1963 r. obowiązek założenia przez Wydziały IV SB KW MO i referaty ds. bezpieczeństwa teczek ewidencji operacyjnej na księży (TEOK) świeckich, zakonnych, alumnów wyższych seminariów duchownych – świeckich i zakonnych oraz teczek ewidencji operacyjnej na parafie (TEOP)<sup>208</sup>.

Po wprowadzeniu wspomnianego zarządzenia w zainteresowaniu operacyjnym pionu IV RdsSB w Krośnie znaleźli się wszyscy księża świeccy i zakonnicy, w tym ci przebywający w klasztorach i zgromadzeniach zakonnych męskich i żeńskich z siedzibami w powiecie krośnieńskim. W grudniu 1964 r. kontrolą operacyjną objęto m.in.: Dom Generalny Zgromadzenia Michalitów w Miejscu Piastowym, klasztor franciszkanów i kapucynów w Krośnie, bernardynów w Dukli, klasztor Zakonu Szpitalnego św. Jana Bożego – bonifratrów w Iwoniczu, Dom Generalny Zgromadzenia Sióstr św. Michała Archanioła w Miejscu Piastowym, Prowincję Zgromadzenia Sióstr Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego (tzw. sercanek) w Korczynie, Dom Centralny Sióstr Misjonarek św. Piotra Klawera (tzw. klawerianek) w Krośnie i dziewięć innych placówek zakonnych żeńskich i 25 parafii rzymskokatolickich<sup>209</sup>. Spośród wymienionych parafii, wobec których krośnieńska SB prowadziła TEOP-y, do rozpracowania wytypowano pięć: w Krośnie, Miejscu Piastowym, Dukli, Kobylanach i Wrocance. Na 117 księży świeckich i zakonnych inwigilowanych w ramach TEOK po analizie znajdujących się w ich teczkach materiałów do agenturalnego

---

operacyjnej „po pionie Wydziału IV i Wydziału III” Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie za IV kwartał 1962 r., 2 I 1963 r., k. 166.

<sup>207</sup> Departament IV MSW powołano formalnie 9 VI 1962 r., a jego struktury wojewódzkie w postaci Wydziałów IV SB KW MO utworzono 4 VII 1962 r. W KW MO Wydziały IV SB powstały na bazie Sekcji 5 Wydziałów III SB. Zob. *Instrukcje, wytyczne, pisma Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z lat 1962–1989. Wybór dokumentów*, oprac. A. Dziurok, F. Musiał, Kraków–Katowice 2017, s. 40, 185–186.

<sup>208</sup> Szerzej na temat TEOK i TEOP zob. *Teczka Ewidencji Operacyjnej na Księdza. Teoria i praktyka pracy operacyjnej SB*, oprac. R. Dyrz, J. Laska, J. Rażny, E. Zając, Kraków 2009.

<sup>209</sup> AIPN Rz, 049/102, Protokół z przeprowadzonej kontroli w dniach 3–5 XII 1964 r. w Referacie ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 12 XII 1964 r., k. 207.

rozpracowania wytypowano sześciu kapłanów: ks. Mieczysława Kędziora (dziekan i proboszcz parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Krośnie), ks. Tadeusza Stawiarskiego (wikariusza Zgromadzenia Michalitów w Miejscu Piastowym), ks. Stanisława Głogowskiego (proboszcza i dziekana parafii pw. św. Marii Magdaleny w Dukli), ks. Józefa Słysza (administratora parafii w Kobylanach), ks. Karola Musiała (wikariusza parafii w Kobylanach), ks. Januarego Horwatha (proboszcza parafii Wszystkich Świętych we Wrocance)<sup>210</sup>. Do agenturalnego rozpracowania księży RdsSB w Krośnie wykorzystywał w grudniu 1964 r. 10 TW (czterech księży i sześć osób świeckich). Na początku 1965 r. SB planowała zwerbować kolejnych trzech TW (dwóch księży świeckich i jednego zakonnego)<sup>211</sup>. W grudniu 1965 r. liczba księży katolickich TW wykorzystywanych przez RdsSB w Krośnie do inwigilacji i rozpracowania spadła do ośmiu, a planowane werbunki nie doszły do skutku<sup>212</sup>.

W wyniku przeprowadzonej w czwartym kwartale 1965 r. analizy TEOK-ów na 58 księży świeckich pełniących posługę duszpasterską w powiecie krośnieńskim SB oceniła, że 48 prezentuje postawę „bierną do PRL”, sześciu – „wrogą do PRL”, a tylko czterech jako tzw. „postępowych” – czyli pozytywnie ustosunkowanych do ustroju i władz PRL. Przeciwko pięciu księżom o postawie antykomunistycznej i antyreżimowej SB skierowała wnioski o ich napomnienie karami administracyjnymi „za nieprowadzenie ksiąg inwentarzowych”. Przekazała notatki w ich sprawie do KP PZPR i PPRN w Krośnie. Na tej podstawie przewodniczący PPRN w Krośnie przeprowadził trzy rozmowy ostrzegawcze z wytypowanymi księżmi<sup>213</sup>.

Pomimo podjętych działań w ostatnich dniach grudnia 1965 r. nowy szef RdsSB w Krośnie, mjr Jerzy Grodecki, raportował do kierownictwa SB w Rzeszowie: „W rozpracowaniu reakcyjnego kleru i elementów klerikalnych tylko ogólnie rozeznano ich działalność. Pomimo posiadania 8-miu jednostek TW w tym zagadnieniu, nie zabezpiecza nam to skutecznego zwalczania wrogiej i destrukcyjnej działalności kleru i elementów z nim związanych. Za słaba była z naszej strony działalność represyjna i profilaktyczna wobec kleru”<sup>214</sup>.

<sup>210</sup> *Ibidem*, k. 215–216.

<sup>211</sup> *Ibidem*, k. 208–215.

<sup>212</sup> AIPN Rz, 049/250, Sprawozdanie zastępcy komendanta MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do zastępcy komendanta SB KW MO w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie za 1965 r., 29 XII 1965 r., k. 295.

<sup>213</sup> *Ibidem*, k. 294.

<sup>214</sup> *Ibidem*, k. 295–296.



Na początku 1966 r. obchodzono uroczystości kościelne Milenium Chrztu Polski i państwowe Tysiąclecie Państwa Polskiego. Wydarzenia te wzmogły działania operacyjne SB wobec Kościoła i księży rzymskokatolickich. Napięcie w stosunkach państwo–Kościół wywołał pod koniec listopada 1965 r. wystosowany przez Episkopat Polski z okazji nadchodzącej rocznicy milenium list pasterski (orędzie) do biskupów niemieckich. Zgodnie z wytycznymi i instrukcjami z Wydziału IV SB KW MO w Rzeszowie Pion IV RdsSB w Krośnie obserwował reakcję miejscowych księży na ten dokument. Do kapłanów zdecydowanie popierających orędzie krośnieńska SB zaliczała: ks. Franciszka Kojdra, ks. Stanisława Głogowskiego, ks. Czesława Przystasia (administratora parafii pw. św. Mikołaja w Równem) i ks. Józefa Węgrzynka (wikariusza parafii pw. św. Iwona i Matki Bożej Uzdrawienia Chorych w Iwoniczu Zdroju). Według informacji agenturalnych czterej kapłani mieli podczas kazań krytycznie wypowiadać o władzach PRL i ich reakcji na orędzie<sup>215</sup>. Rozpoczęto również akcję wzywania kapłanów na tzw. rozmowy sondujące w sprawie orędzia do PPRN w Krośnie, aby ustalić ich stosunek do tego dokumentu. Rozmowy przeprowadzono z 22 kapłanami, w tym z 18 proboszczami i czterema wikariuszami, spośród których orędzie poparło siedmiu kapłanów (pięciu proboszczów i dwóch wikarych), natomiast pozostali byli wobec niego obojętni<sup>216</sup>.

Pion IV RdsSB w Krośnie monitorował w tym czasie wszelką aktywność religijną miejscowego społeczeństwa i kapłanów. 30 grudnia 1966 r. kierujący krośnieńską SB mjr Jerzy Grodecki meldował do kierownictwa SB w Rzeszowie:

„Aktywną działalność duszpasterską o charakterze polityczno-religijnym kler przejawiał w okresie oddawania się poszczególnych rodzin w Macierzyńską Niewolę Maryi, kiedy to księża nawoływali do masowego przystępowania do spowiedzi i komunii świętej całych rodzin, przygotowując wiernych do obchodów Milenijnych na tysiąclecie chrztu Polski. Stwierdzono, że w okresie tym kler wykorzystywał wszelkie dostępne mu formy i metody działalności wśród wiernych w celu podniesienia religijności i skupienia ich wokół kościoła. Dowodem tego są fakty, że kler potrafił sobie pozyskać prawie że wszystkie kręgi społeczne, gdyż obraz M[atki] B[oskiej Częstochowskiej] był przyjmowany nawet przez

<sup>215</sup> AIPN Rz, 049/175, Sprawozdania z pracy referatów ds. SB KP MO z terenu województwa rzeszowskiego za 1966 r. (dalej: AIPN Rz, 049/175), Sprawozdanie I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. SB KP MO w Krośnie za 1966 r., 30 XII 1966 r., s. 169–170.

<sup>216</sup> *Ibidem*, s. 170.

działaczy społeczno-politycznych na terenie wsi w 99 proc., w mieście zaś w 80 proc. Duży fanatyzm w tym okresie przy przenoszeniu obrazu do domu do domu i modłach z tym związanych uwidaczniał się w takich parafiach, jak Kobylany, Dukła, Jedlicze, Miejsce Piastowe, Korczyn, Kombornia i Targowiska<sup>217</sup>.

Krośnieńska bezpieka obserwowała również przebieg uroczystości milenijnych i odpustowych w parafiach powiatu krośnieńskiego. Skupiono się na tych parafiach, które wizytował metropolita przemyski ks. bp Ignacy Tokarczuk<sup>218</sup>. SB skrupulatnie odnotowywała jego wypowiedzi podczas wizytacji i wygłaszanych kazań w trakcie uroczystych nabożeństw w parafiach w Kobylanach, Komborni, Korczynie, Miejscu Piastowym, Lubatowej, Jedliczu i 12 maja 1966 r. w Krośnie w parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego prowadzonej przez kapucynów, w której oprócz ks. bp. Tokarczuka uczestniczyli także wszyscy kurialiści z Przemyśla<sup>219</sup>. W tym czasie działania operacyjne krośnieńskiej RdsSB koncentrowały się na „ograniczeniu i zwalczaniu antysocjalistycznej działalności kleru w okresie obchodów milenijnych”<sup>220</sup>. Ich wynikiem było wytypowanie przez SB dziewięciu proboszczów i czterech wikarych, których uznano za „księży fanatyków o negatywnej postawie do PRL”. Wobec nich RdsSB w następnych tygodniach podjął działania agenturalno-operacyjne i profilaktyczne skierował wnioski o ich ukaranie do KKAPPRN w Krośnie np. za „niedokonanie rejestracji punktów katechetycznych”<sup>221</sup>. Pion IV RdsSB w Krośnie przeprowadził również rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze z pięcioma kapłanami, w tym z proboszczem, gwardianem i trzema wikariuszami w związku z ich „negatywnymi wypowiedziami z ambony”. Skutek był taki, że jeden z kapłanów porzucił stan duchowny<sup>222</sup>.

Krośnieńska SB obserwowała konflikt między wiernymi rzymskokatolickimi i prawosławnymi w Polanach i Olchowcu. Skrupulatnie notowano wszelkie zakłócenia porządku i wypowiedzi zwaśnionych stron<sup>223</sup>. W dal-

<sup>217</sup> *Ibidem*, s. 170–171.

<sup>218</sup> Szerzej o ks. bp. Ignacym Tokarczuku zob. M. Krzysztofiński, *Arcybiskup Ignacy Tokarczuk (1918–2012). Metropolita przemyski obrządku łacińskiego*, Rzeszów–Warszawa 2019.

<sup>219</sup> AIPN Rz, 049/175, Sprawozdanie I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. SB KP MO w Krośnie za 1966 r., 30 XII 1966 r., s. 172–173.

<sup>220</sup> *Ibidem*, s. 174.

<sup>221</sup> *Ibidem*, s. 173–175.

<sup>222</sup> *Ibidem*, s. 175.

<sup>223</sup> Szerzej na ten tego konfliktu zob. S. Nabywaniec, *Działania biskupa Ignacego Tokarczuka na rzecz ratowania cerkwi grekokatolickich*, „Studia Rzeszowskie” 2003, t. 10, red. J. Draus, s. 134–138.

szej kolejności podejmowano działania operacyjne i administracyjne, karano finansowo osoby najbardziej zaangażowane w spór<sup>224</sup>. Z inspiracji SB KKAPPRN w Krośnie ukarał finansowo m.in. Anastazję Buriak z Olchowca, która „wrogo i prowokacyjnie występowała przeciwko utworzeniu prawosławnej parafii w Polanach”, i Wojciecha Kleczyńskiego za słowne „ataki na wyznawców prawosławia i księdza prawosławnego – stwarzające waśnie narodowe”<sup>225</sup>. W tej sprawie rozmowę ostrzegawczą przeprowadzono z proboszczem parafii pw. Matki Bożej Niepokalanej w Desznicy ks. Stanisławem Karabinem, który według SB „inspirował wiernych do wystąpień przeciwko wyznawcom prawosławia w Polanach”<sup>226</sup>.

Pod koniec lat sześćdziesiątych XX w. represje wobec Kościoła rzymskokatolickiego i jego kapłanów zamiast słabnąć, jeszcze bardziej się nasiliły. 30 grudnia 1967 r. w sprawozdaniu rocznym do kierownictwa SB w Rzeszowie mjr Grodecki pisał:

„Jednym z najważniejszych wrogich środowisk w tut[ejszym] powiecie jest reakcyjna część kleru rzym[sko]kat[olickiego], przejawiająca swą działalność w wystąpieniach antysocjalistycznych i antyateistycznych. Odczytywane listy pasterskie na ambonach, których redaktorem jest Episkopat Kościoła rzym[sko]kat[olickiego] w Polsce, nastawiają poważną część wierzących p[rzeciw]ko władzy ludowej. Oskarża się w nich władze państwowe o ograniczanie swobód religijnych, jak to np. miało miejsce w liście pasterskim o zagrożeniu likwidacji 6 seminariów duchownych lub punktach katechetycznych i prowadzeniu ksiąg inwentarzowych, czy też list pasterski w sprawie niedopuszczenia przez władze państwowe do budownictwa sakralnego. Wzywa się wiernych do modłów w intencji obrony rzekomego zagrożenia swobód religijnych i wolności ludzi wierzących w Polsce. Stwarza się psychozę wśród katolików, że duchowieństwo [...] w Polsce jest prześladowane i bezprawnie nakłada się kary administracyjne i różnego rodzaju kontrybucje, aby tylko dokuńczyć i przeszkadzać w pracy duszpasterskiej”<sup>227</sup>.

W 1968 r. RdsSB w Krośnie monitorował krytyczne wypowiedzi księży podczas kazań w sprawie interwencji wojsk Układu Warszawskiego

<sup>224</sup> AIPN Rz, 049/175, Sprawozdanie I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. SB KP MO w Krośnie za 1966 r., 30 XII 1966 r., s. 174.

<sup>225</sup> *Ibidem*, s. 175.

<sup>226</sup> *Ibidem*, s. 176.

<sup>227</sup> AIPN Rz, 049/173, Sprawozdanie I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. SB KP MO w Krośnie za 1967 r., 28 XII 1967 r., s. 284–285.

w Czechosłowacji. Bezpieka odnotował m.in., iż „wojska polskie niepotrzebnie wkroczyły na teren CSRS, że to jest sprawa wewnętrzna Czechosłowacji itp. oraz że w wyniku najazdu na CSRS stosunki z tym państwem jeszcze bardziej się zaostrzą”<sup>228</sup>. W wyniku działań operacyjnych SB ustaliła, że w ten sposób krytycznie wobec poczynań władz PRL wypowiadało się dziewięciu kapłanów (trzech proboszczów, gwardian i pięciu wikarych), wobec który podjęto działania profilaktyczne<sup>229</sup>.

Początek lat siedemdziesiątych XX w. nie przyniósł poprawy sytuacji Kościoła. Co więcej, inwigilacja parafii i księży przybrała na sile. Według ustaleń Pionu IV RdsSB w Krośnie z października 1970 r. w powiecie oficjalnie działało 27 parafii rzymskokatolickich, na które prowadzono TEOP-y, i cztery tzw. nielegalne parafie – trzy na terenie Krosna i jedna w Dukli. Ponadto funkcjonowały dwie parafie innych wyznań – Kościoła polskokatolickiego w Łękach Dukielskich i cerkiew prawosławna św. Jana Złotoustego w Polanach (od 1969 r. budynek pełnił także funkcję kościoła parafialnego pw. Matki Bożej Częstochowskiej)<sup>230</sup>. Według danych bezpieki 31 parafii rzymskokatolickich dysponowało 50 obiektami sakralnymi. W tej liczbie było 31 kościołów parafialnych, pięć kościołów przy zakonach, siedem kościołów filialnych i siedem kaplic. Posługę duszpasterską pełniło 54 księży świeckich, ksiądz Kościoła polskokatolickiego i ksiądz prawosławny. W tym czasie w powiecie działało pięć zakonów męskich (33 ojców i 23 braci), pięć zakonów żeńskich (167 sióstr) i sześć domów zakonnych przy parafiach (21 sióstr)<sup>231</sup>. Na 109 księży świeckich, zakonnych i braci RdsSB w Krośnie prowadził pod koniec października 1970 r. 106 TEOK-ów, a kolejne trzy na członków Kapituły Generalnej Zgromadzenia Michalitów – Wydział IV SB KW MO w Rzeszowie. Do agenturalnego rozpracowania RdsSB w Krośnie wytypował czterech księży świeckich: ks. Stanisława Głogowskiego (dziekana i proboszcza parafii w Dukli), ks. Michała Moskwę (administratora parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Tylawie), ks. Stanisława Włodykę (administratora parafii Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski w Korczynie) i ks. Stanisława Bartmińskiego (wikariusza parafii w Polance i duszpasterza diecezjalnego ministrantów) i cztery parafie: w Krośnie, Dukli,

<sup>228</sup> AIPN Rz, 04/444, Sprawozdanie I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. SB KP MO w Krośnie za 1968 r., 31 XII 1968 r., k. 110.

<sup>229</sup> *Ibidem*.

<sup>230</sup> AIPN Rz, 049/102, Sprawozdanie z kontroli pracy operacyjnej „po zagadnieniu pionu IV” Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 30 X 1970 r., k. 249–250.

<sup>231</sup> *Ibidem*, k. 250.

Korczynnie i Miejscu Piastowym<sup>232</sup>. W tym samym czasie ustalił, że Oddział Stowarzyszenia PAX w Krośnie liczył 15 członków, świadków Jehowy było 190, członków Zrzeszenia Wolnych Badaczy Pisma Świętego – 12, a Świeckiego Ruchu Misyjnego „Epifania” – 30<sup>233</sup>. Pod koniec października 1970 r. pion IV RdsSB w Krośnie po tym zagadnieniu miał siedmiu TW (ksiądz świecki – proboszcz i dziekan, ksiądz zakonny – gwardian, ksiądz prawosławny – proboszcz i cztery osoby świeckie, w tym dwóch organistów). W opracowaniu był jeden kandydat na TW – ksiądz zakonny<sup>234</sup>.

Krośnieński RdsSB uczestniczył także w realizacji zadań operacyjnych prowadzonych przez Wydział IV SB KW MO w Rzeszowie. Brał udział w tzw. zabezpieczeniu operacyjnym i technicznym ważnych uroczystości kościelnych odbywających się w parafiach powiatu krośnieńskiego, m.in. 10 września 1972 r. pion IV RdsSB w Krośnie wraz z Grupą 5 Wydziału IV SB KW MO z Rzeszowa prowadził takie działania podczas uroczystości 50-lecia istnienia Zgromadzenia Michalitów w Miejscu Piastowym. Esbecy m.in. nagrywali i dokumentowali fotograficznie mszę świętą koncelebrowaną przez metropolitę krakowskiego ks. abp. Karola Wojtyłę i kazanie wygłoszone przez prymasa Polski ks. kardynała Stefana Wyszyńskiego<sup>235</sup>. W latach 1958–1975 pracę operacyjną „po zagadnieniu reakcyjnej części kleru i jego działalności wśród młodzieży oraz innych organizacji religijnych” realizowali kpt. Stanisław Pięta i ppor. Edward Kraś.

Od wiosny 1958 r. w ramach działań operacyjnych „po zagadnieniu ochrony operacyjnej obiektów ekonomicznych” krośnieńska RdsSB zabezpieczała przed tzw. wrogą działalnością polityczną i dywersyjno-sabotażową najważniejsze zakłady przemysłowe powiatu: Rafinerię Jedlicze, Przedsiębiorstwo Państwowe Kopalnictwo Naftowe (PPKN) w Krośnie, ZNUN w Krośnie, Państwowy Zakład Przemysłu Lniarskiego (PZPL) „Krosnolen” w Krośnie i KHS „Krosno”<sup>236</sup>. W myśl wytycznych i instrukcji MSW z marca 1958 r. pracę operacyjną SB w tym zagadnieniu miała prowadzić przede wszystkim w „ważnych dla gospodarki PRL obiektach, zakładach i instytucjach naukowych”. To tam w pierwszej kolejności bezpieka miała utrzymywać stały dopływ informacji na temat aktualnej sytuacji i zaistniałych problemów. Dopuszczano możliwość „przejściowego

<sup>232</sup> AIPN Rz, 049/102, Sprawozdanie z kontroli pracy operacyjnej „po zagadnieniu pionu IV” Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 30 X 1970 r., k. 251.

<sup>233</sup> *Ibidem*, k. 250.

<sup>234</sup> *Ibidem*, k. 251–257, 259.

<sup>235</sup> P. Fornal, *Działalność niepodległościowa Zgromadzenia...*, s. 174.

<sup>236</sup> AIPN Rz, 049/290, Zaktualizowany plan pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 13 II 1959 r., s. 188–191.

posiadania na tych obiektach agentury poza sprawami dla wyjaśnienia faktów i zjawisk interesujących SB”, ale niemieszczących się w ustalonych formach spraw ewidencji operacyjnej. W odniesieniu do obiektów i zakładów o mniejszym znaczeniu SB koncentrowała się na ujawnionych „wrogo nastawionych osobach oraz sygnałach wskazujących na przejawy antypaństwowej i antysocjalistycznej działalności”. Zalecano, aby „do zakładów agenturalnie wkraczać tylko w ślad za figurantami rozpracowań i wyłącznie dla nich”<sup>237</sup>. SB miała się nie interesować produkcją przemysłową jako taką, a wszelkie wypadki i awarie w tych obiektach i zakładach miał ywyjaśniać pion dochodzeniowo-śledczy MO i prokuratura, z wyjątkiem sytuacji, w której w wyniku tych działań ustalono by umyślną działalność dywersyjno-sabotażową, cykliczność powstałych tendencji strajkowych, awarii, wypadków itp. SB obejmowała wówczas kontrolą operacyjną wytypowane osoby podejrzane o wspomnianą działalność lub jej inspirowanie<sup>238</sup>.

W przypadku znajdujących się w powiecie krośnieńskim zakładów ważnych dla gospodarki PRL, takich jak Rafineria Jedlicze<sup>239</sup> i PPKN w Krośnie<sup>240</sup>, działania operacyjne nieprzerwanie prowadzono już od końca lat czterdziestych XX stulecia<sup>241</sup>. Po przeprowadzonej w lutym 1959 r. analizie sytuacji we wspomnianych przedsiębiorstwach RdsSB w Krośnie organizował w pierwszej kolejności pracę operacyjną w PPKN w Krośnie, aby sprawdzić, czy zatrudnieni tam pracownicy „nie prowadzą sabotażowej działalności na odcinku poszukiwań nowych odwiertów oraz prowadzonych już wierceń”<sup>242</sup>. Już od października 1958 r. RdsSB w Krośnie „po linii kopalnictwa naftowego i rafinerii w Jedliczu” prowadził jedną sprawę agenturalnego sprawdzenia, której figurantem był Jan Kamiński, podejrzewany o kontakty korespondencyjne z przebywającym w Izraelu byłym właścicielem kopalni w Turaszówce – Izydorem Iglerelem, a także trzy sprawy ewidencyjno-obszernicze, których figurantami byli: Józef Długosz (były działacz WiN zatrudniony jako dozorca nocny w kopalni

<sup>237</sup> M. Kasprzycki, *System organizacji pracy...*, s. 365–366.

<sup>238</sup> *Ibidem*, s. 366.

<sup>239</sup> Szerzej na temat działań operacyjnych UB w Rafinerii Jedlicze zob. P. Fornal, *Referat Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze (1951–1955)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2019, nr 1(17), s. 31–59.

<sup>240</sup> Szerzej na temat działań operacyjnych UB w Kopalnictwa Naftowego w Krośnie zob. P. Fornal, *Referat Ochrony przy Dyrekcji Krośnieńskiego Kopalnictwa Naftowego w latach 1950–1955* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały...*, s. 373–396.

<sup>241</sup> P. Fornal, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa...*, s. 235.

<sup>242</sup> AIPN Rz, 049/290, Zaktualizowany plan pracy operacyjnej Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 13 II 1959 r., s. 193.

Równe), Albina Jasińska (zatrudniona jako pracownik umysłowy w jedlickiej rafinerii; jej brat w 1947 r. zbiegł z kraju i zamieszkał w Argentynie) i Helena Landesberg (jej mąż był właścicielem kilku odwiertów naftowych na terenie kopalni Wietrzno i mieszkał w Izraelu, skąd przesyłał jej paczki i pieniądze)<sup>243</sup>. Do inwigilacji tych osób RdsSB w Krośnie dysponował pięcioma informatorami (trzema pracownikami PPKN w Krośnie i dwoma w Rafinerii Jedlicze)<sup>244</sup>.

Od końca 1959 r. RdsSB w Krośnie prowadził teczkę podręczną nr 133 „na Kopalnictwo Naftowe w Krośnie i Zakład Eksploatacji Krosno”, w ramach której zabezpieczał operacyjnie wszystkie dziewięć działających w powiecie kopalni ropy naftowej (Równe, Wietrzno, Bóbrka, Potok, Turaszówka, Węglówka, Krościenko Niżne, Jaszczew, Lubatówka), warsztaty naprawcze, grupy wiertnicze, grupy sejsmiczne geofizyki kopalnianej, Dyrekcję PPKN w Krośnie, OTIN w Krośnie i laboratoria naftowe<sup>245</sup>. W połowie 1962 r. RdsSB w Krośnie „po zagadnieniu ochrony operacyjnej obiektów ekonomicznych” realizował dwie sprawy operacyjnej obserwacji, których figurantami byli dwaj pracownicy jedlickiej rafinerii: Henryk Leniowski (były żołnierz AK) i Bolesław Kosiba (brat jego żony mieszkał w RFN i utrzymywał z nią kontakty korespondencyjne)<sup>246</sup>. Do ich inwigilacji krośnieńska SB wykorzystywała jednego TW, z którym spotykano się w LK krypt. „Zachodząca Zorza”<sup>247</sup>. W czwartym kwartale 1962 r. RdsSB w Krośnie nie odnotował „poważniejszych przejawów wrogiej działalności” w obiektach przemysłowych powiatu. Ustalono za to, że doszło do dwóch awarii<sup>248</sup>: pierwszej 6 listopada 1962 r. w Rafinerii Jedlicze, w której podczas ważenia ropy w cysternach i ich przetaczania

<sup>243</sup> AIPN Rz, 049/249, Krótka charakterystyka prowadzonych spraw „po linii kopalnictwa naftowego i rafinerii nafty w Jedliczu oraz sieci pracującej na tych obiektach” Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie, 24 X 1958 r., k. 4–7.

<sup>244</sup> *Ibidem*, k. 7–9.

<sup>245</sup> AIPN Rz, 055/64, t. 1, Teczka podręczna na Kopalnictwo Naftowe w Krośnie i Zakład Eksploatacji „Krosno”, Postanowienie o założeniuteczki podręcznej „po pionie III na Kopalnictwo Naftowe w Krośnie i Zakład Eksploatacji Krosno”, 25 IX 1959 r., k. 257; *ibidem*, Wniosek zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do zastępcy komendanta SB KW MO w Rzeszowie o zatwierdzenie organizacji pracy operacyjnej „po kopalnictwie naftowym jako całości”, 19 X 1959 r., k. 258–260.

<sup>246</sup> AIPN Rz, 04/188, Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do zastępcy komendanta wojewódzkiego ds. bezpieczeństwa w Rzeszowie z pracy operacyjnej „po zagadnieniu Wydziału III” Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie za II kwartał 1962 r., 30 VI 1962 r., k. 48–49.

<sup>247</sup> *Ibidem*, k. 49.

<sup>248</sup> *Ibidem*, Sprawozdanie zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Rzeszowie z pracy operacyjnej „po zagadnieniu Wydziału IV i Wydziału III” Referatu ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie za IV kwartał 1962 r., 2 I 1963 r., k. 80.

wykoleiły się dwie puste cysterny; drugiej w grudniu 1962 r. w Zakładach Sprzętu Lotnictwa Sportowego (ZSLS) nr 5 w Krośnie, w których pokryto wadliwym lakierem osiem szybowców przeznaczonych na eksport<sup>249</sup>. RdsSB prowadził dochodzenie w tych sprawach wraz z pionem dochodzeniowo-śledczym KP MO w Krośnie<sup>250</sup>.

Pod koniec 1962 r. RdsSB w Krośnie realizował dwie sprawy operacyjnej obserwacji i jedną sprawę operacyjnego sprawdzenia. Do działań operacyjnych wykorzystywał tylko jednego TW<sup>251</sup>. W następnych miesiącach nie odnotowano poważniejszych incydentów i wypadków w obiektach przemysłowych powiatu, o czym w grudniu 1964 r. meldował do rzeszowskiego SB mjr Franciszek Włodarski: „Na obiektach gospodarki narodowej nie notowaliśmy poważniejszych wypadków wrogiej działalności w postaci dywersji, sabotażu lub szkodnictwa gospodarczego. Notowaliśmy tylko przerwę w pracy w Zakładach Naprawczych Urzędzeń Naftowych [...] i fakt sfalszowania planu produkcyjnego w Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego”<sup>252</sup>.

W kolejnych latach SB także nie musiała zwalczać tzw. przestępczości sabotażowo-dywersyjnej w obiektach gospodarczych powiatu. Coraz częściej dochodziło jednak do przerw w pracy na tle płacowym, gdyż załogi zakładów domagały się podwyżek wynagrodzeń<sup>253</sup>. RdsSB w Krośnie odnotowywał wiele nieprawidłowości i marnotrawstwa środków finansowych podczas inwestycji w zakładach produkcyjnych i w PGR-ach<sup>254</sup>. W związku z tym na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. wszczął trzy rozpracowania obiektowe w postaci tzw. teczek podręcznych, w ramach których organizowano pracę operacyjną w KHS „Krosno”, FA „Polmo” i w Radiowo-Telewizyjnym Centrum Nadawczym (RTCN) na Suchej Górze krypt. „Antena”<sup>255</sup>. Do działań operacyjnych w ramach wspomnianych teczek wykorzystywano jednego TW (pracownik

<sup>249</sup> *Ibidem*.

<sup>250</sup> *Ibidem*.

<sup>251</sup> *Ibidem*, k. 81.

<sup>252</sup> *Ibidem*, Pismo zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do kierownika Samodzielnej Sekcji Ogólno-Organizacyjnej SB KW MO w Rzeszowie, 30 XII 1964 r., k. 95.

<sup>253</sup> AIPN Rz, 04/444, Sprawozdanie I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. SB KP MO w Krośnie za 1968 r., 31 XII 1968 r., k. 113–114.

<sup>254</sup> AIPN Rz, 049/173, Sprawozdania z pracy referatów ds. SB KP MO województwa rzeszowskiego z 1967 r., Sprawozdanie I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do I zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie z pracy operacyjnej Referatu ds. SB KP MO w Krośnie za 1967 r., 28 XII 1967 r., s. 288–292.

<sup>255</sup> AIPN Rz, 049/102, Sprawozdanie z kontroli pracy operacyjnej „po zagadnieniach pionu III” Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 29 X 1970 r., k. 241–243.



fizyczny KHS „Krosno”) i sieć KO rozmieszczonych w tych obiektach<sup>256</sup>. Oprócz tego SB prowadziła działania operacyjne w Rafinerii Jedlicze i PPKN w Krośnie<sup>257</sup>.

W drugiej połowie 1970 r. krośnieńska SB planowała przystąpić do werbunku w wymienionych w poprzednich akapitach zakładach i obiektach sieci agenturalnej „zdolnej do wyprzedzającego informowania o próbach penetracji przez wrogi element rodzimy i przyjezdny w ramach umów z państwami kapitalistycznymi”<sup>258</sup>. RdsSB w Krośnie prowadził także działania w celu zabezpieczenia przemysłu rolno-spożywczego, PGR-ów, POM-ów, kółek rolniczych, stacji doświadczalnych i melioracyjnych oraz przedsiębiorstw budownictwa rolnego<sup>259</sup>. Polegały one przede wszystkim na prowadzeniu okresowych kontroli stanu bhp, zabezpieczenia przeciwpożarowego, opiniowaniu pracowników do prac tajnych i MOB oraz kontroli zabezpieczenia tajemnicy państwowej<sup>260</sup>.

Na początku lat siedemdziesiątych XX w. wraz z rozwojem przemysłu w powiecie i powstaniem nowych przedsiębiorstw krośnieński RdsSB, w myśl nowych wytycznych, płynących z centrali MSW i KW MO w Rzeszowie, koncentrował uwagę na kontrwywiadowczej ochronie i zabezpieczeniu operacyjnym 12 kluczowych zakładów przemysłowych, obiektów gospodarczych i strategicznych działających na podległym obszarze: KHS „Krosno”, FA „Polmo”, PZPL „Krosnolen”, ZNUN w Krośnie, Przedsiębiorstwo Budownictwa Naftowego „Nafto-montaż” w Krośnie, Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego „Delta” w Krośnie, Rafineria Jedlicze, PPKN w Krośnie, Fabryka Obuwia Sportowego „Fabos” w Krośnie, Lotnicze Zakłady Naprawcze w Krośnie, Aeroklub Podkarpacki i Centrum Wyszkozenia Spadochronowego w Krośnie, RTCN na Suchej Górze<sup>261</sup>. Oprócz tych obiektów SB monitorowała także sytuację w innych przedsiębiorstwach i instytucjach powiatu, np. Państwowy Magazyn Rezerw Zbożowych w Targowiskach, Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego w Krośnie, PKS Oddział w Krośnie, Przedsiębiorstwo Transportu Budowlanego w Krośnie, Rzeszowskie

<sup>256</sup> *Ibidem*, k. 239, 241–244.

<sup>257</sup> *Ibidem*, k. 236.

<sup>258</sup> *Ibidem*, k. 236–237.

<sup>259</sup> *Ibidem*, k. 237.

<sup>260</sup> *Ibidem*, k. 238.

<sup>261</sup> AIPN Rz, 049/81, Pismo pierwszego zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do zastępcy komendanta SB KW MO w Rzeszowie, 8 I 1973 r., k. 114; *ibidem*, Pismo pierwszego zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do starszego inspektora Inspektoratu Kierownictwa SB KW MO w Rzeszowie, 11 I 1973 r., Obiekty kluczowe ważne dla gospodarki narodowej wymagające zabezpieczenia przez SB – załącznik, k. 119, 121–122.

Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Grupa Robót w Krośnie, Zakłady Drzewne Przemysłu Terenowego w Krośnie, Rzeszowskie Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych i Hydrotechnicznych „Hydroinż” Grupa Robót nr 10 w Krośnie, Hydrologiczno-Budowlana Spółdzielnia Pracy „Świt” w Krośnie, OTIN w Krośnie i punkty konsultacyjne filii wyższych uczelni w Krośnie – Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Rzeszowie i AGH w Krakowie<sup>262</sup>. Łącznie według danych SB uzyskanych z PPRN w Krośnie w styczniu 1973 r. w tzw. gospodarce uspołecznionej powiatu było zatrudnionych 40 720 osób, co stanowiło ponad 1/4 mieszkańców powiatu (26 proc.)<sup>263</sup>. W latach 1958–1975 pracę operacyjną „po zagadnieniu ochrony operacyjnej obiektów ekonomicznych” wykonywało czterech esbeków: kpt. Franciszek Pietrzak, ppor. Ryszard Sznajder, st. sierż. Tadeusz Boczar i plut. Franciszek Krzanowski.

Krośnieńska jednostka SB realizowała działania operacyjne na podstawie zaktualizowanego planu pracy operacyjnej zatwierdzonego 18 lutego 1959 r. (z niewielkimi modyfikacjami) przez prawie 11 lat. Do zmiany doszło po wprowadzeniu Zarządzenia nr 006/70 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 1 lutego 1970 r. w sprawie pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych, nowej Instrukcji pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych<sup>264</sup>. Zarządzenie to uchyliło obowiązującą instrukcję nr 001/59 z 25 lutego 1959 r. i zarządzenie nr 076/62 MSW z 14 kwietnia 1962 r. Ustalono wówczas nowe zasady pracy operacyjnej<sup>265</sup>. Miała ona być odtąd prowadzona zgodnie z okresowymi planami „problemowymi”, według których ustalano kierunki działań operacyjnych w układzie terytorialnym lub poszczególnych pionów, te zaś opracowywano w departamentach MSW, wydziałach KW MO i referatach ds. SB KP MO<sup>266</sup>. Plany wykonawcze, precyzujące cel, sposób i terminy realizacji konkretnych przedsięwzięć operacyjnych, miały być sporządzane także w ramach prowadzonych spraw oraz systematycznie aktualizowane i korygowane w miarę roz-

<sup>262</sup> *Ibidem*, Pismo pierwszego zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie, 8 I 1973 r., k. 115–117.

<sup>263</sup> *Ibidem*, Pismo pierwszego zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Krośnie do starszego inspektora Inspektoratu Kierownictwa SB KW MO w Rzeszowie, 11 I 1973 r., k. 120.

<sup>264</sup> Szerzej na temat Zarządzenia nr 006/70 MSW z 1 II 1970 r. i Instrukcji o pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych zob. *Instrukcje pracy operacyjnej...*, s. 121–139.

<sup>265</sup> *Ibidem*, s. 121–122.

<sup>266</sup> Szerzej na ten temat zob. F. Musiał, *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989)*, Kraków–Warszawa 2018.

woju „sytuacji operacyjnej”<sup>267</sup>. Nowa instrukcja zacieśniała współpracę SB i MO<sup>268</sup>. W latach 1971–1973 w centrali MSW podjęto również próby opracowania nowej instrukcji-regulaminu organizacyjnego jednostek powiatowych i wojewódzkich SB, jednak ostatecznie nie wyszły one poza prace koncepcyjne<sup>269</sup>.

Kolejne zmiany w działalności jednostek powiatowych i wojewódzkich SB wprowadziły dyrektywy kierownictwa MSW z lat 1971–1973<sup>270</sup>, a w szczególności Dyrektywa nr 4 w sprawie głównych zadań resortu w dalszych działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa wewnętrznego, porządku publicznego i dyscypliny w kraju<sup>271</sup> oraz wytyczne ministra spraw wewnętrznych z 2 sierpnia 1973 r. w sprawie intensyfikacji działań resortu spraw wewnętrznych w zakresie kontrwywiadowczej ochrony kraju<sup>272</sup>. W obu dokumentach położono nacisk na podniesienie poziomu pracy operacyjnej przez rozbudowę pod względem ilościowym i jakościowym sieci TW, szerszego wykorzystania gier i kombinacji operacyjnych w działaniach kontrwywiadowczych przeciwko wywiadowi kk, zwłaszcza członków NATO, środków techniki operacyjnej, działań dezintegracyjnych wobec grup i środowisk antykomunistycznych, a także wykorzystania tzw. konsultantów do opiniowania specjalistycznych problemów i zagadnień.

Na podstawie wspomnianych dokumentów Inspektorat Kierownictwa SB KW MO w Rzeszowie 29 grudnia 1973 r. przeanalizował „sytuację polityczno-operacyjną” w powiecie krośnieńskim i wyodrębnił cztery najważniejsze „problemy operacyjne”, którym podporządkowano działalność RdsSB w Krośnie w latach 1974–1975:

<sup>267</sup> *Instrukcje pracy operacyjnej...*, s. 126–127.

<sup>268</sup> *Ibidem*, s. 125.

<sup>269</sup> Szerzej na ten temat zob. M. Kasprzycki, *Plany reorganizacji Służby Bezpieczeństwa szczebla powiatowego i wojewódzkiego opracowane w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w latach 1971–1973 (z uwzględnieniem przygotowań do niej w województwie krakowskim)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2015, nr 1(13), s. 469–527.

<sup>270</sup> Szerzej na ten temat zob. *Dyrektywy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dla Służby Bezpieczeństwa z lat 1971–1973*, oprac. F. Musiał, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2019, nr 1(17), s. 261–296.

<sup>271</sup> Szerzej na temat Dyrektywy nr 4 kierownictwa MSW z 13 III 1973 r. zob. *ibidem*, s. 286–296.

<sup>272</sup> AIPN, 03276/9, Dyrektywa nr 4 Kierownictwa MSW w sprawie głównych zadań resortu w dalszych działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa wewnętrznego, porządku publicznego i dyscypliny w kraju. Zarządzenie nr 005/73 Dyrektora Departamentu IV MSW zmieniające zarządzenie nr 003/72. Wytyczne Dyrektora Departamentu IV MSW w sprawie form i metod działań operacyjnych Departamentu IV i jego odpowiedników w terenie. Zarządzenie nr 08/73 Dyrektora Biura Paszportów i Dowodów Osobistych MSW, Wytyczne MSW w sprawie intensyfikacji działań resortu spraw wewnętrznych w zakresie kontrwywiadowczej ochrony kraju, 2 VIII 1973 r., k. 11–14.

- kontrwywiadowcze zabezpieczenie terenu (międzynarodowy ruch osobowy – pion II);
- operacyjna ochrona gospodarki narodowej (pion III);
- operacyjna kontrola „elementu wywodzącego się z byłego reakcyjnego podziemia i prawicy społecznej w ruchu ludowym” (pion III);
- zagadnienia wchodzące w zakres pracy pionu IV, tzn. przeciwdziałanie „szkodliwej politycznej działalności kleru i aktywu kościelnego”<sup>273</sup>.

W styczniu 1974 r. RdsSB w Krośnie miał na stanie łącznie (we wszystkich pionach, tj. II, III i IV) 52 TW. W ciągu całego 1974 r. pozyskano tylko jednego TW, natomiast wyeliminowano z sieci agenturalnej siedmiu (z powodu słabej aktywności, choroby, braku dotarcia do osób interesujących SB), a trzech przekazano do innych jednostek SB. W związku z tym w połowie grudnia 1974 r. RdsSB dysponował 43 TW (z tego 15 pracowało „po pionie II”, 19 „po pionie III”, a 9 „po pionie IV”). W prowadzonych sprawach obiektowych wykorzystywano 36 TW i 78 KO, natomiast do spraw operacyjnych (SOS i KE) – 13 TW i 43 KO. Łączność z TW utrzymywano systematycznie, a spotkania organizowano zależnie od operacyjnych potrzeb jednostki i możliwości TW, tj. 7–15 spotkań w ciągu roku. Spotkania odbywały się tylko w LK, których w połowie grudnia 1974 r. RdsSB miał 10<sup>274</sup>. Co do liczby KO pozostających na stanie krośnieńskiej jednostki SB, to w sierpniu 1973 r. RdsSB miał ich 100<sup>275</sup>.

Stały dopływ informacji dla krośnieńskiej jednostki SB zapewniała sieć agenturalna TW i KO oraz inne źródła pracy operacyjnej, jak perlustracja korespondencji, środki techniczne (podśluch telefoniczny) i PO. Dzięki pozyskanym w ten sposób danym tylko w 1974 r. RdsSB przekazał 205 informacji, z tego do Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie – 55, do Wydziału III SB KW MO w Rzeszowie – 46, do Wydziału IV SB KW MO w Rzeszowie – 32, a do starszego inspektora Kierownictwa SB KW MO w Rzeszowie pracującego na rzecz Departamentu I MSW w Warszawie – 26. Oprócz tego RdsSB przekazał 46 informacji do KP PZPR w Krośnie.

Dobrze przedstawiała się również współpraca krośnieńskiego pionu SB i MO. W całym 1974 r. RdsSB otrzymał z posterunków MO i KP MO

<sup>273</sup> AIPN Rz, 049/102, Informacja z przeprowadzonej kontroli działań operacyjnych Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 12 XII 1974 r., k. 271.

<sup>274</sup> *Ibidem*, k. 272–274.

<sup>275</sup> AIPN Rz, 049/102, Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli realizacji przez Referat ds. SB KP MO w Krośnie rocznego planu pracy i wytycznych Kierownictwa SB KW MO w Rzeszowie opracowanych na podstawie dyrektywy nr 4 Kierownictwa MSW, 31 VIII 1973 r., k. 265.

## Referat ds. bezpieczeństwa (SB) Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Krośnie...

w Krośnie 78 różnych informacji, natomiast RdsSB przekazał do pionu MO w tym samym okresie dziewięć informacji<sup>276</sup>.

W styczniu 1974 r. krośnieński RdsSB prowadził trzy SOR-y krypt. „Wichrzyciel”, „Fosfor” i „Zapora” (ta ostatnia wszczęta w 1974 r. w celu wykrycia sprawcy wyłączenia Zakładu Uzdatniania Wody w Iskrzyni k. Krosna), 10 SOS-ów, w tym jeden o krypt. „Przestroga” (dotyczył ustalenia autora anonimów z pogrózkami), 28 KE, w tym cztery prowadzone na osoby, które odmówiły powrotu do kraju, oraz 10 SO<sup>277</sup>. W tabeli 5 przedstawiono wykaz TW i LK oraz spraw ewidencji operacyjnej prowadzonych przez krośnieńskiego RdsSB tuż przed jego likwidacją, tj. 31 maja 1975 r.

**Tabela 5.** Tajne osobowe źródła informacji i sprawy ewidencji operacyjnej prowadzone przez Referat ds. SB KP MO w Krośnie (stan na 31 maja 1975 r.)

	Tajni współ- pracow- nicy	Lokale kontak- towe	Sprawy obiekto- we	Kwestiona- riusze ewiden- cyjne	Sprawy opera- cyjnego sprawdze- nia	Teczki ewidencji operacyjnej na księży (TEOK) i parafie (TEOP)
<b>Pion II</b>	17	4	1	15	3	
<b>Pion III</b>	15	4	8	3	10	
<b>Pion IV</b>	9	1	1	4	1	128 TEOK 37 TEOP
<b>Łącz- nie</b>	41	9	10	22	14	165

Źródło: AIPN Rz, 01/417, Protokół likwidacji agend służbowych Referatu ds. SB KP MO w Krośnie z 1975 r., Protokół likwidacji agend służbowych Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 3 VII 1975 r., k. 1–12.

W wyniku reformy administracyjnej PRL zlikwidowano krośnieńską jednostkę powiatową SB. Z dniem 1 czerwca 1975 r. funkcjonariuszy RdsSB w Krośnie odwołano z zajmowanych stanowisk i przekazano do dyspozycji komendanta wojewódzkiego MO w Krośnie<sup>278</sup>. 30 czerwca 1975 r. zarządzeniem nr 1/75 zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Krośnie

<sup>276</sup> AIPN Rz, 049/102, Informacja z przeprowadzonej kontroli działań operacyjnych Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 12 XII 1974 r., k. 273–274.

<sup>277</sup> *Ibidem*, k. 271–272.

<sup>278</sup> AIPN Rz, 00283/15, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1975 r., Rozkaz personalny nr 137, 11 VI 1975 r., s. 87–89.

powołano komisję likwidacyjną krośnieńskiej RdsSB. W jej skład weszło pięciu oficerów: kpt. Czesław Golonkiewicz<sup>279</sup> jako przewodniczący (zastępca naczelnika Wydziału II SB KW MO w Krośnie), kpt. Piotr Ptaszek<sup>280</sup> (zastępca naczelnika Wydziału III SB KW MO w Krośnie), kpt. Leon Cygan<sup>281</sup> (zastępca naczelnika Wydziału Paszportów SB KW MO w Krośnie), kpt. Kazimierz Łojek (kierownik Sekcji Wydziału „C” KW MO w Rzeszowie) i por. Tadeusz Dębiec<sup>282</sup> (kierownik Sekcji 5 Wydziału IV SB KW MO w Krośnie). Komisja dokonała protokolarnego spisu i poleciła kpt. Janowi Żakowi przekazanie według właściwości dokumentów operacyjnych, biurowych, przepisów i sprzętu technicznego znajdującego się na stanie referatu. Większość dokumentów operacyjnych trafiła do wydziałów II, III i IV SB KW MO w Krośnie, a część do archiwum Wydziału „C” KW MO w Rzeszowie, dokumentacja administracyjna, zarządzenia i pieczęcie – do Wydziału Ogólnego, Wydziału Inspekcji i Wydziału Kadr KW MO w Krośnie, sprzęt techniczny – do Wydziału Zaopatrzenia i Wydziału „T” KW MO w Krośnie. Niewielką część materiałów operacyjnych, administracyjnych i korespondencji zniszczono we własnym zakresie. Przekazywanie dokumentów, przepisów i pieczęci ukończono 15 lipca 1975 r.<sup>283</sup> W następnych latach pracę operacyjną kontynuował pion SB nowo utworzonej KW MO, a od 1983 r. Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Krośnie.

\*\*\*

Należy podkreślić, że referaty powiatowe SB, w tym i krośnieński, w latach 1957–1975 stanowiły ważne ogniwo w systemie organizacyjno-operacyjnym komunistycznego aparatu bezpieczeństwa PRL. Przede wszystkim odgrywały one kluczową rolę w systemie kontroli i represji wobec społeczności lokalnej podległych im powiatów. Oczywiście referaty powiatowe nie działały samodzielnie, ponieważ spełniały tylko funkcję pomocniczą wobec nadrzędnych struktur SB KW MO, zajmujących się całokształtem działań operacyjnych na obszarze podległych województw. Funkcjonowanie w latach 1957–1975 referatu powiatowego SB w Krośnie, mieście będącym centrum administracyjnym powiatu, było symbolem państwa totalitarnego, jakim była PRL, ponieważ jej działania zmierzały do objęcia ścisłą kontrolą kluczowych dziedzin życia miejscowej społeczności,

<sup>279</sup> Szerzej o Czesławie Golonkiewiczu zob. biogram: *Twarze bezpieki w Polsce...*, s. 173.

<sup>280</sup> Szerzej o Piotrze Ptaszku zob. biogram: *ibidem*, s. 323–324.

<sup>281</sup> Szerzej o Leonie Cyganie zob. biogram: *ibidem*, s. 127–128.

<sup>282</sup> Szerzej o Tadeuszu Dębcu zob. biogram: *ibidem*, s. 141.

<sup>283</sup> AIPN Rz, 01/417, Protokół likwidacji agend służbowych Referatu ds. SB KP MO w Krośnie, 3 VII 1975 r., k. 1–12.

grup i osób o poglądach opozycyjnych. SB koncentrowała uwagę przede wszystkim na środowiskach uznawanych przez nią z definicji za antykomunistyczne i antyreżimowe, takich jak Kościół rzymskokatolicki, byli żołnierze zbrojnego podziemia niepodległościowego i działacze PSL. Stale je obserwowano, inwigilowano i okresowo rozpracowywano. Do realizacji tych działań jednostka SB potrzebowała tajnych osobowych źródeł informacji. Po początkowym spadku liczby zarejestrowanej agentury od drugiej połowy lat sześćdziesiątych XX w. z każdym rokiem RdsSB w Krośnie zwiększała jej liczbę. W marcu 1957 r. dysponował 27 informatorami i sześcioma LK, w grudniu 1964 r. – 14 TW i pięcioma LK<sup>284</sup>. W styczniu 1974 r. zanotowano najwyższy stan w osiemnastoletniej historii – 52 TW, 100 KO i 10 LK. Te liczby wskazują na rozmach działań operacyjnych krośnieńskiej SB w początku lat siedemdziesiątych XX w., czyli w tzw. epoce Gierka.

Co do liczby osób aresztowanych przez RdsSB w Krośnie w okresie osiemnastoletniej działalności dysponujemy tylko danymi z lat 1957–1960. Aresztowano wówczas trzy osoby. W 1958 r. zatrzymano jedną osobę „za nielegalne przekroczenie granicy”, rok później także jednego podejrzanego „o dywersję w przemyśle”, a w 1960 r. podejrzanego o „terroryzm i bandytyzm polityczny”. W 1957 r. RdsSB nikogo nie zatrzymał<sup>285</sup>. Co ważne, brakuje danych z lat 1961–1975.

Przez cały okres funkcjonowania powiatowej jednostki SB w Krośnie liczbę zatrudnionych w niej funkcjonariuszy podwojono. W 1957 r. pracowało tam ośmiu esbeków. Dziesięć lat później ta liczba wzrosła do 12, a w 1974 r. osiągnęła maksymalny stan – 19 funkcjonariuszy SB. Świadczy to o rozwoju tej jednostki pod względem etatowo-organizacyjnym oraz o wzroście liczby „zagadnień” i „problemów” operacyjnych, którymi musiała się zajmować. O znaczeniu RdsSB w Krośnie świadczy również to, że w 1974 r. zajmował czwarte miejsce pod względem liczby przydzielonych etatów (na łączną liczbę 22 powiatowych i miejskich referatów SB podległych wojewódzkim strukturom SB w Rzeszowie po RdsSB Komend Miejskich i Powiatowych MO w Przemyślu, Stalowej Woli i Mielcu). Na pewno wpływ na tak duży przyrost etatów krośnieńskiej SB miał rozwój

<sup>284</sup> AIPN Rz, 04/188, Pismo zastępcy komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa w Krośnie do kierownika Samodzielnej Sekcji Ogólno-Organizacyjnej SB KW MO w Rzeszowie, 30 XII 1964 r., k. 97.

<sup>285</sup> AIPN Rz, 0174/42, Wykazy aresztowanych przez jednostki operacyjne i śledcze UB i SB województwa rzeszowskiego z lat 1944–1960, Zestawienie aresztowanych przez jednostki UB i SB województwa rzeszowskiego w latach 1944–1960, [b.d.], k. 10; *ibidem*, Wykaz aresztowanych przez PUdsBP/Referat ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie w latach 1955–1958, [b.d.], k. 52; *ibidem*, Wykaz aresztowanych przez Referat ds. bezpieczeństwa KP MO w Krośnie w latach 1959–1960, [b.d.], k. 53.

gospodarczy powiatu i jego uprzemysłowienia, które zanotowano w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w.

W latach 1957–1975 w krośnieńskiej jednostce SB zatrudniano łącznie 33 funkcjonariuszy (29 mężczyzn i cztery kobiety). W tej liczbie aż czterech esbeków pracowało przez cały okres istnienia jednostki. Byli to st. sierż. Zdzisława Zabawa, por. Eugeniusz Pająk, kpt. Franciszek Pietrzak i kpt. Stanisław Pięta. Oprócz nich najdłuższym, siedemnastoletnim stażem pracy w jednostce mógł się pochwalić jeszcze por. Edward Kraś. W tabeli 6 przedstawiono wykaz wszystkich funkcjonariuszy SB zatrudnionych w krośnieńskim RdsSB w latach 1957–1975.

**Tabela 6.** Wykaz funkcjonariuszy zatrudnionych w Referacie ds. bezpieczeństwa (SB) KP MO w Krośnie w latach 1957–1975

Lp.	Nazwisko i imię	Imię ojca	Data urodzenia	Stopień w MO	Zajmowane stanowisko	Okres pracy
1.	Bajorek Stefan	Jan	15 VII 1951	plut.	inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej, oficer SB Grupy „T”, referent SB Grupy „T”	1973–1975
2.	Belczyk Marian	Władysław	3 I 1947	kpr.	inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1974–1975
3.	Boczar Tadeusz	Józef	13 VI 1947	st. sierż.	inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1971–1975
4.	Bogacz Franciszek	Szymon	14 VIII 1914	sierż.	kierowca	1962–1963
5.	Czajkowski Jan	Andrzej	13 VI 1935	sierż.	kierowca samochodu, milicjant-kierowca	1963–1975
6.	Czekański Karol	Władysław	15 VIII 1944	kpr.	oficer SB Grupy „T”, inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1971–1973
7.	Dziugan Mieczysław	Stanisław	20 VI 1951	kpr.	inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1975
8.	Gajecki Władysław	Jan	28 IX 1928	ppor.	oficer operacyjny	1963–1965
9.	Głowacki Jan	Wincenty	20 II 1927	por.	oficer operacyjny, oficer operacyjny Grupy Operacyjnej	1957–1968



Lp.	Nazwisko i imię	Imię ojca	Data urodzenia	Stopień w MO	Zajmowane stanowisko	Okres pracy
10.	Goleń Janina	Józef	27 I 1933	st. sierż.	referent Grupy Paszportów i Dowodów Osobistych, referent Grupy Paszportów	1967–1975
11.	Grodecki Jerzy	Zygmunt	5 V 1930	mjr	zastępca komendanta powiatowego MO ds. SB	1965–1970
12.	Hoc Józef	Michał	6 X 1927	kpt.	starszy oficer operacyjny, inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1957–1968
13.	Janas Stanisław	Kazimierz	4 III 1943	por.	oficer operacyjny, inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1965–1975
14.	Jaracz Jan	Stanisław	1 VIII 1947	ppor.	inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1973–1975
15.	Kraś Edward	Władysław	4 VIII 1928	por.	oficer operacyjny, inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej, starszy referent Grupy „T”	1958–1975
16.	Krzanowski Franciszek	Tomasz	14 VIII 1947	plut.	oficer SB Grupy „T”, inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1971–1972
17.	Majdura Józef	Ludwik	18 X 1931	ppor.	oficer operacyjny	1957–1958
18.	Mazur Zofia	Wojciech	18 XII 1931	sierż.	referent Grupy Paszportów i Dowodów Osobistych, referent Grupy Paszportów	1969–1975
19.	Pająk Eugeniusz	Ferdynand	29 X 1927	por.	oficer operacyjny, starszy oficer operacyjny Grupy Rejestracji Cudzoziemców, inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1957–1975

## Paweł Fornal

Lp.	Nazwisko i imię	Imię ojca	Data urodzenia	Stopień w MO	Zajmowane stanowisko	Okres pracy
20.	Pelczar Jerzy	Jan	14 VIII 1940	por.	oficer operacyjny Grupy Operacyjnej, inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1968–1975
21.	Pietrzak Franciszek	Józef	29 I 1925	kpt.	starszy oficer operacyjny, inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej, starszy inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1957–1975
22.	Pięta Stanisław	Antoni	13 I 1925	kpt.	starszy oficer operacyjny, starszy inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1957–1975
23.	Płatek Ireneusz	Jan	16 VII 1951	sierż.	inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1972–1975
24.	Sekreta Emil	Jan	13 II 1928	kpt.	inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1968
25.	Szczepaniak Zbigniew	Stanisław	8 IV 1948	kpr.	inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1972–1974
26.	Sznajder Ryszard	Józef	26 II 1942	ppor.	oficer operacyjny Grupy Operacyjnej, inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1969–1975
27.	Szura Kazimiera	Piotr	12 II 1947	plut.	referent Grupy Paszportów i Dowodów Osobistych	1967–1969
28.	Szydło Tadeusz	Jan	21 I 1948	sierż.	inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1971–1975
29.	Szymański Adam	Czesław	17 IX 1947	sierż.	oficer SB Grupy „T”, referent SB Grupy „T”	1971–1975
30.	Tomasik Józef	Jan	8 X 1951	sierż.	inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej	1972–1975
31.	Włodarski Franciszek	Franciszek	4 XI 1926	mjr	zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa	1957–1965

Lp.	Nazwisko i imię	Imię ojca	Data urodzenia	Stopień w MO	Zajmowane stanowisko	Okres pracy
32.	Zabawa (Wierdak) Zdzisława	Wojciech	1 II 1929	st. sierż.	sekretarz, podoficer ewidencji operacyjnej, sekretarz-maszynistka	1957–1975
33.	Żak Jan	Marian	5 XII 1930	kpt.	I zastępca komendanta powiatowego MO ds. SB	1970–1975

Źródło: Ustalenia własne na podstawie AIPN Rz, 00283/1, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1961 r.; AIPN Rz, 00283/2, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1962 r.; AIPN Rz, 00283/3, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1963 r.; AIPN Rz, 00283/4, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1964 r.; AIPN Rz, 00283/5, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1965 r.; AIPN Rz, 00283/6, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1966 r.; AIPN Rz, 00283/7, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1967 r.; AIPN Rz, 00283/8, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1968 r.; AIPN Rz, 00283/9, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1969 r.; AIPN Rz, 00283/10, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1970 r.; AIPN Rz, 00283/11, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1971 r.; AIPN Rz, 00283/12, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1972 r.; AIPN Rz, 00283/13, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1973 r.; AIPN Rz, 00283/14, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1974 r.; AIPN Rz, 00283/15, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1975 r.; AIPN Rz, 00283/32, Zbiór zarządzeń personalnych MSW z lat 1970–1971; AIPN Rz, 00283/33, Zbiór zarządzeń personalnych MSW z lat 1972–1973; AIPN Rz, 00283/34, Zbiór rozkazów personalnych MSW z lat 1974–1975; AIPN Rz, 00283/40, Zbiór zarządzeń personalnych MSW z lat 1962–1965; AIPN Rz, 00283/45, Zbiór rozkazów personalnych KW MO z różnych województw z lat 1959–1970; AIPN Rz, 00283/52, Kopie rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1957 r.; AIPN Rz, 00283/53, Kopie rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z lat 1957–1958; AIPN Rz, 00283/54, Kopie rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1958 r.; AIPN Rz, 00283/55, Zbiór rozkazów personalnych KW MO w Rzeszowie z 1959 r.; AIPN Rz, 00284/6, Kartoteka ewidencyjna funkcjonariuszy WUBP/WUdsBP/KW MO/WUSW w Rzeszowie z lat 1944–1990, Karty ewidencyjne funkcjonariuszy UB-SB; AIPN Rz, 488/1, Kartoteka funkcjonariuszy WUBP/WUdsBP/KW MO/WUSW w Rzeszowie z lat 1944–1990, Karty ewidencyjne funkcjonariuszy UB-SB; AIPN Rz, 489/1, Kartoteka funkcjonariuszy KW MO/WUSW w Przemyślu z lat 1975–1990, Karty ewidencyjne funkcjonariuszy UB-SB; AIPN Rz, 490/1, Kartoteka funkcjonariuszy KW MO/WUSW w Krośnie z lat 1975–1990, Karty ewidencyjne funkcjonariuszy UB-SB; <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/funkcjonariusze/?catalog=5>, dostęp 15 VIII 2020 r.

## Bibliografia

### Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (AIPN).

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie (AIPN Kr).

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie (AIPN Rz).

### Źródła publikowane

- Dyrektwy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dla Służby Bezpieczeństwa z lat 1971–1973*, oprac. F. Musiał, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2019, nr 1(17).
- Ewidencja operacyjna i archiwum organów bezpieczeństwa PRL w latach 1944–1990. Zbiór normatywów*, oprac. M. Komaniecka-Łyp, Kraków 2017.
- Instrukcje i zarządzenia regulujące organizację i funkcjonowanie powiatowego aparatu bezpieczeństwa PRL w latach 1952–1956*, oprac. M. Kasprzycki, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2009, nr 31.
- Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa 1945–1989*, oprac. T. Ruzikowski, Warszawa 2004.
- Instrukcje, wytyczne, pisma Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z lat 1962–1989. Wybór dokumentów*, oprac. A. Dziurok, F. Musiał, Kraków–Katowice 2017.
- Kwestia ukraińska w działalności Służby Bezpieczeństwa PRL. Dokumenty i materiały*, oprac. A. Słabig, Warszawa 2016.
- Młodzież antysystemowa w Polsce południowo-wschodniej w latach 1957–1989. Wybór dokumentów*, oprac. B. Wójcik, Rzeszów 2016.
- Musiał F., *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989)*, Kraków–Warszawa 2018.
- Teczka Ewidencji Operacyjnej na Księdza. Teoria i praktyka pracy operacyjnej SB*, oprac. R. Dyrca, J. Laska, J. Rażny, E. Zajac, Kraków 2009.

### Opracowania

- Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006.
- Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008.
- Bukała M., *Rok 1956 w powiecie krośnieńskim. Wybrane problemy [w:] Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013*, red. Cz. Nowak, Krosno 2015.
- Czekaj S.F., *Pomiędzy złem a złem. Opis życia w Polsce pod niemiecką i sowiecką okupacją*, oprac. Cz. Nowak, Krosno 2019.
- Fornal P., *Casus Stanisława Turka „Orla” i Jana Malinowskiego „Rolskiego” jako przykład manipulacji materiałami śledztwa stosowanej przez oficerów śledczych Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie w latach 1952–1954 [w:] Piony śledcze aparatu bezpieczeństwa publicznego 1944–1990*, red. M. Dźwiągł, P. Skubisz, Szczecin 2017.

- Fornal P., *Działalność niepodległościowa Zgromadzenia Świętego Michała Archaniola w Miejscu Piastowym i działania operacyjne organów bezpieczeństwa PRL wobec Zgromadzenia* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013*, red. Cz. Nowak, Krosno 2015.
- Fornal P., *Ksiądz major Franciszek Kojder „Ojciec”, „Brzoskwinia”, kapelan AK i działacz WiN, „Zeszyty Historyczne WiN-u”* 2014, nr 40.
- Fornal P., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1956. Struktura, kierownicy, działalność, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”* 2015, nr 1(13).
- Fornal P., *Referat Ochrony przy Dyrekcji Krośnieńskiego Kopalnictwa Naftowego w latach 1950–1955* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013*, red. Cz. Nowak, Krosno 2015.
- Fornal P., *Referat Ochrony przy Rafinerii Nafty Jedlicze (1951–1955)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2019, nr 1(17).
- Halczak B., Šmigel M., *Działalność oddziału UPA Mychajło Fedaka „Smyrnego” w Beskidzie Niskim w latach 1945–1948* [w:] *In Gremium. Studia nad Historią, Kulturą i Polityką*, t. 1, Zielona Góra 2007.
- Kasprzycki M., *Plany reorganizacji Służby Bezpieczeństwa szczebla powiatowego i wojewódzkiego opracowane w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w latach 1971–1973 (z uwzględnieniem przygotowań do niej w województwie krakowskim)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2015, nr 1(13).
- Kasprzycki M., *System organizacji pracy powiatowych referatów Służby Bezpieczeństwa i próby jego reform w latach sześćdziesiątych*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2013, nr 1(11).
- Krzysztofiński M., *Arcybiskup Ignacy Tokarczuk (1918–2012). Metropolita przemyski obrządku łacińskiego*, Rzeszów–Warszawa 2019.
- Kyc K., *Relacje Kościoła Katolickiego i władz komunistycznych w powiecie krośnieńskim w latach 1944–1956* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013*, red. Cz. Nowak, Krosno 2015.
- Nabywaniec S., *Działania biskupa Ignacego Tokarczuka na rzecz ratowania cerkwi grekokatolickich*, „Studia Rzeszowskie” 2003, t. 10, red. J. Draus.
- Nowak Cz., *Czuchra Józef, ps. „Bogumił”, „Mnich”, „Orski”, „Podhalańczyk” (1911–1945)* [w:] *Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 1, Kraków 1997.
- Nowak Cz., *Działalność niepodległościowa ppor. Władysława Barana, ps. „Bekas” w latach 1939–1945 i okoliczności jego śmierci w 1949 r.* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych*

- zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013, red. Cz. Nowak, Krosno 2015.
- Nowak Cz., Nitka Stanisław „Szpagat”, „Szech”, „Sudyka” (1912–2005) [w:] *Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 12, Kraków 2007.
- Nowak Cz., *Uczestnicy konspiracji niepodległościowej w Podkarpaciu w latach 1939–1956. Prezentacja wybranych osób i wydarzeń*, Krosno 2019.
- Ostasz G., *Krośnieńskie struktury Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”* [w:] *Dzieje Podkarpacia. Areszt śledczy PUBP w Krośnie i jego więźniowie (na tle działań antykomunistycznego podziemia w powiecie krośnieńskim w latach 1944–1956)*, t. 7, red. J. Gancarski, Krosno 2003.
- Ostasz G., *Siatki WiN i Brygad Wywiadowczych na terenie powiatu Krośnieńskiego* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956*, red. K. Kaczmarek, M. Krzysztofiński, Cz. Nowak, Rzeszów–Krosno 2009.
- Skubisz P., *Służba Bezpieczeństwa wobec osób zbiegłych z kraju. Stenogram wykładu wygłoszonego przez Zenona Polaka w marcu 1958 r., „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”* 2011, nr 1(8–9).
- Syrek W., *Józef Cieśla „Topór”. Przeciw brunatnemu i czerwonemu zniewoleniu*, Krosno 2009.
- Syrnyk J., *Analiza historyczno-antropologiczna działań organów bezpieczeństwa w kwestii tzw. nacjonalizmu ukraińskiego na Podkarpaciu w latach 1947–1989*, Wrocław–Warszawa 2015.
- Syrnyk J., *Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (1956–1990)*, Wrocław 2008.
- Szopa P., *Działania władz bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości wobec folksojczyków po zakończeniu wojny* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013*, red. Cz. Nowak, Krosno 2015.
- Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa. Informator personalny*, red. J. Izdebski, K. Kaczmarek, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2007.
- Wójcik Z.K., *„WIN”-owcy krośnieńscy* [w:] *Dzieje Podkarpacia. Areszt śledczy PUBP w Krośnie i jego więźniowie (na tle działań antykomunistycznego podziemia w powiecie krośnieńskim w latach 1944–1956)*, t. 7, red. J. Gancarski, Krosno 2003.

**Streszczenie:** W publikacji przedstawiono powiatową jednostkę komunistycznej Służby Bezpieczeństwa w Krośnie, działającą w latach 1957–1975 pod nazwą Referat do spraw Bezpieczeństwa Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Krośnie. Artykuł podzielono na trzy części. W pierwszej opisano strukturę oraz zmiany organizacyjne i etatowe, które przeprowadzano w tej jednostce w ciągu 18 lat jej istnienia. W drugiej zaprezentowano biogramy i przebieg służby jej

trzech kierowników: Franciszka Włodarskiego, Jerzego Grodeckiego i Jana Żaka. W trzeciej części przedstawiono główne kierunki działań operacyjnych prowadzonych przez jednostkę, sprawy i agenturę. Artykuł uzupełniają fotografie trzech kierowników jednostki i budynku, w którym miała siedzibę, tabele i wykaz wszystkich funkcjonariuszy SB zatrudnionych w jednostce w latach 1957–1975.

**Słowa kluczowe:** Krosno, powiat, Referat ds. bezpieczeństwa, SB, KP MO, zagadnienie, praca operacyjna, agentura, Franciszek Włodarski, Jerzy Grodecki, Jan Żak

**Paweł Fornal** (ur. 1975), doktor nauk humanistycznych, historyk, specjalista OBBH IPN Oddział w Rzeszowie. Zajmuje się dziejami podziemia niepodległościowego po 1944 r. i aparatu bezpieczeństwa PRL w latach 1944–1990. Autor monografii *Konspiracja akowska i poakowska w powiecie brzozowskim (1939–1949)*. *Geneza, struktura, działalność i likwidacja* (Rzeszów 2010) i książki *Żydzi w Urzędzie Bezpieczeństwa w południowo-wschodniej Polsce 1944–1956* (Krosno 2014).

## The Security Department of the District Headquarters of the Citizens' Militia in Krosno in 1957–1975. Structures, Leadership, Activities

**Abstract:** This article presents a district-level (*powiat*) unit of the Communist Security Service in Krosno, operating in 1957–1975 as the Security Section (*Referat*) at the District Headquarters of the Citizens' Militia in Krosno. The article is divided into three parts. The first describes the unit's structure and its organizational and personnel changes over the 18 years of its existence. The second presents the biographical information and careers of its three heads, Franciszek Włodarski, Jerzy Grodecki and Jan Żak. The third part presents its main areas of activity, its specific operations and its agents. The article contains photographs of the three unit heads and the building in which it was located, tables and a list of all the security officers employed in the unit in 1957–1975.

**Keywords:** Krosno, powiat, Security Department, Security Service, District Headquarters of the Citizens' Militia, operations, agents, Franciszek Włodarski, Jerzy Grodecki, Jan Żak

**Paweł Fornal** (b. 1975), PhD, historian, specialist at the Branch Office of Historical Research, Institute of National Remembrance in Rzeszów. His research interests include post-1944 anti-Communist resistance and the security apparatus of the Polish People's Republic in 1944–1990. Author of the monograph *Konspiracja akowska i poakowska w powiecie brzozowskim (1939–1949)*. *Geneza, struktura, działalność i likwidacja* (Rzeszów, 2010), and of the book *Żydzi w Urzędzie Bezpieczeństwa w południowo-wschodniej Polsce 1944–1956* (Krosno, 2014).